

วิเศษ ผากับแก้วเขตขวัญทวาร เป็นภูมิสถานพระบาท พุศรีสัตตนาคอาจ
มิ่งจอมเมือง จอมคำเรืองสระภู จอมเพ็ญอยู่หระดี นางกางรินอนแทบ
เท้า อยู่แคนด้าวปัจฉิม เสาทักขิมหลักหมื่น ได้ขันแน่นเชียงแมน เชียง
คงแคนหลักหมื่น เชียงลอขึ้นของมอง เชียงเหล็กขึงทองงามเลิศล้ำ
เชียงมวกกำกุมขโร เชียงเงิงงามอาโปแผ่ผิง เชียงม่วนดั่งกลางเมือง
เชียงขิงงามเลิศแล้ว สังคโลกเชียงแก้วนาป่า แต่โบราณเป็นภูมิสถาน
อันวิเศษ ผูกรักษาเขตน้ำมีพระยานาค 15 ตระกูล คือ นางคำอยู่คก
ท่อน นางค่อนอยู่คกเหือ นางคำเผืออยู่เหนือท่าช้าง ท้าวค่งกว้างขวาง
อยู่ปากกาน ท้าวทองจานอยู่ผาเดี้ยว ท้าวคำเหืออยู่ผาเสื่อ ท้าวบุญเหือ
อยู่ก้อนกำยฟ้า ท้าวคำหล้าอยู่ผาบัง ท้าวคำปิงอยู่พูช้าง ท้าวบุญกว้างคำ
ล้านอยู่พูขวง ท้าวบุญขวงอยู่ก้อนมิดแอ่น ท้าวคำแท่นอยู่ก้อนผาขวา
ท้าวจงหลวงอยู่ผาเฒ่า อุดมพระนาคเจ้าอยู่เฝ้าสบคง ท้าวใจจ้านอยู่รักษา
พระบาท ลีสัตตนาคเจ้าอยู่เฝ้าจอมศรี รักษากรุงธนบุรีเป็นเจ้า กับทั้งพระ
ยานาคเจ้าคนเป็นปู่อันอยู่แก่งเหือ ผูกข้าทั้งหลายขอเชิญอารักขาเจ้าทั้ง
หลาย จงเสด็จมาร่วมรักษาศิล ผิงธรรมนำผูกข้าทั้งหลาย ในภูมิสถานนี้
นี่ ก่อข้าเทอญ” (เอกสารอัตถำเนา ไม่ระบุผู้แต่งและปีพิมพ์)

และอีกความเชื่อหนึ่งที่เป็นวัฒนธรรมจากอินเดียและเข้ามามีอิทธิพลต่อระบบโครงสร้าง
ของความเชื่อในสังคมลาวมาก ก็คือ ศาสนาพุทธ ก่อนที่ศาสนาพุทธจะเข้ามาในดินแดนนี้ ชาว
ท้องถิ่นเดิมมีระบบความเชื่อในเรื่องของผีประเภทต่างๆ อยู่ก่อนแล้ว เมื่อมีพุทธศาสนาเข้ามาก็เกิด
การผสมผสานกันทางระบบคิดระหว่างพุทธกับผีในบางลักษณะ .แต่อีกบางลักษณะก็เกิดความขัด
แย้งกันอย่างเห็นได้ชัด จนบางครั้งถึงขั้นต้องล้มเลิกพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีบางอย่างลงไป

คนลาวในอดีตเชื่อกันว่าพระพุทธเจ้าเคยมาเทศนาสั่งสอนหลักธรรมในดินแดนลุ่มน้ำโขง
เห็นได้จากมียรอยพระบาท พระธาตุเจดีย์ และพระพุทธรูปของพระพุทธเจ้ามากมายในเขตนี้
บรรดาพระฤาษีต่างๆ ที่เป็นต้นกำเนิดของนครรัฐในลุ่มน้ำโขง ผู้ซึ่งวางรากฐานการสร้างเมืองแถบ
นี้ ก็มาจากอินเดีย แม้แต่กษัตริย์พระองค์แรก ผู้เป็นต้นตระกูลนันทาของลาวตามพงศาวดารก็
กล่าวกันว่ามาจากเมืองลังกาด้วยเช่นกัน นอกจากนี้ยังมีวัฒนธรรมทางด้านอักษรศาสตร์ วรรณคดี
ศิลป ศาสนา ที่ลาวรับมาจากอินเดียอีกเป็นจำนวนมาก (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม 2000 :

พุทธศาสนา ศาสนาหลักของสังคม

การเข้ามาของศาสนาพุทธในดินแดนนี้ไม่อาจกำหนดได้แน่ชัดว่าเข้ามามีตั้งแต่เวลาใด แต่จากลายลักษณ์อักษรที่เป็นประวัติศาสตร์ลาวก็มาเริ่มต้นกันในยุคของพระเจ้าฟ้างุ้ม คือ เมื่อพระเจ้าฟ้างุ้มคิดจะเสด็จกลับมาปกครองอาณาจักรล้านช้างแล้ว ก็ได้ทูลขอพระพุทธรูปจากพระเจ้ากรุงอินทระปิตินครขึ้นไปนครล้านช้างด้วย พระพุทธรูปองค์นั้นก็ชื่อ “พระบาง” พร้อมกันนั้นได้เชิญพระอาจารย์ป่าสมันต์มหาเถระ ผู้ซึ่งได้ชูปเทียนพระเจ้าฟ้างุ้มมาตั้งแต่อดีต และพระเจ้าฟ้างุ้มทรงแต่งตั้งให้เป็น “หอหลวง” (สมเด็จพระสังฆราช) นอกจากนั้นได้เชิญพระภิกษุอีก 4 รูป ตามเถร 3 รูป ราชบัณฑิตเรียบจบไตรปิฎก 3 คนคือ นรสิงห์ นรเดช และนรศาสตร์ กับอาจารย์ธรรมคารกหัวหน้าฝ่ายการช่างต่างๆ อีก 1 และต้นพระศรีมหาโพธิ์ที่ได้มาจากลังกาอีก 1 ต้น ซึ่งเป็นการนำพระพุทธรูปศาสนาพุทธถึงลาววงศ์ขึ้นมาประดิษฐานไว้ที่ล้านช้างครั้งแรก (เดิม วิชาญพนกิจ, 2540 : 24-25)

ซึ่งคณะพระสงฆ์จากกัมพูชาโดยการนำของพระมหาปาสมันต์ ออกเดินทางพร้อมกับพระบาง มาถึงเมืองเชียงคอง – เชียงทองในปี พ.ศ. 1902 แต่การเดินทางก็ไม่ราบรื่นนัก พระบางจึงต้องประดิษฐานไว้ที่เมืองเวียงคำอยู่นานหลายปี จนกระทั่งในสมัยของพระเจ้าหล้าแสนไทภูวนาท (พ.ศ.2029) ได้เชิญพระบางที่เมืองเวียงคำขึ้นมายังนครหลวงสำเร็จ และเปลี่ยนชื่อเมืองใหม่เป็นเมือง “หลวงพระบาง” โดยเอานามของพระบางเดิมย้ายเมืองหลวงแต่นั้นมาจนบัดนี้(เดิม วิชาญพนกิจ, 2540 : 33)

บทบาทของพุทธศาสนาจึงเริ่มที่จะมีอิทธิพลมากขึ้นในระบบคิดของผู้คนในสังคม โดยอิงอยู่กับอำนาจของกษัตริย์ ซึ่งคิดว่าผู้ที่เป็นกษัตริย์เป็นผู้ที่บุญ มีคุณงามความดี และเป็นผู้ที่ประเสริฐ บทบาทของพุทธศาสนาที่มีต่อกษัตริย์จึงได้รับการจารึกไว้ในพงศาวดารว่า รูปแบบการดำเนินชีวิตการปกครองบ้านเมืองจะต้องไม่ขัดต่อหลักธรรมและจารีตประเพณี ราชผู้ประเสริฐสุดคือ ธรรมมิกราช และเป็นพระราชที่พระโพธิสัตว์ใช้ชาติมาเกิด จึงมีสรรพนามเรียกแทนกษัตริย์ว่า เจ้าหน่อโพธิ์ เจ้าจอมธรรม องค์ธรรมราช โพธิราชเจ้า เป็นต้น (จารุวรรณ 2530 : 90)

พุทธศาสนาเมื่อเข้ามาเป็นศาสนาหลักของลาวแล้ว ก็มีการวางระบบระเบียบในการจัดองค์กร มี “พระสังฆราช” เป็นประมุขของพุทธศาสนา รองลงมาคือ เจ้าคณะแขวง ,เจ้าคณะเมือง ,เจ้าคณะตาแสง ,เจ้าอธิการ (เจ้าอาวาส) ตามลำดับ จะเห็นได้ว่า อีกด้านหนึ่งที่ทำให้พุทธศาสนาสามารถประยุกต์เข้ากับระบบการปกครองในหลายๆ พื้นที่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ก็เนื่องมาจากการมีระบบองค์กรที่เป็นแบบแผน และเป็นระบบการปกครองที่คล้ายคลึงกับระบบการปกครองของฝ่ายบริหารงานบ้านเมือง

และอีกปัจจัยหนึ่งที่พุทธศาสนามีบทบาทอย่างมากในสังคมลาวก็คือ พุทธศาสนาทำให้เกิดการศึกษา และพระสงฆ์ได้ปฏิบัติหน้าที่เป็นอาจารย์ โดยเฉพาะเป็นอาจารย์ของกษัตริย์ พุทธศาสนาจึงมีบทบาทในการกำหนดโลกทัศน์ ราชวัตร และวิถีประชา จากการที่พระสงฆ์เป็นหลักในการจัดเกลาอบรมสั่งสอนมวลชน จึงมีบทบาทในการกำหนดกฎเกณฑ์เพื่อควบคุมสังคมทั้งในรูปแบบจารีตประเพณีและกฎหมาย

การเจริญรุ่งเรืองของหลวงพระบางจึงมีพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานอันสำคัญ วัฒนธรรมและปรัชญาพุทธศาสนาในหลวงพระบาง แสดงให้เห็นระบบคิด และการดำเนินชีวิตของชาวบ้านที่ดั้งตัวเองอยู่ในศีลธรรม ซึ่งคุณสมบัติเหล่านี้จะมีได้ก็ต่อเมื่อความเจริญของพุทธปรัชญา หรือคำสอนของศาสนามีอิทธิพลในระดับสูงพอสมควรเท่านั้น

พุทธ การสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจ

การรับศาสนาพุทธเข้ามาและยกให้เป็นศาสนาหลักของรัฐนอกจากเรื่องของการพยายามเปลี่ยนแปลงความเชื่อจากระบบผีมาเป็นพุทธแล้วส่งผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของประชาชนในสังคมตัวเองแล้ว การรับพุทธเข้ามามีนัยยะทางการเมืองการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจของอาณาจักรที่ต้องมีความสัมพันธ์กับรัฐหรืออาณาจักรอื่นๆ

ทั้งนี้เพราะว่าพุทธเป็นระบบความเชื่อที่เปิดกว้างเมื่อกับผี ถึงแม้ในพุทธเองจะมีการแบ่งแยกชนชั้นอยู่ในพุทธก็ตาม แต่พุทธก็พร้อมที่จะดูดกลืนและผสมกับความเชื่อต่างๆ ได้มากกว่า ในขณะที่ความเชื่อเกี่ยวกับผีมีนัยยะของการกำหนดความเป็นกลุ่มของตัวเองที่แตกต่างจากกลุ่มของคนอื่น ดังนั้นพุทธจึงเอื้ออำนวยต่อการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างรัฐของตัวเองกับรัฐภายนอกได้ดีกว่าผี

กษัตริย์ของลาวจึงเลือกที่จะสนับสนุนพุทธให้เป็นศาสนาหลัก เพราะในช่วงนั้นความเป็นไปของรัฐก็อยู่ในบริบทของการรวบรวมดินแดน และการติดต่อดำขายกับเมืองอื่นๆ ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ในสมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม (พ.ศ. 1896 - 1916) ทรงสามารถรวบรวมหัวเมืองอันอยู่ในลุ่มแม่น้ำโขงทั้งสองฝั่งให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้สำเร็จ อาณาจักรประเทศลาวในรัชกาลของพระเจ้าฟ้างุ้มมีหัวเมืองน้อยใหญ่มาขึ้นต่อพระองค์หลายสิบหัวเมือง คือ แคว้นเมืองพวน (เชียงขวาง) เมืองเวียงคำ เมืองห้วยหลวง เมืองศรีโคตรบอง เมืองตะโปน (เซโปน) และแคว้นเมืองมิลาน ต่อมาเรียกเมืองพลาน (พะลาน) แขวงเมืองพิน เมืองนอง ฯลฯ (เดิม วิชาญพนกิจ , 2540 : 23) และใน

ประวัติศาสตร์กล่าวพระเจ้าฟ้ารุ่งนี้เป็นกษัตริย์องค์แรกที่ทรงนำพุทธศาสนาเข้ามาและพยายามส่งเสริมให้เป็นศาสนาหลักของรัฐ

ในสมัยรัชกาลพระเจ้าสามแสนไทยฯ (พ.ศ.1916 – 1959) บ้านเมืองได้รับความร่มเย็นเป็นสุข พระพุทธศาสนารุ่งเรืองยิ่งขึ้นกว่าสมัยรัชกาลพระเจ้าฟ้ารุ่งผู้เป็นพระราชบิดา ทรงสร้างวัดมโนรมย์ สร้างหอสมุดโรงเรียนพระปริยัติธรรม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ คือ กรุงล้านนาไท (เชียงใหม่) และกรุงศรีอยุธยาในแผ่นดินพระบรมราชาธิราชที่ 2 (เจ้าสามพระยา) เป็นเสมือนบ้านพี่เมืองน้องมีความสัมพันธ์สนิทสนมยิ่ง การไปมาติดต่อค้าขายระหว่างประชาชนเป็นไปด้วยความสะดวกสบาย(เดิม วิชาชัยพนกิจ , 2540 : 28)

ในสมัยพญาโพธิสารธรรมิกราช กษัตริย์พระองค์นี้ทรงตั้งอยู่ในทศพิชราชธรรม มีบุญญาภิบาลมาก ตามพงศาวดารเมืองหลวงพระบางกล่าวว่า พระแซกคำ¹ ที่สถิตอยู่ในพระวิหารเมืองเชียงใหม่กรุงล้านนาได้เสด็จมาร่วมพระโพธิสมภาร ฝ่ายพระเจ้าพรหมราชพระเจ้านครเชียงใหม่ ทรงทราบว่าพระแซกคำหายไประก่นสืบตามหาจนมาพบที่เมืองหลวงพระบาง พวกที่สืบหาจึงคิดการจะลักเอาพระแซกคำกลับเชียงใหม่ แต่ถูกจับได้เสียก่อน เมื่อพระเจ้าโพธิสารฯ ทรงทราบเรื่องราวแล้วก็ไม่ทรงเอาโทษ แล้วทรงปล่อยนักโทษนั้นกลับ

ฝ่ายพระเจ้าเชียงใหม่เมื่อทราบรายละเอียดทั้งหมดก็ตรัสสรรเสริญพระเจ้ากรุงล้านช้างว่า ทรงตั้งอยู่ในความยุติธรรม ไม่ทรงเอาโทษแก่ผู้ผิด ควรจะยกพระธิดาไปถวายจึงจะควร พระเจ้ากรุงเชียงใหม่จึงแต่งพระราชสาส์นพร้อมด้วยเครื่องราชบรรณาการไปเจริญทางพระราชไมตรี พร้อมให้เสนาอำมาตย์ผู้ใหญ่แห่เอาพระนางคำยอดทิพย์ราชธิดาไปถวายพระเจ้าโพธิสารธรรมิกราชพระเจ้านครล้านช้าง ดังนั้นทั้งสองจึงมีความสัมพันธ์กันอย่างแน่นอนแฟ้น (เดิม วิชาชัยพนกิจ , 2540 : 35-36)

และทั้งสองอาณาจักรมีความความสัมพันธ์กันมากขึ้น เมื่อในพ.ศ.2089 พระเจ้ากรุงเชียงใหม่พิราลัย เจ้าทรายคำ ราชโอรสได้ครองราชย์แทน แต่ครองได้ 3 ปีก็สิ้นพระชนม์ ไม่มีพระโอรสและพระธิดาเหมาะสมที่จะสืบสันตติวงศ์ เสนาบดีผู้ใหญ่จะเห็นว่าควรเชิญพระเจ้าชัยเชษฐา ซึ่งเป็นพระราชโอรสของพระเจ้าโพธิสารฯ มาครองเมืองเชียงใหม่ ซึ่งต่อมาพระเจ้าชัยเชษฐาองค์นี้ก็เสด็จกลับมาครองนครล้านช้างอีกครั้ง

สมัยพระเจ้าชัยเชษฐา ในปี พ.ศ.2103 พระองค์ทรงต้องการที่จะผูกสัมพันธ์กับพระเจ้ากรุงศรีอยุธยา เพื่อจะได้รวมกำลังกันต่อต้านพม่าข้าศึก จึงได้พร้อมกันกระทำพิธีปักปันเขตแดน

¹ บพตานานว่าพระแซกคำมิได้มีปาฏิหาริย์เสด็จมาเอง พระเจ้าโพธิสารฯ ได้แต่งพระราชทูตไปขอจากพระเจ้าเชียงใหม่ พร้อมด้วยแต่งให้พระเทพมงคลเถระเป็นผู้นำมาพร้อมคัมภีร์พระไตรปิฎก 60 คัมภีร์

กันขึ้น ทรงกระทำสัตย์สาบานต่อกันว่าจะไม่รุกรานกัน และเพื่อเป็นสักขีพยานในการนี้จึงได้
พร้อมกันสร้างพระเจดีย์ศรีสองรัก ขึ้นเป็นเครื่องหมาย เมื่อปีวอกโทศก จุลศักราช 922 (พ.ศ.
2103) และสร้างเรื่องเมื่อปีกุนเบญจศก จุลศักราช 925 (พ.ศ. 2106) เดือน 6 ขึ้น 14 ค่ำ ปัจจุบัน
อยู่ที่อำเภอคำชะอี จังหวัดเลย (เดิม วิชาภัยพจนกิจ , 2540 : 40) เป็นต้น

พุทธศาสนากลายเป็นศาสนาประจำชาติของลาวตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมา พระเจ้าแผ่นดิน
ทุกพระองค์ทรงเป็นผู้อุปถัมภ์ศาสนาอย่างเคร่งครัดจริงจัง การนำหลักคำสอนของศาสนาพุทธมา
ใช้เป็นหลัก ทำให้เกิดความขัดแย้งกับความเชื่อเดิมของชาวท้องถิ่น ซึ่งก็คือ ความเชื่อเกี่ยวกับ
เรื่องผีดั้งเดิม โดยมีการพยายามลิดรอน และล้มเลิกความเชื่อเกี่ยวกับผีให้หมดไป เพราะคิดว่าเป็น
ความเชื่อที่มั่งงาย ดังนั้นจะเห็นได้ว่าภาพของการช่วงชิงทางพื้นที่ความเชื่อระหว่างพุทธกับผีเกิด
ขึ้นมานานแล้ว และมีผลออกมาในลักษณะต่างๆ

ความสัมพันธ์พุทธ – ผี

การเคารพเชื่อถือนั้นของคนลาวนั้นเกิดจากความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งมีวิญญาณในตัวเอง จึง
สามารถที่จำกำหนดความเป็นไปในตัวเองได้ ดังนั้นคนในยุคโบราณจึงอธิบายการเกิดขึ้นของสิ่ง
ต่างๆ ว่าเกิดจากการกระทำของวิญญาณ หรือพลังที่มีอำนาจมากกว่ามนุษย์

แต่เมื่อมาถึงยุคที่สังคมหันมาให้ความสำคัญกับพุทธศาสนามากขึ้น จึงมีการประทะ
ประสานกันระหว่างพุทธกับผี ในด้านความขัดแย้ง พุทธย่อมคิดว่าผีเป็นเรื่องที่มั่งงาย ไร้สาระ
ขัดต่อหลักคำสอนของผี และพุทธก็มีบทบาทมากขึ้น ด้วยการอุปถัมภ์คำชูจากสถาบันกษัตริย์

แต่ในอีกด้านหนึ่งพุทธกับผีก็เกิดความสัมพันธ์ในด้านการผสมกลมกลืนกัน พุทธได้นำ
ความเชื่อเรื่องผีมาใช้เป็นเครื่องมือในการแสดงหลักคำสอนของตัวเอง เช่น การอ้างถึงแถนว่าเป็น
ผู้ที่มีอิทธิฤทธิ์ มีบุญญาบารมี อยู่บนสวรรค์ชั้นฟ้า ทั้งนี้เป็นเพราะแถนเป็นผู้ที่เคยทำบุญกรรม
ความดีมาก่อน และมนุษย์เราจะต้องมุ่งทำความดี ทำบุญทำทาน แล้วจะได้ไปเกิดบนสวรรค์ ดัง
ตัวอย่างเรื่องแถนที่เล่ากันในตำนาน ส่วนผู้ที่ไม่เคยประกอบกรรมดีไว้เมื่อยังมีชีวิตอยู่เลย ดาญไป
ก็ต้องตกนรก หรืออาจจะเป็นผีร้ายที่เร่ร่อนไปตามสถานที่ต่างๆ คอยทำร้ายมนุษย์ จนไม่มีวันที่จะ
มีความสุขได้

และจากโครงสร้างความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ดำเนินอยู่ในสังคมเมืองหลวงพระบางดังที่
กล่าวมาแล้ว ทำให้เกิดประเพณี พิธีกรรม หรือแนวปฏิบัติที่เป็นการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เพื่อส่ง
ผลดีทั้งกับตัวเอง และสังคม พิธีกรรมหรือแนวปฏิบัติเหล่านั้น เรียกว่า “ฮีดสิบสอง กอง สิบสี่”

ฮิตสิบสอง กองสิบสี่ จาริตประเพณีในการดำเนินชีวิต

ฮิตสิบสองและกองสิบสี่ เป็นพื้นฐานสำคัญทางวัฒนธรรมลาว ที่กลายเป็นส่วนหนึ่งของจิตสำนึกของคนลาวมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ฮิตสิบสอง กองสิบสี่ ได้ปรากฏขึ้นเป็นฮิตครองของคนลาวตั้งแต่ก่อนยุคพระเจ้าฟ้างุ้ม จนมาถึงสมัยของเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ก็ได้มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหาใหม่ไปหลายข้อ เพื่อให้เหมาะสมกับระบบความเชื่อของยุคสมัย (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม 2000 : 266)

ฮิต มาจากภาษาบาลีว่า “จาริต” หมายถึงประเพณีที่เคยทำมา ฮิตสิบสอง หมายถึงประเพณีที่เคยทำกันมาประจำเดือนครบ 12 เดือน เนื้อหาของฮิตสิบสอง ได้มีการเปลี่ยนแปลงตามยุคสมัยของสังคม การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาที่สำคัญมีอยู่ 2 ระยะ คือ ระยะตั้งแต่พระเจ้าฟ้างุ้มนำเอาพุทธศาสนาเข้ามาเผยแพร่ในอาณาจักรลาวล้านช้าง และช่วงหนึ่งคือ การปรับปรุงใหม่สมัยเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช ที่เปลี่ยนเนื้อหาให้สอดคล้องกับหลักคำสอนของศาสนาพุทธมากขึ้น (กระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรม 2000 : 267)

ฮิตสิบสอง สมัยพระเจ้าฟ้างุ้ม ยังแสดงให้เห็นถึงระบบโครงสร้างทางความเชื่อที่เกี่ยวข้องมีอยู่ ดังนี้

1. เดือนเจียง ให้เลี้ยงผีฟ้า ผีแถน
2. เดือนยี่ ทำบุญข้าว
3. เดือนสาม ทำบุญข้าวจี
4. เดือนสี่ หาดอกไม้มาดากไว้ เพื่อเป็นเครื่องสักการบูชา
5. เดือนห้า ทำบุญตวงน้ำพระทุกวัด
6. เดือนหก ตวงน้ำพระฝ่ายเหนือ และฝ่ายใต้
7. เดือนเจ็ด บูชาเทวดาอารักษ์หลักเมือง และนอกเมือง
8. เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา
9. เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน
10. เดือนสิบ ทำบุญข้าวสลาก
11. เดือนสิบสอง บุญแข่งเรือ และบูชาพระธาตุศรีธรรมหายโสก

และเมื่อพุทธศาสนาในอาณาจักรล้านช้างมีความเจริญรุ่งเรือง ในยุคสมัยของเจ้าสุริยวงศาธรรมิกราช (ศตวรรษที่ 17) ได้มีการปรับเปลี่ยนฮิตสิบสอง ให้เข้ากับหลักคำสอนทางพุทธศาสนามากขึ้น คือ

1. เดือนเจียง พระสังฆเจ้าเข้าคำ
2. เดือนยี่ ทำบุญข้าว
3. เดือนสาม ทำบุญข้าวจี (มาฆะบูชา)
4. เดือนสี่ ทำบุญพระเวส
5. เดือนห้า ทำบุญทรงน้ำพระ
6. เดือนหก ทำบุญบั้งไฟ (บุญวิสาขบูชา)
7. เดือนเจ็ด เลี้ยงผิอาร์กหลักเมือง
8. เดือนแปด ทำบุญเข้าพรรษา
9. เดือนเก้า ทำบุญข้าวประดับดิน
10. เดือนสิบ ทำบุญข้าวสลาก
11. เดือนสิบเอ็ด ทำบุญออกพรรษา
12. เดือนสิบสอง ทำบุญนมัสการพระธาตุศรีธรรมหายโสภ

จะเห็นได้ว่าสิบสอง ในยุคนี้สิบสองได้มีการเปลี่ยนแปลงไปตามแบบแผนพิธีการทำบุญทางพุทธศาสนาเกือบทั้งหมด คงเหลือแต่เดือนเจ็ด ที่ยังทำบุญเลี้ยงผิอาร์กหลักเมืองอยู่ เพื่อเป็นการบูชาให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์บันดาลความอุดมสมบูรณ์ทางธรรมชาติ และคุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่และผลผลิตของประชาชน

ส่วนกองสิบสี่ หมายถึง สิ่งที่เคยปฏิบัติสืบต่อกันมา จนกลายเป็นระเบียบและหลักการที่สำคัญ ทุกคนในสังคมจะต้องร่วมกันปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นคนธรรมดา ,ชนชั้นปกครอง หรือพระสงฆ์

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าประเพณีปฏิบัติที่มีระบบความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เป็นพื้นฐานนั้น คนลาวได้สืบทอดปฏิบัติกันมาอยู่เสมอๆ ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน และมีตัวอย่างในบันทึกจอมพลเจ้าพระยาสุรศักดิ์มนตรีครั้งที่ไปช่วยปราบฮ่อที่หลวงพระบาง ช่วงปี พ.ศ.2430 ที่กล่าวถึงภาพพิธีกรรมเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผี และสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของลาว และเป็นพิธีกรรมในฮิดคองของชาวหลวงพระบางที่ได้กระทำสืบต่อกันมาเป็นประจำว่า

“...วันศุกร์ขึ้น 13 ค่ำเดือน12 เป็นวันพิธีแข่งเรือในลำน้ำโขง เจ้าราชวงศ์แต่งตัวแทนเจ้านครหลวงพระบางเข้ากระบวนแห่ มีขนิ๊ด หอก ดาบ และทวนธงเทียว พร้อมด้วยพวกเจ้าท้าวพระยาตามหลัง กระบวนไปหยุดพักที่สนามหอไตรยริมฝั่งแม่น้ำโขง และมีโยนเล่นสมโภชในงานนี้ด้วย พวกแข่งเรือก็แข่งกันเป็นคู่ๆ ไป แต่ไม่ใช่เรือราษฎรเป็นเรือขุนนางลาวทั้งสิ้น กับ

ได้เชิญข้าพเจ้ากับออฟฟิเชอร์ไปรับประทานอาหาร พร้อมกันในที่นั้นหลาย
นาย เป็นการเอิกเกริกมาก

วันอาทิตย์ขึ้น 15 ค่ำเดือน 12 เวลา 1 โมง(7 ๓.ท.) มีการแห่ธาตุหลวง
เจ้าราชวงศ์แต่งกายเต็มยศ นุ่งเชียรระบับ สวมหมวกรูปคล้ายหมวกจีนมียอด
แหลม นั้งเสลี่ยง มีตำรวจถือหอก คาน และธงนำหน้า กับมีเสนาบดี 4 นาย
นั่งแคร่ตามหลังไปด้วย ในงานนี้มีราษฎรมาตั้งร้านขายของรับประทาน (ภาษา
ลาว เรียกว่า ของดอน) เป็นการสนุกสนาน ครึกครื้นรื่นเริงทั่วหน้ากัน มีการ
มหรสพและการเล่นต่างๆ ฉลองธาตุทั้งกลางวันกลางคืน เช่น ไปรยทานด้วย
เบียร์ และนมัสการพระพุทธรูปพระสอุปเจดีย์ เป็นต้น มีอยู่จนถึงวันจันทร์แรม
1 ค่ำ เดือน 12 จึงได้เลิก

วันจันทร์ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 5 ได้จัดการพิธีสงฆ์และปิดทองพระบาง
ซึ่งได้อัญเชิญมาจากถ้ำน้ำพูนพร้อมกับกองทัพ แล้วได้ประดิษฐานไว้ในค่าย
ใหญ่ มีเจ้านายท้าวพระยาราชบุตรชายหญิงฝ่ายลาว และทหารนายทัพนายกอง
ได้พร้อมกันมีการมหรสพสมโภช คือมีพิณพาทย์ประโคม มีเทวดาหลวง 2
คน สิงห์ 1 คน เทวดาหลวงนั้นแต่งตัวใส่หน้ากาก เสื้อผ้าที่สวมนั้นประดับ
ด้วยป่านใบเป็นขนยาวๆ สิงห์ก็เดินไปด้วยกัน เหมือนเล่นสิงโตอย่าง
กรุงเทพฯ เดิน 3 พักแล้วก็เลิก (คำว่าเทวดาหลวงนี้ อีกอย่าง 1 ชาวเมือง
นครหลวงพระบางเรียกว่า ปู่เยอ ย่าเยอ แปลว่า ปู่ใหญ่ ย่าใหญ่ เป็นที่นับถือ
เกรงกลัวของราษฎรชายหญิงในเมืองนครหลวงพระบางยิ่งนัก" (เจ้าพระยาสุร
ศักดิ์มนตรี 2504 อ้างใน ภัทรพงศ์ คงวิจิตร 2543 : 38-39)

ในปัจจุบันชาวหลวงพระบางก็ยังคงสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อตามฮิดคองเดิมของตน
เองอยู่เป็นประจำ ถึงแม้ว่าบางพิธีกรรมและความเชื่อจะถูกกลืนเลือนกันไป หรือบางพิธีกรรมและ
ความเชื่อจะเปลี่ยนรูปแบบและความหมายไปบ้าง แต่ก็นับได้ว่าหลวงพระบางยังเป็นเมืองที่เต็มไปด้วย
พิธีกรรมและความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของตน ซึ่งเป็นการสั่งสมทางภูมิปัญญาอย่างยาวนาน
รวมทั้งผู้คนชาวหลวงพระบางก็ยังมีศรัทธาในวัฒนธรรมเดิมของตัวเองอยู่เสมอ จึงมีผู้เห็นคุณค่า
ทางวัฒนธรรม และมีผู้ที่สืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ สืบต่อไป

พัฒนาการทางศาสนาและความเชื่อของลาวเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย ศาสนาหลัก หรือ
ศาสนาสากลของโลกเข้ามาซ้อนทับแทนความเชื่อในโครงสร้างแบบเดิม ทำให้ระบบความเชื่อ
แบบเดิมถูกกลดความสำคัญลงไป และถูกผลักดันให้ออกไปจากโครงสร้างความเชื่อของสังคม แต่

ถึงอย่างไรก็ตามคนลาวก็ยังไม่ได้ละทิ้งความเชื่อผีดั้งเดิมไปเสียหมด กลับนำเอาความเชื่อดั้งเดิมเหล่านั้นมาผสมผสานกับศาสนาพุทธอย่างสอดคล้องลงตัว เป็นรูปแบบความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว

ความสัมพันธ์ระหว่างความเชื่อดั้งเดิมกับหลักการของพุทธศาสนา มีทั้งในลักษณะที่ผสมกลมกลืน และขัดแย้งกัน ในด้านการผสมกลมกลืน คือ พุทธใช้ความเชื่อเรื่องผีมาเป็นเครื่องมือในการสอนหลักธรรมของศาสนา เช่น เรื่องกฎแห่งกรรม ทำดีได้ดี - เป็นผีดีอยู่เมืองฟ้า และทำชั่วได้ชั่ว - เป็นผีร้าย ต้องเร่ร่อนของส่วนบุญ

แต่ในอีกด้านหนึ่งที่ตรงกันข้าม พุทธกับผี ก็เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งกันโดยหลักการ เพราะพุทธมองผีว่า เป็นเรื่องของความมกมาย ไร้สาระ ไม่เป็นความจริง พิสูจน์ไม่ได้ ไม่มีประโยชน์ เป็นอวิชชา การให้ความหมายในมุมมองลักษณะนี้ ทำให้เกิดการพยายามที่จะทำลายความเชื่อผีดั้งเดิมลง

สภาพการณ์ของความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างพุทธกับผีเช่นนี้ มีตลอดมาตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน และคิดว่ายังจะมีต่อไปเรื่อยๆ ในอนาคต ดังนั้นรูปแบบของความเชื่อผีที่ตกทอดมาจนถึงปัจจุบันได้ จึงต้องผ่านกระบวนการปรับตัวมาในหลายๆ ลักษณะ โดยเฉพาะพิธีกรรมและความเชื่อปู่ย่าเฮอ ที่เป็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์ก็ต้องมีการปรับตัวด้วยเช่นกัน ดังจะแสดงให้เห็นในบทต่อไป

บทที่ 4

ปู่ยอ ย่ายอ คำนาน พิธีกรรม และความหมาย

พิธีกรรมและความเชื่อปู่ยอ ย่ายอ เมืองหลวงพระบาง เป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่สืบทอดมาจากสมัยอดีตอันยาวนาน ความเชื่อเรื่องปู่ยอ ย่ายอ ที่เชื่อกันว่าเป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์เมืองที่มีวิกรกรรมอันกล้าหาญ และเสียดสละเพื่อประโยชน์สุขของส่วนรวม ถูกเล่าสืบต่อกันมาเป็นคำนานเรื่องปู่ยอ ย่ายอ ในรูปแบบและเนื้อหาหลายๆ ลักษณะ ซึ่งมาเนื้อหาเกี่ยวกับคณิกำนานของปู่ยอ ย่ายอ และวิกรกรรมความดีที่ทั้งสองเผ่าได้กระทำไว้

ดังนั้นในการทำวิจัยเรื่องการช่วงชิงความหมายพิธีกรรมและความเชื่อปู่ยอ ย่ายอ เมืองหลวงพระบาง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว จึงต้องกล่าวถึงบริบทความเชื่อในด้านของคำนาน บทต่างๆ และนำคำนานเหล่านั้นมาวิเคราะห์หาความหมายที่แฝงเร้นในเชิงมิติวัฒนธรรม รวมทั้งนำรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ในความเชื่อเรื่องปู่ยอ ย่ายอ และผีอารักษ์เมืองอื่นๆ ที่ยังคงยึดถือกันอยู่ในเมืองหลวงพระบางมาเปรียบเทียบ เพื่อเสนอให้เห็นสภาพบริบททั่วไปทางระบบความเชื่อของชาวเมืองหลวงพระบางทั้งอดีตและปัจจุบัน และเป็นพื้นฐานในการทำ ความเข้าใจในเชิงลึกของเรื่องที่ทำการศึกษาต่อไป

คำนานความเชื่อเรื่องปู่ยอ ย่ายอ

คำนานปู่ยอ ย่ายอ จัดอยู่ในประเภทนิยายปรัมปรา (Myth) ที่สะท้อนให้เห็นถึงการดำเนินชีวิต วัฒนธรรม และระบบสังคมในสมัยโบราณกาล นิยายปรัมปราจึงเป็นการอธิบายโลก อธิบายการดำเนินชีวิต ของคนโบราณที่ผูกขึ้นเป็นเรื่องราว และถือว่าเป็นเรื่องราวที่ศักดิ์สิทธิ์สูงส่ง

นิยายปรัมปราเป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรมโบราณ เกิดขึ้นบนพื้นฐานการดำรงชีวิตแบบรวมหมู่ และการต่อสู้ของคนสมัยก่อนที่ต้องต่อสู้กับธรรมชาติ ดังนั้นจึงจำเป็นต้องค้นหา สังเกต และอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ ในธรรมชาติ นอกจากนั้นคนโบราณยังต้องการที่จะอธิบายปัญหาที่ยิ่งใหญ่อีกอย่างหนึ่งก็คือ เรื่องคณิกำนาน การเกิด การตายของมนุษย์และสรรพสิ่ง แด่ด้วยองค์

ความรู้ที่ยังอยู่ในขอบเขตจำกัด การอธิบายถึงความเป็นไปของสรรพสิ่งไม่สามารถอธิบายได้อย่างชัดเจนมากนัก จึงเกิดความเชื่อที่ว่าสรรพสิ่งต่างๆ ที่เกิดในโลกมนุษย์ เกิดจากการกระทำของพลังอำนาจที่มีเหนือกว่าความสามารถของมนุษย์ เป็นพลังอำนาจที่ศักดิ์สิทธิ์ มีฤทธิ์เดช และเป็นอำนาจที่ควบคุมชีวิตมนุษย์ และสิ่งต่างๆ

ด้วยเหตุนี้จึงมีตัวละครในตำนานที่เป็นผีและแถน และผู้ที่มีพลังอำนาจในลักษณะต่างๆ ซึ่งปู่เยอ ย่าเยอ ก็จัดอยู่ในกลุ่มนี้ด้วย คือเป็นบุคคลที่มีส่วนร่วมในการสร้างโลก สร้างมนุษย์ และสรรพสิ่ง รวมทั้งเป็นผู้คุ้มครองชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ให้มีการดำเนินชีวิตที่ปรกติสุข จากพลังอำนาจที่มีเหนือมนุษย์เหล่านี้ จึงทำให้มนุษย์เกิดความกลัว และจัดพิธีกรรมสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านั้น เพื่อให้สิ่งศักดิ์สิทธิ์คอยคุ้มครอง และบันดาลสิ่งต่างๆ ที่มนุษย์ต้องการ

ปู่เยอ ย่าเยอ สร้างโลก

ตำนานปู่เยอ ย่าเยอสร้างโลกเกิดจากคำถามที่คนในสมัยโบราณพยายามหาหาคำตอบ ก็คือโลกเกิดมาได้อย่างไร ซึ่งตามนิยายปรัมปราที่เล่าถึงการสร้างโลกในหลายๆ ลักษณะ เช่น เรื่อง “ปู่เยอ ย่าเยอลงมาเมืองลุ่ม” ได้กล่าวไว้ว่า

“ในสมัยนั้นเมืองลุ่ม หรือโลกมนุษย์ยังไม่ทันมีสิ่งใด มีแต่หนองน้ำตูดสาขคา พระยาแถนบนเมืองฟ้าก็ส่งปู่เยอ ย่าเยอลงมาเมืองมนุษย์ แล้วกล่าวต่อปู่เยอ ย่าเยอว่า ทุกๆ ที่ ที่พวกเจ้าเดินออกไปจะมีแผ่นดินเกิดขึ้น พระยาแถนได้คร่ำให้ปู่เยอ ย่าเยอสร้างแผ่นดินดังนี้ เมื่อปู่เยอย่าเยอเดินไปตามฟองน้ำ แผ่นดินก็เกิดขึ้น...” (ศรีศิลป์ บุญขจร, 2540 : 9)

ภาพของปู่เยอ ย่าเยอในนิยายปรัมปราตอนนี้ ทั้งสองเฒ่าจึงเป็นมนุษย์คู่แรกที่ลงมาจากสวรรค์ และเป็นผู้ที่สร้างโลก มีบุญคุณต่อมวลมนุษย์ และเป็นผู้ให้กำเนิดสรรพสิ่ง ดังนั้นคนในสมัยโบราณจึงให้การเคารพบูชา ยกย่องปู่เยอ ย่าเยอ ว่าเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ และเป็นบรรพบุรุษต้นกำเนิดของคนลาว

นิยายปรัมปราตอนนี้สะท้อนให้เห็นกระบวนการความคิดเรื่องการสร้างโลกของชาวลาวได้ว่าการสร้างโลกนี้ต้องใช้แรงงาน ซึ่งในเรื่องนี้ก็คือแรงงานของปู่เยอ ย่าเยอนั่นเอง แต่แรงงานก็ต้องทำงานตามคำสั่งของแถนที่มีอำนาจสูงสุดเท่านั้น

เมื่อสร้างพื้นดินให้เกิดในโลกมนุษย์แล้วก็มีตำนานเกี่ยวกับกำเนิดของมนุษย์ คือเรื่องหมากน้ำเต้าปุง เรื่องย่อของตำนานหมากน้ำเต้าปุงมีว่า

“ในสมัยที่ฟ้ากับดินยังติดต่อกันได้นั้น ผีและคนเที่ยวไปมาหาสู่กัน บนฟ้ามีแดนเป็นใหญ่ บนดินมีปูลางเชิง ขุนเค็ก ขุนกานปลุกบ้านสร้างเมืองในเมืองลุ่ม แดนบอกว่ให้คนเมืองลุ่มส่งข้าวปลาให้แดน คนทั้งหลายไม่ยอมทำตาม แดนจึงสั่งน้ำท่วม ปูลางเชิง ขุนเค็ก ขุนกานเอาไม้มาทำแพ เอาลูกเมียไว้บนแพแล้วหนีไปอยู่เมืองฟ้า ต่อมาแดนบันดาลให้น้ำแห้ง แล้วส่งควายลงมาที่นาน้อยอ้อยหนูให้คนทำนา ต่อมาควายตาย เกิดมีน้ำเต่าปุงที่ซากควาย ปูลางเชิงเอาเหล็กจี้เต่าปุงคนไหลออกมา 3 วัน 3 คืน เป็นคนชาติพันธุ์ต่างๆ...” (ศิราพร ณ ถลาง, 2542 : 92)

และเมื่อมีมนุษย์เกิดมาบนพื้นโลกแล้ว การดำเนินชีวิตก็ต้องต่อสู้กับภัยต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นภัยทางธรรมชาติ หรือจากสัตว์ร้ายอื่นๆ คำนานปุเยอ ย่าเยอ มีตอนหนึ่งที่เล่าวีรกรรมในการต่อต้านภัยเกี่ยวกับสัตว์ร้าย เพื่อสร้างความสงบสุขให้แก่ส่วนรวมคือในเรื่องของ “ปุเยอ ย่าเยอปราบสัตว์ร้าย

ปุเยอ ย่าเยอ ปราบสัตว์ร้าย

นิยายปรัมปรา เรื่อง “ปุเยอ ย่าเยอลงมาเมืองลุ่ม” มีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงวีรกรรมของทั้งสองเผ่าในการปราบปรามสัตว์ร้ายที่คอยทำลายชีวิตชาวบ้านในเมืองสมัยก่อน คือ

“คราวนั้นยังมีสัตว์ร้ายแปลกประหลาด อยู่ 2 ตัว ตัวหนึ่งอยู่ในป่ารูปร่างเหมือนสิงโต ฉะนั้นจึงมีชื่อว่าสิงคาลก อีกตัวหนึ่งเป็นปลาใหญ่อยู่ในวังน้ำค่านหัวนา รูปร่างเหมือนคน มีชื่อว่าซ้างมังกร สัตว์ทั้งสองตัวนี้ร้ายกาจที่สุดทำร้ายชีวิตมนุษย์และสัตว์มากมาย มนุษย์ทั้งหลายจึงเกิดความกลัว ในขณะที่นั้นมีแต่ ปุเยอ ย่าเยอ ผู้เดียวที่กล้าหาญออกไปไล่ฆ่าสัตว์ทั้งสองได้ แต่เมื่อฆ่าสัตว์ร้ายได้แล้ว ปุเยอ ย่าเยอก็เสียชีวิต ดังนั้นคนทั้งหลายจึงสร้างหอนูชาในที่นาแห่งนั้น เพื่อแสดงความระลึกถึงและสำนึกในบุญคุณผัวเมียคู่นี้” (ศรีศิลป์ บุญขจร, 2540 : 14)

ปู่เยอ ย่าเยอ ด้านภยธรรมชาติ

นอกจากภัยจากสัตว์ร้ายที่คอยทำลายชีวิตมนุษย์และสัตว์อื่นๆ จนทำให้เกิดความเดือดร้อนกันไปทั่วแล้ว ยังมีภยธรรมชาติอีกอย่างหนึ่งที่เป็นปัญหาค่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในท้องถิ่น ภัยธรรมชาติเป็นภัยที่ไม่สามารถคาดเดาลักษณะการเกิด หรือไม่สามารถควบคุมผลจากการทำลายได้ ดังนั้นผู้ที่ประสบภัยในสมัยนั้นก็ได้แต่เพียงอ้อนวอนขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ให้มาช่วยเหลือคนให้รอดพ้นจากภัยพิบัติครั้งนี้ ดังเห็นได้จากนิยายปรัมปรา เรื่องปู่เยอ ย่าเยอ ตัดเครือเขากาด ที่ว่า

“ปู่เยอ ย่าเยอ เติมเป็นแดนอยู่บนฟ้า แล้วไต่ลงมาสู่โลกมนุษย์ตามเครือเขากาดตามคำขอร้องขอทูลเชิญของปู่ดาลก ปู่ดาเถา เพื่อมาฟันเครือเขากาดที่ใหญ่สูงถึงฟ้า จนบดบังแสงตะวัน ทำให้โลกมนุษย์มีอากาศเย็นและมีลมพัด

เครือเขากาดเกิดอยู่บริเวณที่เรียกว่า “หนองอุลา” ใกล้กับตาแสง(ตำบล)สามหมื่น (ตำบลสามหมื่นเป็นบ้านของปู่ดาลก ปู่ดาเถา ซึ่งต่อมาขุนบรมได้สร้างเมืองแดงหรือแดนอันเป็นอาณาจักรทางภาคใต้ของน่านเจ้า และได้เปลี่ยนชื่อเป็นเมืองไล่จิวหรือไล่เจ้า เมื่อประมาณ ค.ศ. 1272 เมื่อฝรั่งเศสล่าอาณานิคมได้เอาเวียงคานามเหนือและสิบสองจุไทได้ในปี ค.ศ. 1885 และยกเมืองแดงไปเข้าร่วมกับเวียงคานาม และได้เปลี่ยนชื่อเป็นเคียนเบียนฟู)

ปู่เยอ ย่าเยอ รับภาระเป็นผู้ตัดเครือเขากาด เพื่อช่วยเหลือเพื่อนมนุษย์ให้รอดพ้นจากความมืดมัวและหนาวเย็น ทั้งๆ ที่รู้ดีว่า ตนต้องตายพร้อมกับเครือเขากาด ดังนั้นจึงตั้งความไว้ว่า “ครั้นว่า ภูผาเมฆตายไปแล้ว ให้พวกเจ้าเรียกหาภูอยู่ทุกมื่อวัน” ปฏิบัติตามคำสั่งสอนอันนั้น ประชาชนลาวผู้รับบุญคุณอันยิ่งใหญ่ จึงพากันกล่าวขานเรียกหาปู่เยอ ย่าเยอ อยู่ทุกมื่อวัน (เจ้าคำหมั้น วงครรรัตนะ, 2506)”

ปู่เยอ ย่าเยอ ขโมยไฟมาให้โลกมนุษย์

อีกเรื่องหนึ่งที่แสดงถึงความห่วงใยของปู่เยอ ย่าเยอ คือความทุกข์ยากลำบากและความตายของมนุษย์ตั้งแต่สมัยยังไม่รู้จักไฟ คือเรื่อง “ปู่เยอ ย่าเยอ ขโมยไฟลงมาให้โลกมนุษย์” เล่าว่า

“ปู่เยอได้ตัดสินใจออกไปหาวิธีแก้ไข ปู่เยอได้กินผลด้นมณีโคด ฉะนั้นจึงมีกำลังวังชาแรงกล้าขึ้น ปู่เยอได้ช่วยมนุษย์ด้านภัยความหนาวเย็น ด้านผีสงนางร้าย แต่มนุษย์ก็ยังคงทุกข์ยากอยู่ไม่หาย ปู่เยอจึงตัดสินใจขึ้นไปหาดวงตะวัน ซึ่งในนั้นมีดวงไฟอันมหาศาลอยู่ แม้พระอินทร์จะห้ามไม่ให้ผู้ใดขึ้นเมืองฟ้าอย่างเด็ดขาด แต่ปู่เยอก็ได้เอาไฟมาขโมยใส่โถกลงโลกไว้ ตั้งแต่นั้นมาบนโลกจึงค่อยมีความอบอุ่น ดันไม้ไผ่หญ้าจึงค่อยแทงหน่อขึ้น ถึงสาราสัตว์และมวลมนุษย์จึงมีชีวิตชีวาและทำมาหากินอย่างสะดวกสบาย” (ศรีศิลป์ บุญขจร, 2540 : 15)

ในตำนานขุนบรม ปู่เยอ ย่าเยอ จะเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญเป็นพิเศษในช่วงที่ขุนบรมมาจากเมืองฟ้า แล้วมาปกครองเมืองมนุษย์ ปู่เยอ ย่าเยอ จะเป็นผู้แบกขวานใหญ่ลงมาก่อนเพื่อปราบปรามผีสงมารร้ายต่างๆ และเป็นผู้กำหนดเขตแดนที่จะสร้างบ้านเมือง ฉะนั้นภาพของปู่เยอ ย่าเยอ จึงมีความสัมพันธ์กับอำนาจการปกครองของขุนบรมอย่างชัดเจน จึงเท่ากับว่า ปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผู้หนึ่งที่มีส่วนช่วยสร้างบ้านเมือง และสายเครือญาติของลาวสืบต่อมา

ถึงแม้ว่าตำนานเรื่องปู่เยอ ย่าเยอ จะมีหลายเนื้อหา ซึ่งบางครั้งดูจะไม่กลมกลืนทางความเป็นจริงสักเท่าใด เช่น การตายของปู่เยอ ย่าเยอ เป็นไปเนื่องจากสาเหตุไหนกันแน่ หรือเนื้อเรื่องของตำนานดูจะเกินความเป็นจริง เป็นเรื่องของความมหัศจรรย์ ไม่น่าจะมีจริงในประวัติศาสตร์ แต่ถึงอย่างไรก็ตามการสร้างตำนานปู่เยอ ย่าเยอขึ้นนี้ ก็เพื่อใช้เป็นพื้นฐานในพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับปู่เยอ ย่าเยอ เป็นการอ้างถึงประวัติความเป็นมา และวีรกรรมที่แสดงความศักดิ์สิทธิ์ของปู่เยอ ย่าเยอในระบบความเชื่อ รวมทั้งตำนานเหล่านี้ยังเป็นภาพสะท้อนให้เห็นลักษณะอุดมการณ์เกี่ยวกับอำนาจทางมิติวัฒนธรรมในระบบความคิดของชาวท้องถิ่นได้ ในหลายๆ ลักษณะ

ในเอกสารการสอนเรื่อง “วรรณคดีพื้นเมืองลาว” ของกระทรวงศึกษาและกีฬา (1989) ได้วิเคราะห์หน้าที่ของตำนานเรื่องปู่เยอย่าเยอไว้ว่า มโนภาพของเรื่องปู่เยอย่าเยอ เป็นมโนภาพที่ดีที่สุดในเรื่องของการแสดงความสามารถของมนุษย์ในการใช้ชีวิต ต่อสู้กับภัยธรรมชาติ การสร้างบ้านเมืองในสมัยโบราณ ประชาชนชาวลาวได้เชื่อถือปู่เยอย่าเยอเป็นบรรพบุรุษผู้เป็นปู่ย่าตายายของคน เนื่องจากว่าปู่เยอย่าเยอเป็นผู้มีคุณงามความดีมากที่สุดต่อชาวบ้านชาวเมือง ดังนั้นตัว

ละครปู่ย่าเยอจึงไม่เพียงแต่ได้รับการยกย่องให้เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ หรือเป็นแกนอยู่ในความเชื่อฮักของประเพณีเท่านั้น หากยังเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนตลอดมา

ทางด้านการบริหารบ้านเมือง ก็ได้มีการนำเอาตำนานปู่ย่าเยอ มาใช้เป็นเครื่องมือในการปลุกกระดมให้เกิดใจเชื่อมั่นในการต่อสู้กับภัยธรรมชาติ พร้อมกันนั้นตำนานเหล่านี้ยังทำให้เกิดความสำนึกในการรักบ้านเมือง และร่วมกันรักษาขนบธรรมเนียมวัฒนธรรมอันเก่าแก่ของคนลาวเอาไว้ได้(กระทรวงศึกษาและกีฬา, 1989 : 31 – 38)

ตำนานความเชื่อเดิมในมิตินวัฒนธรรม

ตำนานต่างๆ ที่เกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาวหลวงพระบาง โดยเฉพาะเรื่องปู่เยอ ย่าเยอ เป็นสิ่งที่แสดงถึงระบบคิด การดำรงชีวิต และสภาพแวดล้อมของชาวหลวงพระบางในอดีตว่าเป็นไปในลักษณะใด ชาวบ้านในชุมชนมีการปรับตัวต่อสภาพความเปลี่ยนแปลงในบริบทต่างๆ อย่างไร และสภาพความเป็นอยู่ในชีวิตประจำวันต้องสัมพันธ์กับอำนาจในรูปแบบใดบ้าง ดังนั้นเมื่อนำตำนานที่กล่าวมาแล้วนี้มาวิเคราะห์ในเชิงมิตินวัฒนธรรม จะสามารถอธิบายถึงระบบคิดและรูปแบบการดำเนินชีวิตของคนลาวได้ในหลายๆ ลักษณะ คือ

ตำนานกับความเชื่อเรื่องต้นกำเนิดของมนุษย์และชนชาติ

ตำนานดั้งเดิมของลาวที่เป็นเรื่องของ การสร้างมนุษย์ขึ้นมามีใน 3 ลักษณะ คือ มนุษย์เกิดจากธรรมชาติ คือ เรื่องการกำเนิดคนมนุษย์จากหมากน้ำเต้าปุง ที่เมื่อเจาะหมากน้ำเต้าปุงแล้ว ก็เกิดมนุษย์ออกมาจำนวนมากและหลายเผ่าพันธุ์ตามวิธีการและช่วงเวลาในการเจาะ

ลักษณะที่สอง คือ มนุษย์เกิดจากมนุษย์คู่แรก ซึ่งถือกันว่าเป็นต้นตระกูลของเผ่าพันธุ์ เช่น เรื่องปู่เยอ ย่าเยอลงมาเมืองลุ่ม หรือ ปู่เยอ ย่าเยอ สร้างโลก ซึ่งถือกันว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผู้ ที่สร้างแผ่นดิน และปราชญ์ปราชญ์เลวร้ายให้หมดไป อันเป็นจุดเริ่มต้นของการกำเนิดมนุษย์

ลักษณะที่สาม คือ มนุษย์ทั้งหลายเกิดจากพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเป็นผู้สร้าง ซึ่งหมายถึง แดน ที่เชื่อกันว่าเป็นผู้ที่สร้าง และควบคุมดูแลมนุษย์และสรรพสิ่ง เช่น “เรื่องหลังจากที่เจาะน้ำเต้าปุงแล้ว มีมนุษย์ออกมาแต่ขาดผู้ปกครอง แดนได้ส่งขุนครู ขุนครอบลงมาเป็นท้าวพระยา ต่อมาคนเกิดความทุกข์ยากแก้ปัญหาไม่ได้ พระยาแดนจึงส่งขุนบรมราชาธิราช มาเป็นผู้ปกครอง...”

ในเชิงมิตินวัฒนธรรม อุดมการณ์อำนาจเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องต้นกำเนิดของมนุษย์นี้ ถูกใช้เป็นเครื่องมือในการปกครองชุมชนของผู้ปกครอง การที่มีหลายชนเผ่า หลายวัฒนธรรมในพื้นที่

ที่เดียวกันของประเทศลาว ความสามัคคีของชนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่เป็นสิ่งที่จำเป็นที่สุดในอุดมการณ์การปกครองบ้านเมือง ดังนั้น คำนานเรื่องการกำเนิดของชนเผ่าต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นลาวสูง ลาวเทิง ลาวลุ่ม ที่เกิดมาจากน้ำเต้าผลเดียวกันนี้ จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่จะสร้างความตระหนักรู้ทางด้านความสามัคคีให้มีแก่กลุ่มชนทั้งหลาย เพราะตามตำนานกล่าวว่า ทุกคนเกิดมาจากน้ำเต้าเหมือนกัน ผู้ที่เกิดก่อนเป็นพี่ ผู้ที่ออกมาทีหลังเป็นน้อง พี่ต้องเสียสละให้น้อง และน้องต้องรับฟังความคิดของพี่

มีนักวิชาการทางประวัติศาสตร์หลายท่านได้เสนอไว้ว่า พื้นที่หลวงพระบางเดิมนั้นเป็นถิ่นของพวกลาวะ หรือพวกขมุ ซึ่งเป็นกลุ่มลาวเทิงในปัจจุบัน ส่วนพวกลาวลุ่มที่ปัจจุบันกุมอำนาจส่วนใหญ่ของการบริหารบ้านเมืองไว้ เป็นพวกที่มาจากทีหลัง แล้วเมื่อเข้ามาในพื้นที่นี้ก็ยึดพื้นที่นี้ไว้เป็นของตัวเอง และผลักดันชาวท้องถิ่นเดิมให้ขึ้นไปอยู่บนภูเขา หรือพื้นที่อื่นๆ ด้วยเหตุนี้ย่อมเกิดความขัดแย้งระหว่างชนชาวท้องถิ่นเดิมที่อยู่ในพื้นที่มาก่อนกับชนกลุ่มใหม่ที่เข้ามา จนเป็นเหตุให้ต้องหาทางแก้ปัญหของความขัดแย้ง และทางออกอย่างหนึ่งก็คือการอ้างถึงตำนานในการกำเนิดมนุษย์เรื่องหมากน้ำเต้าปungนี้ ว่าทุกคนล้วนเกิดมาจากแหล่งเดียวกัน

อีกความหมายหนึ่งของตำนานพื้นเมืองที่เกี่ยวกับการกำเนิดมนุษย์ คือ การให้ความสำคัญกับชนชั้นปกครอง ว่าไม่ใช่เป็นบุคคลธรรมดา หากแต่เกิดมาจากอำนาจที่เหนือธรรมชาติ ลงมาจากเมืองฟ้า หรือเป็นเครือญาติของแดนผู้ศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นลักษณะการกำเนิดที่แตกต่างจากมนุษย์ธรรมดาทั่วไป ที่เกิดจากสควหรือพืช อานันท์ กาญจนพันธุ์ วิเคราะห์ว่า กลวิธีการสร้างเรื่องลักษณะนี้ เป็นภาพสะท้อนทางความคิดเรื่องพัฒนาการทางสังคมของมนุษย์ ที่เริ่มจากชุมชนในสถานะธรรมชาติ และเปลี่ยนมาเป็นชุมชนที่ปกครองโดยหัวหน้ากลุ่มเครือญาติ จนสุดท้ายพัฒนาขึ้นเป็นรัฐ(อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535 : 53) ส่วนเรื่องของการที่ผู้ปกครองคนนั้นเป็นผู้ที่แทนบนเมืองฟ้าส่งลงมา ย่อมสร้างความชอบธรรมในให้แก่ตัวผู้ปกครองได้ และทำให้เป็นที่ยอมรับของประชาชน

ตำนานกับความเชื่อเกี่ยวกับอำนาจของความอุดมสมบูรณ์

สังคมดั้งเดิมของชาวหลวงพระบาง คือสังคมที่ดำรงชีวิตด้วยการเกษตร และความอุดมสมบูรณ์ในการดำรงชีวิตรูปแบบนี้ คือ เรื่องของความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติ ดังนั้นชุมชนจึงให้ความสำคัญอย่างมากกับความอุดมสมบูรณ์ จนเชื่อว่ามีอำนาจที่อาจจะส่งผลกระทบต่อความคงอยู่อย่างต่อเนื่องของชุมชน และได้ผลิตซ้ำอุดมการณ์ดังกล่าวออกมาในรูปของสัญลักษณ์ทางความเชื่อ และพิธีกรรมต่างๆ

ความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์นี้จะผสมผสานไปกับความเชื่อเรื่องแกน ผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์เมือง ซึ่งถือกันว่าเป็นพลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์ที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ของสภาพธรรมชาติได้ โดยเฉพาะพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในช่วงเดือน 6 ลาว ซึ่งจัดกันเป็นประจำทุกปี ความเชื่อที่ว่าปู่เฒ่า ย่าเฒ่า เป็นผีบรรพบุรุษ และเป็นผีอารักษ์เมือง ปู่เฒ่า ย่าเฒ่า จึงมีพลังอำนาจที่ส่งผลถึงความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติได้ การจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีส่วนหนึ่งเป็นการแสดงความกตัญญูต่อคุณงามความดีของปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในตำนาน แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นการสร้างความพอใจให้กับผี เพื่อส่งผลถึงการบันดาลให้ธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ในรูปแบบพิธีกรรมจะมีสัญลักษณ์ที่เกี่ยวเนื่องกับความอุดมสมบูรณ์ในหลายๆ ลักษณะ เช่น การเซ่นไหว้ด้วยหมูต้มเต็มตัว ไม่ต้องหั่นเป็นชิ้นๆ เพื่อถือว่าหมูเต็มตัวเป็นสัญลักษณ์ของความอุดมสมบูรณ์

พิธีกรรมย่อยอย่างหนึ่งในงานบุญเลี้ยงผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า คือ พิธีกรรมการ “แกงเส้า” หรือที่รู้จักในภาษาไทยว่า การชักเย่อ ซึ่งเป็นพิธีกรรมของการเสี่ยงทายถึงความอุดมสมบูรณ์อย่างหนึ่ง โดยที่ฝ่ายหนึ่งเป็นเพศชายทั้งหมด อีกฝ่ายหนึ่งเป็นเพศหญิงทั้งหมด การเสี่ยงทายมีกติกาอยู่ว่า ถ้าฝ่ายหญิงเป็นฝ่ายดึงชนะ จำนวน 2 ใน 3 ครั้ง แสดงว่าสภาพธรรมชาติในปีนี้จะมีความอุดมสมบูรณ์ตลอดทั้งปี แต่ถ้าฝ่ายชายเป็นฝ่ายชนะก็จะมีผลลัพธ์ที่ตรงข้ามกัน

พิธีกรรมนี้จะเป็นพิธีกรรมที่เปิดให้กับผู้ชาย และผู้หญิงได้ร่วมสนุกสนานกันอย่างเสรี มีการกินเหล้า ฟ้อนรำ อย่างที่ไม่สามารถทำได้ในรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวัน และผลของการเสี่ยงทางเพศหญิงมักจะเป็นฝ่ายชนะ เพื่อสร้างความสบายใจต่อการคาดหวังอนาคตของชาวชุมชน ส่วนหนึ่งของพิธีกรรมในครั้งนี้คือการเปิดโอกาสให้ผู้หญิงมีบทบาทในกิจกรรมร่วมของชุมชน และเปิดเวทีให้ผู้หญิงมีสถานะทางพลังอำนาจที่เท่าเทียมกับผู้ชาย หรือแม้กระทั่งมีพลังอำนาจมากกว่าผู้ชายในเรื่องของชัยชนะในการเสี่ยงทาย จึงเท่ากับพิธีกรรมที่มีนัยยะทางความอุดมสมบูรณ์ เป็นเวทีที่สร้างดุลยภาพระหว่างเพศให้มีความสมดุลกัน และอาจจะเนื่องมาจากความเชื่อที่ว่าดุลยภาพระหว่างเพศเป็นบ่อเกิดของความอุดมสมบูรณ์ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535 : 55)

ตำนานกับความเชื่อเกี่ยวกับขวัญ

เรื่องของขวัญก็เป็นสิ่งหนึ่งที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวลาว ขวัญเป็นความเชื่อพื้นฐานที่สำคัญ ที่สามารถอธิบายระบบความคิดต่างๆ ในสังคมได้ ทางมานุษยวิทยาเรียกขวัญว่า “MANA” ตามภาษาของชาวเกาะโปลินีเซีย อันหมายถึงความลึกลับทางจิตใจ ที่เชื่อว่าเป็นพลังที่ช่วยให้ทุกสิ่งทุกอย่างมีชีวิต ความคิดเช่นนี้จะไม่แยกแยะระหว่างโลกทางวัตถุกับโลกทางจิตใจ ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างไม่ว่าจะเป็น คน สัตว์ หรือสิ่งของ ต่างก็มีขวัญได้เหมือนกัน จะเห็นได้ว่าการทำพิธีเรียกขวัญของคน ข้าว ควาย หรือแม้แต่ขวัญของบ้านเมือง อย่างไรก็ตามความหมายเกี่ยว

กับขวัญก็เป็นสิ่งที่ไม่ตายตัว โดยทั่วไปมักจะเข้าใจกันว่า ขวัญ หมายถึง แก่นของชีวิต (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535 : 55 – 56)

ในตำนานลาวมีภาพสะท้อนของความเชื่อขวัญ ผ่านออกมาทางพิธีกรรมต่างๆ โดยในอดีต ความเชื่อเรื่องขวัญของลาวจะผูกพันกับความเชื่อเรื่องผี แดน และผูกพันกับความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์ ในอดีตจึงมีสัญลักษณ์ ที่แสดงถึงความเชื่อเรื่องขวัญให้เห็นคือ มีผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์บ้าน อารักษ์เมือง เสาหลักหมั้น มีพิธีกรรมสักการะบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหล่านี้ เพื่อสร้างความคาดหวังเรื่องความอุดมสมบูรณ์

หรือในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ ความเชื่อเรื่องขวัญได้แสดงออกมาทางรูปแบบการจัดพิธีกรรมที่มีการจัดเครื่องเช่นไหว้อย่างครบถ้วนตามรายละเอียด จัดพิธีกรรมตามขั้นตอนดังที่เคยปฏิบัติมาในอดีต ทั้งนี้เพื่อว่า จะได้เป็นที่พอใจของวิญญาณปู่ย่าทั้งสอง และปู่ย่าจะได้คล้อยตามให้เกิดความอุดมสมบูรณ์ และคุ้มครองให้ผู้ที่มิศรัทธาประสบแต่ความสุขความเจริญก้าวหน้า เมื่อผู้ที่มิศรัทธาได้มาร่วมพิธีกรรมแล้วก็จะเกิดพลังใจมากขึ้น มีความหวังในการในการดำเนินชีวิตต่อไป

นอกจากนั้นพิธีกรรมเกี่ยวกับขวัญที่พบเห็นได้บ่อยครั้งในสังคมลาวปัจจุบัน คือพิธีบายศรีสู่ขวัญ เป็นการทำให้ตามความเชื่อดั้งเดิม เป็นการเรียกขวัญและเสริมสร้างพลังให้ขวัญแข็งแกร่งขึ้น เพื่อให้คนๆ นั้นมีพลังชีวิตที่ดี สามารถต่อสู้กับโรคภัยไข้เจ็บ หรือสิ่งร้ายๆ ได้ และมีความเชื่อว่าเมื่อเรียกขวัญแล้วจะทำให้การดำรงชีวิตดีขึ้น

ตำนานกับความเชื่อในยุคอุดมคติและการปลดปล่อย

ในตำนานปู่เยอ ย่าเยอที่กล่าวมาสะท้อนถึงความเชื่อในเรื่องของการปลดปล่อย เพื่อให้มนุษย์พ้นจากความลำบากจากภัยต่างๆ เช่นเรื่องของปู่เยอ ย่าเยอปราบสัตว์ร้าย ,ปู่เยอ ย่าเยอด้านภัยธรรมชาติ ,ปู่เยอ ย่าเยอ ขโมยไฟมาให้โลกมนุษย์

จากตำนานเหล่านี้เสนอภาพความเดือดร้อนในการดำรงชีวิตของมนุษย์ จากภัยต่างๆ ที่มีพลังอำนาจเหนือกว่า และปู่เยอ ย่าเยอ ก็เป็นผู้เสียสละที่จะแก้ปัญหาต่างๆ เพื่อให้มนุษย์มีสภาพความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น หลุดพ้นจากความเดือดร้อนทั้งปวง

วีรกรรมในตำนานเหล่านี้ เป็นภาพสะท้อนความรู้สึกรักของประชาชนที่ต้องการหลุดพ้นจากความทุกข์ ความเดือดร้อนในการดำรงชีวิต จากพลังอำนาจที่ตัวเองไม่สามารถต้านทานได้ โดยมีความคาดหวังว่าจะมีผู้ที่เก่งกล้าสามารถเข้ามาช่วยเหลือตัวเองให้พ้นทุกข์

และอีกด้านหนึ่งตำนานก็เป็นปัจจัยสร้างความชอบธรรมในการเข้ามาดำรงตำแหน่งเป็นหัวหน้ากลุ่มต่อต้านเพื่อการปลดปล่อย มีการอ้างอิงตัวเองว่าตัวเองเคยเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์ในภพก่อน หรือ

ต้องการเข้ามาต่อสู้ตามแนวทางของวีรชนคนนั้นตามคำนำที่เคยกล่าวไว้ จึงเท่ากับว่าความเชื่อเรื่องวีรชนที่จะมาปลดปล่อยความเดือดร้อนในการดำรงชีวิตของมนุษย์นี้เป็นรากฐานของการผลิตซ้ำความเป็นผู้นำชุมชน ถึงแม้ว่าในประวัติศาสตร์ลาวจะไม่มีกล่าวถึงขบวนการต่อสู้เพื่อการปลดปล่อย โดยอิงวีรกรรมของปู่เฮอ ย่าเฮอ แต่อย่างใด คงมีแต่ในลักษณะอิงอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของพระยาเจือง ของกลุ่มข้าที่ต้องการต่อต้านอำนาจจากผู้ปกครองรัฐ แต่จากคำนำปู่เฮอ ย่าเฮอ ที่กล่าวมาแล้ว ก็สามารถแสดงให้เห็นความเชื่อเรื่องของโลกอุดมคติและการปลดปล่อยนี้ได้

ความเชื่อเกี่ยวกับการนับถือผี

การนับถือผีเป็นความเชื่อดั้งเดิมของชาวลาว ซึ่งมีความเชื่อกันว่าผีเป็นตัวแทนอำนาจจากภายนอกที่มีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ ความเชื่อเรื่องการนับถือผีจะมีความสัมพันธ์กับความเชื่อเกี่ยวกับความอุดมสมบูรณ์และเรื่องขวัญ ซึ่งเป็นสะท้อนความคิดเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวกันของโลกทางจิตใจและโลกทางวัตถุ ดังจะเห็นได้จากการเคารพบูชาธรรมชาติ ที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ เช่น ต้นไม้ ภูเขา และป่า ด้วยการเซ่นไหว้ เพราะเชื่อในอำนาจที่สิงสถิตอยู่ (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2535 : 61)

ลักษณะของการนับถือผีอีกประการหนึ่งที่แสดงว่าเป็นความเชื่อดั้งเดิมก็คือ การมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับการนับถือบรรพชน ซึ่งเป็นลักษณะสำคัญของชุมชนเครือญาติ อย่างเช่นคำนำปู่เฮอ ย่าเฮอ ที่เมื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ตายแล้วก็ยกย่องให้เป็นผีบรรพบุรุษประจำกลุ่มเครือญาติ และต่อมาเมื่อกลุ่มระดับเครือญาติได้ขยายตัวออกไปเป็นชุมชนเมืองที่ใหญ่กว่าเดิม ผีบรรพบุรุษประจำกลุ่มนี้ก็พัฒนาขึ้นเป็นผีประจำชุมชนเมือง หรือเป็นผีอารักษ์เมืองต่อไป

ความเชื่อเรื่องผีจึงเป็นเครื่องยืนยันถึงระบบความคิดพื้นฐานของคนลาว เรื่องการเคารพบูชาธรรมชาติ การนับถือบรรพบุรุษ และแนวความคิดเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของชุมชน ทำให้การนับถือผีถูกผลิตซ้ำเรื่อยมาจนเป็นอุดมการณ์หลักด้านหนึ่งของสังคม

ผี พื้นที่และพลังอำนาจจะอยู่ควบคู่กันในสังคม พื้นที่จะเปรียบเสมือนเครื่องมือเชิงอำนาจที่เป็นกลไกที่หมุนกระบวนการทางสังคมให้ดำเนินต่อไป ความสัมพันธ์ระหว่างผีกับมนุษย์จะอยู่บนพื้นที่ทางสังคมที่มีความสัมพันธ์กับกลุ่มที่อยู่บนรากฐานของเพศ เครือญาติ สายตระกูลผู้ผี พื้นที่และพลังอำนาจจะอยู่ควบคู่กันในสังคม สิ่งเหล่านี้ถูกกระทำและผลิตผ่านบรรทัดฐานทางสังคมในรูปแบบพิธีกรรม การแต่งกาย ข้อห้าม และความขัดแย้งในสังคม (ชนิดา ตั้งถาวรศิริกุล, 2541)

ความเชื่อเรื่องผีมีทั้งนัยยะที่แสดงความเป็นปัจเจกบุคคลและความเป็นชุมชน คือ ผีเป็นส่วนหนึ่งทางความเชื่อของปัจเจกบุคคลในการจำแนกตนเองออกจากผู้อื่น และในอีกด้านหนึ่งผีก็

เป็นปัจจัยสำคัญในการรวมปัจเจกบุคคลเข้าเป็นกลุ่มสังคมด้วยเช่นกัน ดังนั้นผีจึงเป็นพลังอำนาจที่สามารถควบคุมปัจเจกและกลุ่มให้ดำเนินความเป็นกลุ่มเดียวกันผ่านบรรทัดฐานและอำนาจในการให้โทษให้โทษของผี

Donald P. Whitaker อธิบายว่า ความเชื่อเรื่องผี เป็นความเชื่อที่เป็นที่พึงพอใจในการดำเนินชีวิตทางโลก คือ เป็นที่พึงเมื่อเกิดปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการทำมาหากิน เรื่องความขัดแย้งในครอบครัว ,ชุมชน ความเชื่อเรื่องผีจึงมีหลักปฏิบัติและหลักข้อห้ามอย่างชัดเจน โดยอาศัยอำนาจความศักดิ์สิทธิ์เป็นเครื่องผลักดันให้เกิดการปฏิบัติตามแนวทางนั้นอย่างแท้จริง ดังนั้นจะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีมีนัยยะทางการเมืองรวมกันเป็นกลุ่ม หรือเป็นชุมชนของมนุษย์ การนับถือผีมีให้เห็นมากในกลุ่มของชนเผ่าต่างๆ ในลาว ซึ่งก็นับถือผีแตกต่างกันไปตามความเชื่อของเผ่า ไม่ว่าจะเป็นเรื่องการนับถือผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์บ้าน อารักษ์เมืองต่างๆ (Donald P. Whitaker 1971)

แต่ในปัจจุบันระบบความเชื่อพื้นฐานของลาวได้รับเอาพุทธศาสนาเป็นความเชื่อหลัก และระบบการพัฒนาประเทศที่รับเอาวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาผสมผสาน จนทำให้ความเชื่อเกี่ยวกับผีในชุมชนลดระดับความสำคัญลงมาก แต่ก็ยังมีกลุ่มคนที่ยังคงนับถือความเชื่อนี้ปฏิบัติกันอยู่ อีกด้านหนึ่งของการปรับตัวของความเชื่อเรื่องผี คือ การเปลี่ยนความหมายจากเดิมที่เคยเป็นเรื่องของความอุดมสมบูรณ์และเรื่องขวัญของชุมชนโดยรวม กลับมาเป็นเรื่องที่สนองตอบต่อการเป็นที่พึงพอใจของปัจเจกบุคคลมากขึ้น

หรือในด้านการผสมผสานความเชื่อระหว่างพุทธกับผี พุทธได้ใช้ความเชื่อเรื่องผีและแถนเป็นเครื่องมือเพื่อแสดงตัวอย่างให้ประชาชนประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของตน เช่น ผีและแถนเป็นผู้มีอำนาจที่อยู่เมืองฟ้าหรือสวรรค์ มนุษย์ทั่วไปก็สามารถที่จะเป็นอย่างนั้นได้ แต่ต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักคำสอนของศาสนา คือ ทำบุญกุศลให้มาก เมื่อตายไปแล้วก็อาจจะไปเกิดในสวรรค์ภูมิได้เช่นกัน

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า

ในองค์ประกอบของพิธีกรรมๆ หนึ่งนั้น จะประกอบไปด้วยส่วนต่างๆ ที่สำคัญ คือ ความเชื่อ ,พิธีกรรมและสัญลักษณ์ ,ผู้กระทำ , กลุ่มคนที่เชื่อและศรัทธา , และองค์กรและเครือข่ายความสัมพันธ์ ดังนั้นในการศึกษาพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า แขวงหลวงพระบาง จึงสามารถแสดงให้เห็นองค์ประกอบย่อยๆ ของพิธีกรรมได้ดังนี้

ความเชื่อ

ความเชื่อผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า เป็นส่วนหนึ่งของความเชื่อเรื่องการนับถือผี อันเป็นพื้นฐานความเชื่อดั้งเดิมของสังคมลาว คนลาวเชื่อกันว่า ทุกสิ่งทุกอย่างในธรรมชาติไม่ว่าจะเป็นคน สัตว์ หรือสิ่งของ ล้วนแล้วแต่มีวิญญาณอยู่ในตัวเองทั้งสิ้น รวมทั้งความเชื่อเรื่องพลังอำนาจที่เหนือมนุษย์ อันเป็นพลังที่ทำให้กำเนิด ควบคุมดูแล หรือสามารถทำลายมนุษย์ได้ ซึ่งชาวลาวยกผู้มีพลังระดับนั้นว่า แดนและผี

คนลาวแบ่งผีออกเป็น 2 ระดับ คือ ผีดี และผีร้าย ผีดี ได้แก่ ผีแดนหรือผีฟ้า, ผีคำหรือผีบรรพบุรุษ, ผีมหะตักข์หรือผีหลักเมือง ผีพวกนี้เป็นผีที่คอยคุ้มครองมนุษย์ เป็นผู้ลดบันดาลความอุดมสมบูรณ์ ปกปักรักษามนุษย์และบ้านเมือง ส่วนผีร้าย เช่น ผีเปรต ผีพราย ผีพวกนี้ไม่มีประโยชน์ต่อใคร คอยแต่จะทำร้ายให้คนอื่นเดือดร้อน จึงต้องมีการอุทิศส่วนกุศลไปให้ตามงานบุญต่างๆ

โดยที่ ปู่เฒ่า ย่าเฒ่า จัดอยู่ในระดับผีดี และอยู่ในกลุ่มผีคำหรือผีบรรพบุรุษ ตามตำนานเรื่องเล่าเกี่ยวกับปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ฉบับต่างๆ ที่เล่าถึงการลงมาโลกมนุษย์ของปู่เฒ่า ย่าเฒ่า และสร้างประโยชน์นานัปการให้แก่มวลมนุษย์จนตัวเองตายไป ผู้คนจึงยกย่องให้เป็นผีบรรพบุรุษ รวมทั้งเป็นผีอารักษ์เมืองหลวงพระบาง ซึ่งมีผู้คนก็ให้ความเคารพบูชามาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ความเชื่อเกี่ยวกับผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า มีนัยยะที่เกี่ยวพันกับความเชื่อเรื่องความอุดมสมบูรณ์และความเชื่อเรื่องขวัญ ซึ่งเชื่อกันว่าปู่เฒ่า ย่าเฒ่า เป็นผู้มีพลังอำนาจสามารถที่จะบันดาลความอุดมสมบูรณ์ให้แก่ชุมชน และเป็นขวัญที่พึ่งทางใจของผู้คน

รวมทั้งในมุมมองมิติวัฒนธรรมอีกมิติหนึ่ง เป็นเรื่องของความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ที่แสดงถึงความสัมพันธ์กันของกลุ่มคนในระดับต่างๆ โดยผ่านทางการนับถือผีเดียวกัน ในระดับแรกเป็นความสัมพันธ์ในกลุ่มเครือญาติที่มีการนับถือผีปู่ย่าเป็นผีบรรพบุรุษของตระกูล ผีปู่ย่าจะมีอำนาจในเรื่องการดูแลทุกข์สุข ความเป็นอยู่ของสมาชิกในวงศ์ตระกูล และจะต้องมีพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่าอยู่เสมอๆ มิฉะนั้นแล้วอาจจะเกิดปัญหาต่างๆ ขึ้นได้ ซึ่งพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ย่าจะเป็นการบอกย้ำความตระหนักในความสัมพันธ์กันของสมาชิกในวงศ์ตระกูล ที่นำพาความช่วยเหลือเกื้อกูลต่อกันและกัน

จนเมื่อกลุ่มเครือญาติมีการขยายตัวขึ้นเป็นระดับหมู่บ้าน ผีบรรพบุรุษของวงศ์ตระกูลก็เปลี่ยนไปเป็นผีอารักษ์บ้าน มีอำนาจครอบคลุมพื้นที่ทั้งหมู่บ้าน ทุกตระกูลในหมู่บ้านจะนับถือผีอารักษ์บ้านคนเดียวกัน จึงทำให้เครือข่ายความสัมพันธ์ของกลุ่มคนขยายกว้างขึ้น

และเมื่อการรวมกลุ่มของชาวบ้านมีขนาดใหญ่ขึ้นเป็นชุมชนเมือง ผีที่เคยเป็นบรรพบุรุษของกลุ่มเครือญาติของผู้ที่มีบทบาทในการปกครองเมือง หรือผีที่สำคัญตามตำนานเมืองต่างๆ ก็

ได้ยกสถานะขึ้นเป็นศีอารักษ์เมือง เป็นที่เคารพของทุกคนในเมืองนั้น ซึ่งเท่ากับว่าความเชื่อในศีอารักษ์เมืองเป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงให้กลุ่มตระกูล และกลุ่มหมู่บ้านต่างๆ มามีความสัมพันธ์กันภายใต้ศีอารักษ์เมืองตนเดียวกันอีกระดับหนึ่ง ดังนั้นความตระหนักในการเป็นสมาชิกของกลุ่มเดียวกันไม่ว่าในระดับใด โดยมีศีเป็นแกนกลางในความสัมพันธ์ ทำให้เกิดระบบการปกครองแบบจารีตประเพณีขึ้น มีกฎข้อห้ามเพื่อควบคุมความประพฤติของสมาชิกในรูปแบบต่างๆ จนกลายเป็นภูมิปัญญาของชุมชน รวมทั้งมีพิธีกรรมร่วมกัน เพื่อคอกย้ำ และสืบทอดอุดมการณ์อำนาจ

ความเชื่อเรื่องผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในอดีต ไม่ว่าจะเป็นการเชื่อเรื่องพลังอำนาจที่สามารถบันดาลความอุดมสมบูรณ์ได้ หรือเชื่อเรื่องขวัญ ที่พึ่งทางใจ ซึ่งเป็นพลังในการดำรงชีวิตของมนุษย์ ต่างก็มีนัยยะในเชิงความสัมพันธ์ทางชุมชน หรือเป็นเรื่องของส่วนรวมเป็นหลัก แต่ในปัจจุบัน การพัฒนาประเทศที่ใช้แนวทางสังคมนิยม และวิทยาศาสตร์เป็นหลัก มีระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การดำรงชีพของประชาชนก็เปลี่ยนตาม การพึ่งพาชุมชนตามแบบการผลิตทางเกษตรกรรมแบบเดิมน้อยลง ทุกคนหันมาสร้างผลผลิต และทำงานส่วนตัวมากขึ้น ดังนั้นพิธีกรรมและความเชื่อที่มีความหมายทางส่วนรวมแบบเดิมก็มีการปรับเปลี่ยนตามไปตามยุคสมัย กลายเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่สนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคลมากขึ้น โดยเป็นที่พึ่งทางใจของแต่ละคน มีการบนบานศาลกล่าว และแก้บนเป็นระยะ เรื่องที่มักจะบนบานกันก็คือเรื่องสุขภาพ ,การเดินทาง ,และการทำมาหากิน

พิธีกรรมและสัญลักษณ์

พิธีกรรมของปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในอดีต จะเริ่มจากการนำหุ่นปู่เฒ่า ย่าเฒ่า สิงขร ออกมาฟ้อนในงานบุญเดือน 5 หรือ งานบุญปีใหม่ลาว แล้วในเดือน 6 ก็จะเป็นพิธีเลี้ยงผี จัดที่หอผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในวัดอาฮาม แล้วในงานบุญเดือน 12 ก็จะนำหุ่นออกมาฟ้อนร่วมงานบุญเดือน 12 อีกครั้ง

แต่เมื่อลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบปกครองโดยเจ้ามหาชีวิต มาเป็นระบอบสังคมนิยม พรรคคอมมิวนิสต์ได้ล้มเลิกการจัดงานบุญเดือน 12 ลงไปเสีย ทำให้ในรอบปี พิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า จึงมี แค่ในงานบุญเดือน 5 กับ พิธีกรรมเลี้ยงผีในเดือน 6 เท่านั้น

บุญเดือน 5 บุญปีใหม่หลวงพระบาง

ในงานบุญเดือน 5 หรืองานปีใหม่ลาว ทางผู้ประกอบพิธีกรรม จะเริ่มทำพิธีอัญเชิญปู่เฒ่า ย่าเฒ่า และสิงขร ออกมาจากถ้ำที่เก็บรักษาในหอผี ก่อนวันงานบุญปีใหม่จะมาถึงประมาณ 2 -

3 วัน เพื่อนำออกมาทำความสะอาด ซ่อมแซมคนที่หลุดร่วงไปจากการแย่งชิงของประชาชนในปีที่แล้ว เพราะมีความเชื่อกันว่าชนของปู่เยอ ย่าเยอ และสิงขร เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่ง ที่นำมาผูกแขนเด็กจะทำให้เด็กไม่ร้องไห้ตอนกลางคืน หรือสามารถปกป้องอันตรายต่างๆ นานาได้ ชนของปู่เยอ ย่าเยอ และสิงขร เป็นปอสาจากธรรมชาติ ซึ่งปัจจุบันหามาใช้ยากขึ้น บางครั้งต้องมาซื้อที่เชียงใหม่ เพราะที่ลาวเองมีผู้ผลิตน้อยลง

และตอนบ่ายของวันนั้นก็จะมีการซ้อมเชิด หุ่นที่ต้องให้ความสำคัญในการซ้อมเชิดเป็นพิเศษคือ หุ่นสิงขร เพราะเป็นหุ่นที่ต้องใช้ผู้เล่น 2 คน ต้องเล่นให้พร้อมเพียงกัน และต้องเชิดให้เป็นธรรมชาติที่สุด ดังนั้น ในการซ้อมสิงขร จึงต้องใช้เวลานานของช่วงบ่ายเย็น ผู้เล่นสิงขรส่วนใหญ่จะอยู่ในวัยเด็ก เพราะต้องการความคล่องแคล่ว ว่องไว และหุ่นก็ไม่ได้มีความสูงมาก ทำให้เด็กๆ โดยเฉพาะในหมู่บ้านอาไฟ และอาฮาม เข้ามาร่วมซ้อมกันเกือบทุกคน แล้วผู้เล่นคู่ไหนที่เล่นได้ดีที่สุด ก็จะได้รับคัดเลือกให้เป็นผู้เล่นหุ่นสิงขรในปีนั้น ส่วนคู่ที่พอเล่นได้คร่าวๆ ลงมาก็จะถูกวางตัวไว้เป็นผู้เล่นสำรองเผื่อไว้สำหรับเปลี่ยนตอนที่ผู้เล่นตัวจริงหมดแรง ส่วนเด็กๆ คนไหนที่ไม่ได้รับเลือก ก็จะมาเป็นทหารอารักขาปู่เยอ ย่าเยอ และสิงขร ในขบวน เพื่อป้องกันและคอยห้ามปรามไม่ให้ประชาชนเข้ามาดึงชนปู่เยอ ย่าเยอ ได้ จึงเท่ากับว่าเด็กๆ ทุกคนในหมู่บ้านอาไฟ และอาฮาม จะมีส่วนร่วมในการฟ้อนปู่เยอ ย่าเยอ สิงขร หมดทุกคนไม่ว่าทางใดก็ทางหนึ่ง ส่วนทางด้านผู้เล่นปู่เยอ ย่าเยอ นั้นจะวางตัวกันไว้ก่อนแล้ว คือ จะเป็นผู้ที่เคยเล่นมาก่อนแล้วในปีก่อนๆ การเล่นตัวปู่ ตัวย่า ไม่ต้องมีท่าอะไรมาก เพราะเล่น 1 คน ต่อ 1 หุ่น และเป็นการเดินธรรมดา จะพิเศษก็ตรงช่วงที่ต้องฟ้อน ผู้เล่นจะต้องทำท่าทำให้ถูก และกล่าวคาถาประกอบในการฟ้อนนั้นให้ได้ ซึ่งคาถานี้เรียกว่า “ความอวยพร” เป็นการบอกกล่าวถึงการอวยพรลูกชายของปู่เยอ ย่าเยอ 7 คนที่ต้องไปครองเมืองที่อื่น เชื่อกันว่าเป็นถ้อยคำของการอวยชัยให้พร แต่ทางผู้เล่นก็ไม่เปิดเผยแก่ผู้วิจยว่าถ้อยความมีว่าอย่างไร เพราะเป็นเรื่องความลับที่ขวัญเจ้ากำชับไว้ว่า คาถานี้ห้ามไปบอกใครคนอื่นเด็ดขาด จะรู้เฉพาะขวัญเจ้า และผู้ที่ฟ้อนปู่เยอ ย่าเยอ เท่านั้น สำหรับจำนวนผู้เล่นตัวปู่เยอ ย่าเยอ ก็จะมีทั้งตัวจริง 2 คน และมีผู้เล่นสำรองไว้อีก 2 คนเช่นกัน

พอเริ่มช่วงบ่ายของอีกวันต่อมา ก็จะมีการซ้อมเล่นสิงขรอีกครั้ง เพื่อให้เกิดความชำนาญ และในวันเดียวกันนี้จะมีพิธีกรรมปู่เยอ ย่าเยอ ไปดักน้ำคาน เพื่อใช้ในการตวงน้ำพระบาง ในขบวนจะมี ผู้ประกอบพิธี ปู่เยอ ย่าเยอ ทหารอารักขา และกลองตีจังหวะ ก่อนที่ปู่เยอ ย่าเยอ จะออกเดินทางไปดักน้ำคาน จะต้องออกมาไหว้พระ และรับศีล ฟังเทศน์จากพระสงฆ์ก่อน แล้วจึงออกเดินทางไปดักน้ำคาน ปู่เยอ ย่าเยอ จะดักน้ำคานบริเวณเหนือผาบัง อันเป็นที่อยู่อาศัยของพระยานาคชื่อ ท้าวคำหล้า หลังจากดักน้ำคานเสร็จแล้วก็กลับมาที่วัดอาฮามเป็นอันเสร็จพิธีกรรม

ในระหว่างที่ขบวนปู่เยอ ย่าเยอ เดินทางไปดักน้ำคาน ชาวบ้านที่ศรัทธาในความเชื่อ ต่างก็ยกมือไหว้ พร้อมทั้งนำน้ำมารดที่ตัวปู่เยอ ย่าเยอ เพื่อเป็นการเคารพบูชาผิบรรพบุรุษ ผิอารักษ์เมือง และเพื่อก่อให้เกิดสิริมงคลต่อตัวเองและครอบครัว

พอถึงงานบุญปีใหม่ จะมีขบวนแห่นางสังขานจากวัดธาตุไปวัดเชิงทอง ในขบวนนี้จะประกอบไปด้วย กลุ่มผู้เฒ่าผู้แก่ ,กลุ่มข้าราชการ, กลุ่มพระสงฆ์ ,กลุ่มนางงามรวมทั้งนางสังขานประจำปีนั้นๆ การจัดขบวน ตำแหน่งของปู่เยอ ย่าเยอ สิงขร จะอยู่หน้าขบวนสุด เพราะยกย่องให้เป็นผิบรรพบุรุษของชาวลาว และเป็นผู้ที่มีวีรกรรมความดีแก่สังคมตามตำนาน และเมื่อถึงวัดเชิงทอง พิธีกรรมที่สำคัญก็คือ การฟ้อนปู่เยอ ย่าเยอ สิงขร ที่ลานวัดเชิงทอง เป็นการฟ้อนเต็มรูปแบบ 3 รอบ

ส่วนวันต่อมาจะมีขบวนแห่กลับ คือแห่จากวัดเชิงทองกลับมาวัดธาตุอันเป็นจุดเริ่มต้นของเมืงวาน การจัดขบวนก็จะเหมือนเดิม คือ นำหน้าด้วยปู่เยอ ย่าเยอ สิงขร แล้วค่อยเป็นกลุ่มอื่นๆ ตามมา เมื่อมาถึงที่วัดธาตุ ก็จะมีการฟ้อนแบบเดียวกับที่วัดเชิงทอง และเมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้ว ขบวนปู่เยอ ย่าเยอ ก็จะกลับมาที่วัดวิสุท และมาฟ้อนที่ธาตุหมากโมอีกครั้งในรูปแบบเดียวกัน

และเมื่อถึงวันที่กำหนดให้มีพิธีกรรมตรึงน้ำพระบาง อันเป็นพระคู่บ้านคู่เมืองของลาว พิธีกรรมนี้ปู่เยอ ย่าเยอ และสิงขรจะมาร่วมงานบุญ และฟังเทศน์ พร้อมกับฟ้อนหน้าปรัมพิธีที่ประดิษฐานพระบางก่อน แล้วปู่เยอ ย่าเยอ ก็จะเป็นผู้แรกที่ตรึงน้ำพระบาง จากนั้นถึงจะเป็นพระชั้นผู้ใหญ่ และข้าราชการ พอคำต่อไปตามลำดับ เมื่อเสร็จพิธีกรรมตรึงน้ำพระบางแล้ว ก็ถือว่าเสร็จพิธีกรรมในงานบุญเดือน 5 หรืองานปีใหม่มะลาวของปีนี้แล้ว

แต่ก่อนที่จะทำพิธีเก็บหุ่นปู่เยอ ย่าเยอ และสิงขร ในอีกวันต่อมาที่หอผิปู่เยอ ย่าเยอ ยังมีการฟ้อนปู่เยอ ย่าเยออีกครั้งเป็นการส่งท้าย การฟ้อนครั้งนี้เพื่อเป็นการอวยชัยให้พรแก่ชาวบ้านรอบๆ หอผิ ซึ่งก็คือบ้านอาไฟ อาสาม ให้อยู่เย็นเป็นสุข มีชีวิตที่เจริญรุ่งเรือง และชาวบ้านก็จะมาตรึงน้ำพระ , พระธาตุ ,ดินโพธิ์ และปู่เยอ ย่าเยอ ในวัดอาสามด้วย การฟ้อนครั้งสุดท้ายนี้จึงให้ภาพของพิธีกรรมและความเชื่อที่ชุมชนทั้งสองนี้เป็นเจ้าของ และมีความศรัทธายึดมั่นอยู่เสมอมา จากนั้นก็จะทำพิธีนำหุ่นทั้งสามเก็บเข้ากล่องเก็บรักษา และจะไม่นำออกมาอีกจนกว่าจะถึงงานบุญเดือน 5 ปีต่อไป

อีกพิธีกรรมหนึ่งที่สำคัญในความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ คือ พิธีกรรมเลี้ยงผิปู่เยอ ย่าเยอ ในเดือน 6 ลาว ซึ่งจัดเป็นประจำทุกปี เพื่อเป็นการระลึกถึงบุญคุณความดีของผิบรรพบุรุษ และผิอารักษ์เมืองสองคนนี้ พิธีกรรมเลี้ยงผินี้จะจัดกันเองในกลุ่มหมู่บ้านอาไฟ และอาสาม ผู้ประกอบพิธีกรรมเล่าว่า ในสมัยยุคเจ้ามหาชีวิต พิธีกรรมเลี้ยงผิปู่เยอ ย่าเยอ จะได้รับการอุปถัมภ์จากพระ

ราชวงศ์ด้วยเช่นกัน ชาวบ้านจะมีหน้าที่จัด และทางพระราชวังจะส่งค่าใช้จ่ายในการเตรียมข้าวของเครื่องใช้ในพิธีมาให้ พิธีกรรมนี้จึงเป็นพิธีกรรมที่ใหญ่ มีการละเล่นเต็มลานวัดอาสาม แต่เป็นพิธีกรรมเฉพาะบ้านอาไฟ และบ้านอาสามเท่านั้น คือจะมีการขจัดตะแห่หัว คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า โดยปรกติจะจัด 3 วัด แต่บางปีก็ถึง 7 วันก็มี

แต่เดิมนี่การปกครองเปลี่ยนไปแล้ว และคนที่เคยเคารพศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ก็น้อยลง คนเดิมๆ ในหมู่บ้านอาไฟ อาสาม ก็ย้ายไปอยู่ที่อื่นเกือบหมด คนในหมู่บ้านตอนนี้เป็นคนใหม่ๆ ที่ย้ายมาจากที่อื่น เขาก็ไม่ศรัทธาปู่เฮอ ย่าเฮอ ก็ไม่เข้ามาร่วมพิธี และที่สำคัญ ค่าใช้จ่ายในการประกอบพิธีจากที่พระราชวังเป็นผู้สนับสนุน กลับต้องมีเสาะหากันเองในยุคนี้อย่างนี้ ก็ทำให้จัดพิธีกรรมได้ขนาดเล็กลง เครื่องเซ่นก็มีน้อยลง แต่ถึงอย่างไรมันก็ต้องจัดทุกปี ซึ่งพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เฮอ ย่าเฮอ มีรายละเอียดในการจัดดังนี้

พิธีกรรมเลี้ยงผีเทวดาหลวง เมืองหลวงพระบาง

พิธีกรรมเลี้ยงผีจะจัดกัน 3 วัน แต่ละวันก็จะมีการแบ่งพิธีกรรมย่อยๆ ที่แตกต่างกันออกไป การจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ ผู้เข้าร่วมพิธีกรรมส่วนใหญ่เป็นสมาชิกของชุมชนบ้านอาไฟ และบ้านอาสาม ซึ่งเป็นสองหมู่บ้านที่ดูแลและสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อนี้มาตั้งแต่อดีต ขนาดของพิธีกรรมในช่วง 2 ปี ที่ผู้วิจัยทำการศึกษานี้ไม่ใหญ่มากนัก จะมีสมาชิกร่วมพิธีกรรมประมาณ 20-30 คน ส่วนใหญ่เป็นผู้หญิงและผู้สูงอายุ และมีรายละเอียดในพิธีกรรมแต่ละวันคือ

วันแรก(เมื่อทำอิด) ขึ้น 8 ค่ำ เดือน 6 (ลาว) พิธีกรรมจะเริ่มตอนเย็นเวลาประมาณ 19.30 น. เป็นวันเสี่ยงทายว่าปีนี้มีผีปู่เฮอ ย่าเฮอ จะรับเลี้ยงไหม มีการเล่นไหว้ด้วยพานหมาก พานดอกไม้ เหล้าไห และปักดาแหลว(ปัจจุบันปักเพื่อให้ครบตามองค์ประกอบของพิธีกรรมเท่านั้น ไม่ได้หวังผลตามความหมายของการกำหนดเขตศักดิ์สิทธิ์แบบในอดีต) การเสี่ยงทายทำโดยผู้ประกอบพิธีกรรมหรือที่เรียกว่าขวัญจำฮุ่มหิบบเมล็ดข้าวสารในพานที่เตรียมไว้ แล้วนับถั่วจำนวนเป็นคู่เหมือนกันสองครั้งแสดงว่าผีปู่เฮอ ย่าเฮอรับเลี้ยง แต่ถ้าจำนวนเป็นคี่แสดงว่าผีปู่ย่าไม่ต้องการรับเลี้ยงในปี นี้ (ตามปรกติแล้ว จะมีการเลี้ยงผีปู่เฮอ ย่าเฮอทุกปี เพราะบางครั้งเสี่ยงแล้วได้จำนวนคี่ ก็จะมีการเสี่ยงทายใหม่อีกครั้งจนเป็นจำนวนคู่ และการเสี่ยงทายผู้ประกอบพิธีเป็นคนที่ยุ่มหิบบข้าวสารเอง และนับเอง ผู้ร่วมพิธีอื่นๆ รอคอยห่างๆ ไม่เข้าไปเกี่ยวข้อง) และเมื่อผลการเสี่ยงทายออกมาว่าผีปู่เฮอ ย่าเฮอ รับการเลี้ยงแล้ว เป็นอันเสร็จพิธีในวันนี้ ผู้ที่เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่ในการเตรียมงานก็แยกย้ายไปทำงานของตัวเอง เพื่อพร้อมที่จะประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีในวันพรุ่งนี้ต่อไป

การเสี่ยงทายครั้งเมื่อวันที่ 30 เมษายน 2001 ผู้ประกอบพิธีกรรมไหว้กล่าวเป็นภาษาลาว ยุ่มในลักษณะที่เป็นคำขอรับเลี้ยงในวันพรุ่งนี้ เพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณต่อปู่เฮอ ย่าเฮอ

แล้วอธิษฐานเสี่ยงทางโดยการหยิบข้าวสารแล้วนับให้ได้จำนวนคู่ และในครั้งนี้นับว่า จำ ต้องหยิบเสี่ยงทางทั้งหมด 5 ครั้ง หรือหยิบทั้งหมด 10 หน ถึงจะได้จำนวนคู่ตามหลักการที่กำหนดไว้ ซึ่งต่างจากปีที่แล้วว่าเสี่ยงทางครั้งแรกก็ได้จำนวนที่ต้องการ จึงสร้างความกังวลใจให้แก่ชาวบ้านที่รอคอยผลของการเสี่ยงทายว่าปู่ย่าจะรับเสี่ยงในปีนีไหม เพราะชาวบ้านทุกคนต้องการจัดงานเลี้ยงผีขึ้น เพื่อเป็นขวัญกำลังใจในการเคารพศรัทธา ซึ่งส่งผลต่อการดำรงอยู่ของชุมชนและตัวเอง แต่ถ้าปู่ย่าไม่รับเสี่ยงในปีนีแล้ว นอกจากเครื่องของที่จัดเตรียมกันไว้ต้องเสียไป ขวัญกำลังใจในการต่อสู้ในชีวิตประจำวันก็พลอยลดน้อยลง ซึ่งหมายถึงว่าปีนี้อาจจะโชคร้ายเรื่องใดเรื่องหนึ่งก็เป็นได้ แต่เมื่อลุงผู้ประกอบพิธีเสี่ยงทายข้าวสารได้จำนวนคู่ตามต้องการแล้ว สีหน้าแววตาของชาวบ้านแต่ละคนต่างแสดงความเป็นดี เสียงหัวเราะเริ่มปรากฏขึ้น กำลังใจเพิ่มขึ้นเหมือนเดิม ผู้วิจัยพยายามถามว่าคิดว่าเพราะอะไรถึงต้องหยิบหลายครั้งอย่างนี้ คิดว่าปู่เยอ ย่าเยอ ท่านไม่ยอมรับเสี่ยงหรือเปล่า หรือมีเรื่องอะไรที่ทำให้ผิดในทางพิธีกรรมไปหรือเปล่า...

แต่ก็ได้คำตอบที่ว่า “ก็ไม่น่าจะมีอะไรที่เราทำผิดไป เราก็ทำเหมือนทุกๆ ปี แต่ตอนนั้นก็กังวลใจเหมือนกันว่าปู่ย่าจะรับเสี่ยงหรือเปล่า ถ้าท่านไม่ยอมรับเราก็ไม่สบายใจ แต่ถึงอย่างไรถ้าเราแสดงตัวว่าเราต้องการที่จะจัดพิธีเสี่ยงปู่ย่าจริงๆ อย่างไรท่านก็จะต้องยอมรับเสี่ยง...” รุ่งทองวัน หนึ่งในกลุ่มผู้ประกอบพิธีกล่าว

เครื่องไหว้ที่ใช้ในวันนี้

1. พานบายศรี 2 ชุด
2. คาบแก้ว 2 ถ้วย
3. กระทงเล็กใส่อาหารคาวหวาน 8 ชุด
4. อาหาร มี ปลา ปลา แกงปลา เลือด ข้าว และขนมหวาน
5. คาแหหลวง
6. พานหมาก 1 ถาด
7. พานเสื่อผ้า
8. เครื่องดนตรีมี กลอง และฆ้อง

วันที่สอง(มือสอง) ขึ้น 9 ค่ำ เดือน 6 (ลาว) หลังจากผีปู่เยอยอมรับการเสี่ยงในการเสี่ยงทายของเมื่อวานแล้ว วันนี้จะเป็นพิธีกรรมเสี่ยง โดยชาวบ้านที่ศรัทธา และผู้ประกอบพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องจัดเตรียมเครื่องเช่นไหว้ อันได้แก่ พานหมาก พานดอกไม้ พานเครื่องเสื่อผ้า พานอาหารคาวพานหวาน(ขนมหวาน) หมู 1 ตัว(ต้มสุกทั้งตัวไม่ต้องหันเป็นชิ้น และไม่ต้องปรุงรส)

ไก่ต้ม เหล้า ยาสูบ และพานอาหารที่ศรัทธาแต่ละบ้านเตรียมมา รวมทั้ง เครื่องดนตรี ได้แก่ กลอง และฆ้อง ที่ต้องบรรเลงประกอบในการพิธีกรรม

การเลี้ยงผีในวันนี้ผู้ประกอบพิธีกรรมให้ความสำคัญอย่างมาก เพราะเป็นวันที่ระลึกถึงบุญคุณของปู่เฒ่า ย่าเฒ่าที่ได้ทำไว้คั้งในตำนาน การจัดอาหารถูกจัดลงในถาดที่สวยงามและสะอาดเป็นชุดๆ ทั้งหมดอย่างละ 5 ชุด เพราะเชื่อว่านอกจากเลี้ยงปู่เฒ่า ย่าเฒ่า แล้วยังเลี้ยงบริวารของท่านทั้งสองด้วย ผู้อาวุโสผู้ประกอบพิธีกรรมคนหนึ่งเล่าว่าที่จริงแล้วปู่เฒ่า ย่าเฒ่าจะเลี้ยงแค่พานหวานแค่นั้น เพราะทั้งสองเป็นผู้กินมังสวิรัต ที่ต้องเลี้ยงเลี้ยงเนื้อสัตว์ก็เพราะว่าต้องเลี้ยงผีที่เป็นบริวารของปู่ และย่าด้วย นอกจากอาหารสุกที่เตรียมไว้แล้ว ยังต้องเตรียมอาหารดิบส่วนหนึ่ง ที่สำคัญคือ เลือดดิบ เพราะต้องใช้เลี้ยงผีร้าย ผียักษ์ ผีเจ้าที่ที่ดูแลในพื้นที่ตรงนั้น และในพิธีเมื่อจัดพานอาหารคาวหวานเสร็จแล้วก็มีการถวายเหล้าไหโดยมีผู้ที่คอยเทน้ำใส่ไหเหล้าพร้อมกล่าวคำบูชา หรือคำหยาดน้ำเหล้าที่ว่า

- 1-2-3-4-5 ขี้ม้ารอบเมือง
 - 1-2-3-4-6 จกถุงเงินท่วมศอก
 - 1-2-3-4-7 เจ็ดหัวเมืองมาช่วย
 - 1-2-3-4-8 กันร่มแสดร่มเขียว
 - 1-2-3-4-9 เขาเป็นเจ้าพื้นที่ทั้งหลาย
- เข้ายืม -

บรรยากาศในพิธีกรรมวันนี้จะเต็มไปด้วยชาวบ้านที่มีศรัทธาความเชื่อต่อผีบรรพบุรุษทั้ง 2 นี้ โดยเฉพาะสมาชิกบ้านอาไฟ และบ้านอารามที่มาเข้าร่วมพิธีกรรมพร้อมพานเครื่องเซ่นที่ครอบครัวของตัวเองจัดเตรียมมา ทำให้วันนี้ห่อผีเต็มไปด้วยพานเครื่องเซ่นต่างๆ ส่วนผู้ที่ศรัทธาคนอื่นๆ ที่ไม่ได้เตรียมพานเครื่องเซ่นมาก็มักจะถวายเป็นเงิน เพื่อใช้เป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ แทน ที่น่าสังเกตคือว่าชาวบ้านที่ศรัทธาความเชื่อนี้ถึงแม้ว่าการดำเนินชีวิตประจำวันจะต้องไปทำงานที่อื่น แต่เมื่อถึงวันเลี้ยงผีก็จะกลับมาร่วมพิธีด้วย และปีนี้มีชาวบ้านที่มีอาชีพค้าขายระดับย่อยๆ มากกว่าเดิม เมื่อเทียบกับปีที่แล้วที่ส่วนใหญ่เป็นชาวบ้านที่ศรัทธาและพวกอาชีพขับรถรับจ้างประเภทต่าง และในอดีตการทำพิธีกรรมในวันนี้จะมีการลงทรงหรือภาษาลาวหลวงพระบางเรียกว่า “ลงม้าขี่หรือนางเทียม” โดยส่วนใหญ่เป็นผีที่เป็นลูกของปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ที่ไปปกครองหัวเมืองต่างๆ แต่เมื่อเปลี่ยนระบบการปกครองเป็นสังคมนิยมแล้ว พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่าถูกลดขอบเขตการจัดให้เล็กลง และห้ามไม่ให้มีการลงเจ้าเข้าผีเด็ดขาด การลงนางเทียมดังที่เคยทำกันในอดีตก็เป็นอันต้องล้มเลิกไป

วันที่สาม(เมื่อที่สาม) ขึ้น 10 ค่ำ เดือน 6 (ลาว) หลังจากเมื่อวานเลี้ยงผีเสร็จเรียบร้อยแล้ว พิธีกรรมในวันนี้จะเน้นหนักไปทางการสร้างความสัมพันธ์กันในชุมชนมากกว่า เริ่มจากการเซ่นไหว้ทำพิธีบูชาปู่ ย่าแล้ว ก็จะมีพิธีแกงเผือก หรือที่ภาษาไทยเรียกว่าการเล่นชักเย่อ คือ จะให้ผู้หญิงอยู่ฝั่งหนึ่ง และผู้ชายอยู่อีกฝั่งหนึ่ง ทำการชักเย่อต่อสู้กัน 3 ครั้ง ใครชนะ 2 ใน 3 ถือว่าเป็นฝ่ายชนะ พิธีนี้จะมีความหมายถึงการเล็งหายความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติในรอบปีต่อไป ถ้าฝ่ายผู้หญิงชนะ ธรรมชาติสภาพแวดล้อมจะมีความอุดมสมบูรณ์ ฝนตกต้องตามฤดูกาล ถ้าชายคลอง เงินทองดี แต่ถ้าผู้ชายชนะ ก็เป็นความหมายที่กลับกัน ดังนั้นส่วนใหญ่ผู้หญิงจะเป็นฝ่ายชนะ เพื่อเป็นกำลังใจในการดำเนินชีวิตของประชาชนต่อไป

เมื่อพิธีกรรมแกงเผือกเสร็จแล้ว จะเป็นการเลี้ยงกันเองของผู้ที่เข้าร่วมพิธีกรรม อาหารจากการเซ่นไหว้ถูกนำมาแบ่งเลี้ยงกัน ชาวบ้านจับกลุ่มกินอาหารพร้อมเครื่องคองของเมา พุดคุยกันทุกเรื่อง ญาติที่ไม่ได้เจอกันนานก็เป็นโอกาสอันดีที่จะเล่าชีวิตตัวเองให้ญาติพี่น้องฟัง เป็นบรรยากาศที่รื่นเริงสนุกสนานมาก และเป็นการจบพิธีกรรมเลี้ยงผีแต่เพียงเท่านี้

อีกเรื่องหนึ่งที่น่าสนใจเกิดในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ ย่าเอนในปัจจุบัน ก็คือ เรื่องของการแก้บน ซึ่งปัจเจกบุคคลมักจะบนบานศาลกล่าวในเรื่องส่วนตัวต่างๆ แล้วเมื่อได้คั้งหวังแล้ว ก็จะมาแก้บนในช่วงงานพิธีกรรมเลี้ยงผีนี้ เช่น แม่เฒ่าคนหนึ่งที่บ้านบนบานต่อปู่ ย่าเอน ว่าในปีต่อไปนี้ขอให้ตัวเองและสมาชิกในครอบครัวทุกคนมีสุขภาพที่ดี แข็งแรง ไม่มีโรคภัยมาเบียดเบียน และเมื่อครบปีแล้วก็จะมาแก้บนโดยการร่วมทำบุญในงานพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ ย่าเอนประจำปี หรือบางคนอาจจะบนบานเรื่องการเดินทางไกลไปต่างแดน ว่าขอให้เดินทางโดยสวัสดิภาพ และเมื่อสมประสงค์ก็นำของที่สัญญาไว้มาแก้บน ของที่แก้บนมีทั้งในรูปแบบเงิน ,เครื่องใช้ไฟฟ้า ,ผ้าประดับห่อผี ,เครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ และอาหารคาวหวาน

ดังนั้นในระยะหลังนี้ ค่าใช้จ่าย อุปกรณ์เครื่องใช้ และเครื่องเซ่นในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ ย่าเอน ส่วนหนึ่งจึงได้มาจากการแก้บน จากการบนบานศาลกล่าวของปัจเจกบุคคลทั่วไป

ผู้ประกอบพิธีกรรม

ผู้ประกอบพิธีกรรมเป็นอีกหนึ่งองค์ประกอบของพิธีกรรมและความเชื่อ ซึ่งในพิธีกรรมและความเชื่อปู่ ย่าเอน ผู้ประกอบพิธีกรรม หรือที่เรียกกันในภาษาลาวว่า “ขวัญจ๊า” มีหน้าที่กำกับดูแลพิธีกรรม ,เป็นผู้อัญเชิญวิญญาณปู่ย่าลงมาร่วมพิธีกรรม ,ฝึกหัดผู้ที่จะมาเซดหุ่นทั้งสามรวมทั้งเป็นผู้ที่ระดมทุนเพื่อเป็นค่าใช้จ่ายในการจัดพิธีกรรม

ในยุคที่ลาวยังปกครองด้วยระบบกษัตริย์ ขวัญจำ จะมีตำแหน่งทางพระราชวังเป็น “เพี้ย” รับผิดชอบในการกำกับดูแลพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ซึ่งถือว่าเป็นพิธีกรรมของหลวงอย่างหนึ่ง และการจะเป็นขวัญจำจะต้องมีคุณสมบัติที่สำคัญคือ

1. เป็นลูกหลาน เกี่ยวข้องกับขวัญจำคนก่อน
2. เคยเล่นหุ่นมาก่อน และรู้รายละเอียดของพิธีกรรม
3. มีคุณธรรม

นอกจากคุณสมบัติ 3 ข้อที่กล่าวมาข้างบนนี้แล้ว ยังต้องอาศัยปัจจัยพิเศษอีกอย่างหนึ่งคือ การยอมรับหรือได้รับการคัดเลือกจากวิญญาณปู่เฮอ ย่าเฮอ โดยผ่านการลงทรงของร่างทรง หรือที่ภาษาลาวเรียกว่า “นางเทียม” การเลือกนี้นางเทียมจะเป็นผู้ที่บอกว่าใครจะมารับตำแหน่งขวัญจำคนต่อไป ถึงแม้จะพิสูจน์ไม่ได้ว่านางเทียมนั้นจะทรงผีปู่เฮอ ย่าเฮอ จริงหรือไม่ หรือ ผีปู่ย่าต้องการจะเลือกคนผู้นั้นมาเป็นขวัญจำจริงหรือ แต่เมื่อแสดงว่าผีปู่ย่ายอมรับขวัญจำคนใหม่นั้นแล้ว ก็เท่ากับเป็นการแสดงความชอบธรรมทางอำนาจของผู้ที่จะก้าวเข้ามารับตำแหน่งขวัญจำ ความชอบธรรมนี้จะส่งผลต่อการยอมรับของชาวบ้านที่ศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อนี้ อีกข้อหนึ่ง

ขวัญจำคนปัจจุบันชื่อ หุมแพง พงสะหวัน อายุ 75 ปี เดิมเป็นคนบ้านอาฮาม แต่ตอนนี้ย้ายมาอยู่ที่บ้านมะโน เข้ามาเป็นขวัญจำตั้งแต่ปี ค.ศ. 1965 เมื่อประเทศลาวเปลี่ยนระบอบการปกครองเมื่อปี ค.ศ. 1975 หุมแพงขณะนั้นมีอาชีพเป็นตำรวจ ยศพันตำรวจตรี และทางพรรคคอมมิวนิสต์ได้ส่งข้าราชการในระบอบเก่าไปอบรมสัมมนาอุดมการณ์การเมืองการปกครองใหม่ที่เมืองเวียงไซ หุมแพงจึงถูกส่งตัวไปสัมมนาในครั้งนี้ด้วยเป็นเวลา 9 ปี จนถึงปี 1984 จึงได้กลับบ้าน และดำรงชีพด้วยการเปิดร้านขายของชำเล็กๆ ที่บ้าน พร้อมทั้งกลับมาเป็นขวัญจำในพิธีกรรมปู่เฮอ ย่าเฮอ อีกครั้งจนถึงปัจจุบัน

ขวัญจำในพิธีกรรมและความเชื่อนี้ส่วนใหญ่จะเป็นผู้ชาย ตามที่สืบค้นย้อนหลังไปในอดีตได้ไกลที่สุด ทราบได้ว่ามีขวัญจำดังนี้ ทิดบุญ อยู่บ้านอาฮาม ต่อมาเป็น ทิดฮ้วน อยู่บ้านอาฮาม ต่อมาเป็น เขียงติม อยู่บ้านหมื่นซ่าง (ปัจจุบันรวมเป็นบ้านอาฮาม) ต่อจากนั้นแล้วจึงมาเป็นหุมแพง พงสะหวัน ซึ่งขวัญจำคนปัจจุบัน

ทิดบุญ → ทิดฮ้วน → เขียงติม → หุมแพง
(ไม่ทราบความสัมพันธ์) (พ่อ) (น้ำ)

การเป็นขวัญจ้านั้นอาศัยการสืบทอดในวงศ์ตระกูลของผู้ที่เคยเป็นขวัญจ้ามาก่อน ไม่จำกัดว่า จะต้องสืบมาทางสายพ่อ หรือสายแม่ ขอเพียงคนที่จะเป็นขวัญจ้าคนต่อไปต้องมีคุณสมบัติดังที่กล่าวมาแล้ว และการจะเปลี่ยนคนที่เป็นขวัญจ้าได้นั้น จะต้องให้ขวัญจ้าคนเดิมเสียชีวิต หรือไม่ สามารถทำงานได้แล้วจึงจะสามารถเปลี่ยนขวัญจ้าได้

จากลำดับขวัญจ้าที่กล่าวมาแล้วนั้น เป็นการเปิดเผยของขวัญจ้าคนปัจจุบัน ที่สามารถจดจำและสืบค้นไปในอดีตได้เพียงเท่านี้ เพราะลุงหุมแพงเองก็เข้ามาคลุกคลีกับพิธีกรรมนี้ตั้งแต่เด็กๆ ก็อยู่ในยุคที่เชียงตมเป็นขวัญจ้า ซึ่งเรื่องราวของขวัญจ้าก่อนยุคของเชียงตม ลุงหุมแพงเองก็ไม่ทราบแน่ชัด

แต่จากการสอบถามผู้เฒ่าผู้แก่ที่ผูกพันกับพิธีกรรมและความเชื่อนี้ หลายคนให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่ามีขวัญจ้ามากกว่านี้ คือ ก่อนที่ลุงหุมแพงจะเป็นขวัญจ้า พี่ชายของเขาชื่อ หุมเพ็ง ได้เป็นขวัญจ้าก่อน แต่เป็นขวัญจ้าที่ไม่รักษาคุณธรรม ทุจริตเงินที่ชาวบ้านมาช่วยงานบุญ จนทำให้วิญญาณปู่เยอ ย่าเยอ ไม่ยอมรับ และได้รับผลกระทบกลายเป็นคนอัมพาตไป จากนั้นลุงหุมแพง ถึงได้เข้ามาเป็นขวัญจ้าแทนจนถึงปัจจุบัน

อีกเรื่องหนึ่งคือ เมื่อลุงหุมแพง ถูกส่งตัวไปสัมนนาที่เมืองเวียงไซ 9 ปี ช่วงนั้นพิธีกรรมและความเชื่อบุญเยอ ย่าเยอ ก็ดำรงอยู่ แต่อยู่ในขอบเขตแคบๆ ช่วงที่ลุงหุมแพงไม่อยู่ ก็ได้มีการแต่งตั้งขวัญจ้าขึ้นมาใหม่ โดยเป็นผู้หญิงในเครือญาติเดียวกันนั้น คือ ป้าเฮือน , หม่อมป้าเฮือน , ป้าศรี , และป้าทองดี ตามลำดับ และเมื่อลุงหุมแพงกลับจากสัมนนา ก็กลับมารับตำแหน่งขวัญจ้าอีกครั้ง

นอกจากตำแหน่งขวัญจ้าแล้ว ยังมีตำแหน่งผู้ช่วยขวัญจ้าอีก 2 คน คือ ผู้ช่วยฝ่ายหญิง ปัจจุบัน ชื่อ นางสมจิต เป็นเครือญาติกับขวัญจ้า มีหน้าที่คอยจัดการ และดูแลเรื่องอาหาร ข้าวของเครื่องใช้ และเครื่องเซ่นต่างๆ ในช่วงงานพิธีกรรม โดยที่บ้านของนางสมจิต จะเป็นสถานที่ศูนย์กลางในการเตรียมงาน

ส่วนอีกคนหนึ่งเป็นผู้ช่วยฝ่ายชาย ชื่อ ลุงทองวัน ทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยขวัญจ้าในการประกอบพิธีกรรมทุกขั้นตอน หรือในช่วงที่ขวัญจ้าไม่สามารถประกอบพิธีได้ก็จะมอบหมายให้ลุงทองวันนี้ทำหน้าที่แทน ลุงทองวันจึงเป็นผู้ช่วยฝ่ายพิธีการ ที่คอยกำกับดูแลพิธีกรรมแทนขวัญจ้าอยู่เสมอๆ

การเข้าร่วมเป็นผู้ประกอบพิธีกรรมของลุงทองวัน เกิดจากความเชื่อศรัทธาที่ตัวเองมีต่อผีปู่เยอ ย่าเยอ ตั้งแต่เด็ก และเมื่อมาได้ภรรยาเป็นคนบ้านอาไท ก็ทำให้มีโอกาสเข้าร่วมพิธีกรรมมากขึ้น ประกอบกับมีเรื่องราวในอดีตที่ตอกย้ำความเชื่อศรัทธาให้มากขึ้น โดยลุงทองวันเล่าว่า “สมัยที่ตัวเองเป็นทหารอยู่เวียงจันทน์ แล้วมีความขัดแย้งกับผู้บังคับบัญชา จึงรวมกลุ่มกัน

ประท้วง จนถูกสั่งประหารชีวิต เพื่อนที่ร่วมขบวนการถูกยิงเป้าตายไปทีละคน ลุงทองวันก็ภาวนาถึงปู่เยอ ย่าเยออยู่ในใจ จนคิดว่าตัวเองผู้บังคับบัญชาที่สั่งเลิกการประท้วง ทำให้ตัวเองรอดตาย หลังจากนั้นมาก็อุทิศตัวเป็นลูกเป็นหลานปู่เยอ ย่าเยอ คอยช่วยเหลือพิธีกรรมนี้ตลอดมา

นอกจากขวัญจ้ำและผู้ช่วยทั้งสองที่เป็นหลักในการประกอบพิธีแล้ว ในอดีตพิธีกรรมนี้จะมีร่างทรง หรือ “นางเทียม” ร่วมด้วย การลงทรงผีปู่เยอ ย่าเยอ จะทำกันในวันเลี้ยงผีปู่ย่าในเดือน 6 ลาว ที่หอผีปู่เยอ ย่าเยอ แต่หลังจากเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครอง ปี ค.ศ. 1975 แล้วทางราชการไม่ยอมให้มีการลงทรงอีก เพราะคิดว่าเป็นเรื่องงมงาย หลอกลวง ซึ่งต่อมากคนที่เคยเป็นร่างทรงก็เสียชีวิตไป จึงทำให้หมดพิธีกรรมการเข้าทรงผีปู่เยอ ย่าเยอ ตั้งแต่นั้นมาจนถึงปัจจุบัน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ จะมีผู้รับผิดชอบดูแลพิธีกรรมที่เป็นหลักก็คือ ขวัญจ้ำกับผู้ช่วยทั้งสอง ซึ่งจะเป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรม และประสานความสัมพันธ์ระหว่างพิธีกรรมกับชาวบ้านในชุมชน ทั้งในบ้านอาไฟ อาฮาม และจากชุมชนภายนอกต่างๆ ที่มีจิตศรัทธาในความเชื่อนี้

กลุ่มผู้ศรัทธา

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ เป็นพิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่นเมืองหลวงพระบาง ที่มีความเชื่อกันว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์ ของชุมชน ดังนั้นตามโครงสร้างแล้ว ผู้ศรัทธาส่วนใหญ่จึงเริ่มจากกลุ่มเครือญาติ แล้วพัฒนาขึ้นมาเป็นชุมชนเมืองที่ใหญ่ขึ้น

แต่ความเชื่อเรื่องพลังอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของปู่เยอ ย่าเยอ ก็ได้แพร่กระจายออกไปในหลายทิศทาง ทำให้ผู้ศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อนี้ขยายขอบเขตออกไปในวงกว้าง จนในปัจจุบัน มีกลุ่มผู้ศรัทธา ทั้งในเมืองหลวงพระบาง ,ต่างเมืองต่างแขวงในลาว รวมทั้งในต่างประเทศ

การแพร่กระจายทางความเชื่อความศรัทธาส่วนหนึ่งเกิดจากการเคลื่อนย้ายที่อยู่ของกลุ่มที่เป็นผู้ศรัทธาในพื้นที่เดิม แล้วย้ายไปอยู่อาศัย และทำมาหากินในพื้นที่แหล่งใหม่ พร้อมทั้งนำความเชื่อเรื่องปู่เยอ ย่าเยอ ไปด้วย จนทำให้เกิดกลุ่มผู้ศรัทธาในพื้นที่อื่นๆ หรือผู้ที่เคยเข้าร่วมพิธีกรรม แล้วเกิดความศรัทธาก็นำความเชื่อนั้นไปเผยแพร่ให้แก่คนข้างเคียงคนอื่นๆ ให้เกิดความศรัทธาต่อไป

และเมื่อกาลเวลาเปลี่ยนไป ระบอบการปกครองของลาวเปลี่ยนเป็นสังคมนิยม และระบบเศรษฐกิจเปลี่ยนเป็นระบบทุนนิยมที่อาศัยกลไกตลาด รวมทั้งเรื่องเชิดชูให้ศาสนาพุทธเป็นศาสนา

หลักของประเทศ ปัจจัยเหล่านี้ส่งผลต่อความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มคนที่ศรัทธากับพิธีกรรมและความเชื่อทั้งในรูปแบบที่ผสมกลมกลืน และเกิดความขัดแย้งกัน

ด้านผสมกลมกลืนคือ ผู้ที่เป็นศรัทธาเดิมก็เปลี่ยนความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีให้สอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตในโครงสร้างใหม่ในปัจจุบัน บางคนนับถือพุทธเป็นศาสนาหลัก แต่ก็ยังคงนับถือผีปู่เฒ่าย่าเฒ่าร่วมด้วย ,บางคนเป็นข้าราชการในระบบใหม่แต่ก็ยังให้การสนับสนุนพิธีกรรมปู่เฒ่าย่าเฒ่าอยู่ หรือ พวกพ่อค้า นักธุรกิจ ก็ให้ความหมายทางความศักดิ์สิทธิ์ของปู่เฒ่าย่าเฒ่า ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ทางด้านทำให้การค้าเจริญรุ่งเรือง ให้อับจัญไรแล้วจะมีผลกำไรดี ข้อที่น่าสังเกตในการประยุกต์ใช้ความเชื่อปู่เฒ่าย่าเฒ่าในรูปแบบโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมแบบใหม่ คือ การเปลี่ยนการให้ความหมายของความเชื่อปู่เฒ่าย่าเฒ่า เสียใหม่ จากเดิมที่เป็นเรื่องของชุมชน กลับกลายมามีนัยยะเพื่อสนองตอบความต้องการส่วนบุคคลมากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นให้ความหมายเพื่อการสนองตอบทางด้านเศรษฐกิจ ,สุขภาพ ,ความปลอดภัยของตัวเอง และอื่นๆ และการให้ความหมายในลักษณะนี้ก็แสดงออกในรูปแบบการเคารพนับถือ มีการบนบานศาลกล่าว และการแก้บนมากขึ้น

ส่วนทางด้านความขัดแย้งนั้น บางคนซึ่งเคยนับถือความเชื่อนี้มาก่อน แต่ต่อมาคิดว่าการนับถือผีเป็นเรื่องไม่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาของรัฐในปัจจุบัน ก็เลิกนับถือกันไป รวมทั้งมีการให้ความหมายพิธีกรรมและความเชื่อนี้ว่าเป็นเรื่องของคนที่ไม่มีการพัฒนา เชื่อแต่ในเรื่องงมงาย หรือ บางคนแสดงออกในลักษณะที่ยอมรับเหมือนกันว่าปู่เฒ่าย่าเฒ่า เป็นบรรพบุรุษของคนลาวตามตำนาน แต่ก็ไม่ได้เคารพเชื่อถือ แตกต่างจากคนที่ทำธุรกิจขายสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว ถึงเห็นช่องทางได้กำไร ผลิคนุ่นปู่เฒ่าย่าเฒ่า สิ่งขร ออกมาขายเป็นของที่ระลึกให้แก่นักท่องเที่ยวเสียอีก

ดังนั้นจึงเห็นได้ว่ากลุ่มผู้ศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่าย่าเฒ่า นั้นได้มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จากเคยเป็นเรื่องของคนในพื้นที่ ซึ่งในปัจจุบันก็คงเหลือแต่เพียงหมู่บ้านอาไพและบ้านอาฮาม ซึ่งเป็นหมู่บ้านหลักที่ยังสืบทอดความเชื่อนี้อยู่ นอกจากนั้นก็เป็นกลุ่มคนศรัทธาที่กระจ่ายออกไป โดยไม่จำกัดพื้นที่ตายตัว เพียงแต่มีอุดมการณ์ความเชื่อถือในเรื่องเดียวกัน และถึงแม้ว่ากลุ่มคนศรัทธาจะไม่ได้อยู่ในพื้นที่เดียวกันก็ตาม แต่เมื่อถึงเวลาจัดพิธีกรรมขึ้น ก็จะมีการร่วมงานบุญเสมอๆ เช่น ส่งเงินมาร่วมทำบุญ หรือเดินทางมาร่วมพิธีกรรมด้วยตัวเอง

องค์กรและเครือข่ายความสัมพันธ์

องค์กรและเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ แสดงออกในรูปแบบที่หลากหลายลักษณะ โดยผ่านขวัญจ๋า หรือผู้ที่มีบทบาทในการประกอบพิธีกรรม เป็นหัวหน้าของเครือข่ายความสัมพันธ์ และมีความเชื่อศรัทธาในผีปู่ย่าเป็นแกนกลางในการสร้างความสัมพันธ์

ขวัญจ๋าสามารถเป็นผู้ที่ระดมแรงงาน หรือระดมทุนจากสมาชิกที่เป็นกลุ่มศรัทธา มาประกอบพิธีกรรมได้ และในความเป็นจริงกลุ่มเครือข่ายนี้จะมีผลถึงกิจกรรมอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและความเชื่อผีปู่เยอ ย่าเยอด้วย เช่น การระดมแรงงานและทุนมาร่วมงานบุญต๋วงเรือของหมู่บ้าน หรืองานบุญต่างๆ ในหมู่บ้าน

ในอดีตขวัญจ๋านอกจากจะมีบทบาทในการกำกับดูแลพิธีกรรมและความเชื่อแล้ว ยังมีบทบาทในการควบคุมดูแลกลุ่มเครือญาติ จนกระทั่งมีบทบาทครอบคลุมการปกครองในชุมชนด้วย เพราะพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผี เป็นเรื่องที่แสดงความสัมพันธ์ของกลุ่มเครือญาติ และความเป็นชุมชนเดียวกัน หัวหน้าของพิธีกรรมก็เลยกลายเป็นหัวหน้าของชุมชนไปด้วย

แต่ในปัจจุบันการปกครองชุมชนได้ถูกจัดวางระบบตามหลักการของรัฐ มีตำแหน่งนายบ้าน (ผู้ใหญ่บ้าน) และหน่วยจัดตั้งลักษณะต่างๆ เป็นผู้ปกครองดูแลหมู่บ้าน จึงทำให้ขวัญจ๋าเป็นเพียงแค่หัวหน้าของการประกอบพิธีกรรม มีบทบาทในการกำกับดูแลพิธีกรรมและความเชื่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งเท่านั้น แต่ก็ยังมีผู้อาวุโสบางคนที่เป็นทั้งผู้นำในการประกอบพิธี และเป็นหน่วยจัดตั้งในหมู่บ้านด้วย เป็นอำนาจที่ซ้อนทับกันทั้งทางพิธีกรรมความเชื่อและทางการปกครอง จึงทำให้ผู้อาวุโสคนนี้มีบทบาทในการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ได้จากอำนาจทั้งสองอย่าง

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ กับความสัมพันธ์ในระดับต่างๆ

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ เมืองหลวงพระบาง แขวงหลวงพระบาง สปป.ลาว เป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่สืบทอดกันมาช้านาน ที่สามารถสะท้อนรูปแบบการดำเนินชีวิต และความสัมพันธ์เชิงอำนาจของคนในระดับต่างๆ ซึ่งสามารถแบ่ง ออกได้เป็น 3 ระดับคือ

1. ระดับปัจเจกบุคคล
2. ระบบครอบครัว - ตระกูล
3. ระดับชุมชน

ในระดับปัจเจกบุคคล ส่วนมากแล้วพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ จะสนองตอบต่อความต้องการที่พึงทางใจของแต่ละคน ที่ต้องเผชิญปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตประจำวัน ความเชื่อที่ว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษและผีอารักษ์ที่มีพลังอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ เป็นผู้คอยปกปักรักษาให้ลูกหลาน และชาวบ้านอยู่กันอย่างร่มเย็นเป็นสุข ปราศจากภัยอันตรายใดๆ ทำให้เกิดความศรัทธาและคาดหวังให้พลังอำนาจศักดิ์สิทธิ์นั้นสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตประจำวันของตนเอง

ในปัจจุบันพบว่าความเชื่อ ความศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ได้ขยายวงกว้างออกไปนอกจากพื้นที่เมืองหลวงพระบาง โดยที่มีผู้ที่ศรัทธาในต่างพื้นที่มากขึ้น ไม่ว่าจะเป็นต่างเมือง ต่างแขวงในลาวเอง หรือจากคนที่อยู่ต่างประเทศก็มีความศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อนี้กันมาก

เมื่อคนหลวงพระบางเดิม โดยเฉพาะชาวบ้านหมู่บ้านอาไผ และหมู่บ้านอาฮาม ที่บางครอบครัวได้ย้ายไปอยู่ต่างประเทศ แต่ก็ยังคงความศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ อยู่ พร้อมทั้งได้เผยแพร่ความเชื่อความศรัทธาในปู่เยอ ย่าเยอ ให้กับคนใกล้เคียงได้รู้จัก แล้วเกิดความศรัทธาไปด้วย

ความศรัทธาและความเชื่อในพลังอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของปู่เยอ ย่าเยอ ของปัจเจกบุคคล แสดงออกมาในรูปของการทำพิธีกรรม ที่นอกเหนือจากการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีแล้ว ยังแสดงออกมาในรูปของการบนบานศาลกล่าวในเรื่องต่างๆ ที่ตอบสนองความต้องการของคน ไม่ว่าจะเป็นเรื่อง การรักษาโรคที่เป็นโดยไม่ทราบสาเหตุ หรือโรคเรื้อรังที่รักษาไม่หาย , ความปลอดภัยในการเดินทาง , คุ้มครองชีวิตตนเองและครอบครัวให้มีความปลอดภัย , การค้าขายให้ได้กำไร หรืออื่นๆ ความต้องการเหล่านี้ทำให้เกิดการบนบานศาลกล่าวขึ้นมา โดยที่อาจจะบนบานด้วยตัวเองก็ได้ หรือให้ขวัญจ้างเป็นผู้บอกกล่าวในเรื่องที่ตัวเองต้องการขอจากปู่เยอ ย่าเยอ ในพิธีกรรมเลี้ยงผีประจำปีก็ได้ และเมื่อได้ผลตามความคาดหวังแล้ว ก็ต้องนำของที่เคยให้สัญญาไว้มาเป็นเครื่องกำบน เช่น อาหารคาวหวาน , เครื่องใช้ เครื่องเซ่นในการประกอบพิธีกรรม หรือเป็นในรูปแบบเงิน เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายต่างๆ ของพิธีกรรมและความเชื่อนี้ การกำบนส่วนใหญ่ผู้ที่ต้องการจะกำบนมักจะมากระทำในช่วงวันงานพิธีเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ ประจำปี คือในเดือน 6 ถาว เพราะถือว่าเป็นการร่วมทำพิธีกรรมเลี้ยงผีควบคู่ไปด้วย

ในปัจจุบันพบว่าความเชื่อในระดับนี้มีมากขึ้น การบนบานและการกำบนก็มากขึ้น ซึ่งอาจจะเกิดจากการเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมและความเชื่อที่เคยมีนัยยะของความเป็นชุมชน มาเป็นการสนองตอบความต้องการของปัจเจกบุคคลที่การดำเนินชีวิตต้องตกอยู่ในกระแสการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ และความสัมพันธ์กันเองในระดับชุมชนก็ลดน้อยลงไป

ประเด็นหนึ่งที่น่าสังเกต คือ พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ที่มีบทบาทและหน้าที่สนองตอบต่อความต้องการในระดับปัจเจกชนนี้ ถึงแม้จะทำให้ความหมายของความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ที่มีนัยยะของการควบคุมชุมชนเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ก็ยังเป็นช่องทางหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อนี้ยังคงอยู่รอดมาได้ เพราะท่ามกลางการพัฒนาประเทศที่มีความเสี่ยงต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมากมาย ผู้คนก็ต้องการขวัญและกำลังใจที่ส่งผลให้การดำเนินชีวิตของตัวเองมั่นคงมากขึ้น ความเชื่อที่สนองตอบในระดับนี้จึงขยายตัวได้รวดเร็ว และไม่จำกัดพื้นที่

ในทางกลับกัน เมื่อพิธีกรรมและความเชื่อมีผู้ศรัทธามากขึ้น ก็เท่ากับว่ายังมีผู้ที่ให้การอุปถัมภ์อยู่ ซึ่งแต่เดิมนั้นผู้อุปถัมภ์หลักเป็นพระราชวัง แต่เมื่อหมดยุคนั้นไปแล้ว ความเชื่อที่เปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ไป ก็ทำให้เปลี่ยนลักษณะของผู้อุปถัมภ์ตามไปด้วย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจน คือ ในพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ ในเดือน 6 ทางผู้ประกอบพิธีกรรมจะไม่ได้เงินทุนสนับสนุนในการประกอบพิธีกรรมเหมือนกับการนำหุ่นออกมาร่วมขบวนสงกรานต์ในงานบุญเดือน 5 ดังนั้นทางผู้ประกอบพิธีกรรมจะต้องเสาะหาเงินทุน และปัจจัยต่างๆ ในการประกอบพิธีกรรมเอาเอง ซึ่งส่วนหนึ่งก็มาจากความศรัทธาอันเหนียวแน่นของชาวบ้านอาไผ อาฮาม แต่บางส่วนก็มาจากผู้ศรัทธาในระดับปัจเจกบุคคล โดยเฉพาะผู้ศรัทธาที่อยู่ต่างประเทศที่ส่งเงินมาร่วมทำบุญ จนบางครั้งกลายเป็นเงินทุนหลักในการประกอบพิธีกรรม

ความสัมพันธ์อีกด้านหนึ่งคือด้านระดับครอบครัว - ตระกูล ความเชื่อที่ว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษ จนทำให้เกิดการประกอบพิธีกรรมบูชาผีปู่เยอ ย่าเยอ ขึ้นมา เกิดจากระบบความเชื่อดั้งเดิมที่ว่ามนุษย์มีจิตวิญญาณ และเมื่อมนุษย์ตายแล้ว ร่างกายดับสูญไป แต่วิญญาณยังคงอยู่ และวนเวียนอยู่ใกล้ๆ กับครอบครัว เพื่อทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัว และระบบเครือญาติเป็นแกนกลางของการตัดสินใจ โครงสร้างของครอบครัว และเครือญาติมีการรวมตัวกันเป็นปึกแผ่นและแน่นแฟ้น ความเชื่อในการให้ทุนและโทษของวิญญาณบรรพบุรุษต่อลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจและการควบคุมกฎระเบียบของพ่อหรือผู้อาวุโสในครอบครัว (ยศ สันตสมบัติ 2540 : 203)

ส่วนความสัมพันธ์ระดับชุมชน บทบาทในระดับนี้เกิดจากการขยายขอบเขตของระดับความเชื่อ จากเดิมที่เป็นความเชื่อของครอบครัว และเมื่อเกิดชุมชนในระดับใหญ่ขึ้น ผีบรรพบุรุษของผู้ปกครองเมืองก็ได้รับการยกย่องให้เป็นผีเสื้อเมือง หรือผีอารักษ์เมือง (อานันท์ 2535 : 62)

การเคารพศรัทธาผีอารักษ์เมือง มีนัยยะทางการใช้ความเชื่อเป็นกฎเกณฑ์ทางศีลธรรมของสังคม ซึ่งแสดงออกมาในรูปของพลังอำนาจที่สามารถควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชุมชนได้ ทำให้ชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

แต่ในปัจจุบันพื้นฐานการผลิตของชุมชนเปลี่ยนแปลงไป คือ เปลี่ยนจากระบบการผลิตในรูปแบบเกษตรกรรมเป็นหลัก มาเป็นการทำงานสาขาต่างๆ ในบริบทของการพัฒนาประเทศสมัยใหม่ ดังนั้นบทบาทของความเชื่อเรื่องผีอารักษ์กับการจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติเพื่อใช้ในการผลิต หรือเรื่องของการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชุมชนจึงลดบทบาทความสำคัญลง เพราะรูปแบบการผลิตพื้นฐานของชุมชนได้เปลี่ยนแปลงไป และการควบคุมความประพฤติของสมาชิกในชุมชนก็อาศัยกฎหมายระบบใหม่เข้ามาจัดการ รวมทั้งด้านระบบความเชื่อทางรัฐก็ได้ส่งเสริมให้ชาวบ้านหันมานับถือพุทธศาสนาเป็นหลัก และพยายามกีดกันให้ความเชื่อเรื่องผีแบบดั้งเดิมออกไปจากสังคม

ความเชื่อเรื่องผีอารักษ์จึงเสี่ยงต่อการถูกทำลายอย่างมาก อย่างไรก็ตามในปัจจุบันก็ยังปรากฏว่ายังมีความเชื่อเรื่องผีอารักษ์อยู่ในชุมชนอยู่ แต่ก็ต้องปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ไปตามความต้องการของทางชุมชนด้วยเช่นกัน

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า เป็นความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์เมืองหลวงพระบาง ถึงแม้ว่าหลวงพระบางเกือบทุกคนจะรู้จักกันเป็นอย่างดี แต่ในปัจจุบันความเชื่อความศรัทธาในพลังอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ และการรับนัยยะทางชุมชนแบบเก่าของชาวหลวงพระบางก็น้อยลงไปทุกขณะ คงเหลือแค่ 2 หมู่บ้านสำคัญที่ยังคงสืบทอดพิธีกรรมและความเชื่อนี้ต่อๆ กันมา คือ หมู่บ้านอาไพ และหมู่บ้านอาฮาม

ด้วยความที่พื้นที่ของสองหมู่บ้านนี้อยู่ติดกับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์อันเป็นที่ตั้งของหอยผีปู่เฒ่าเฒ่า จึงทำให้ชาวบ้านเคารพนับถือผีปู่เฒ่าในฐานะผีอารักษ์เรื่อยมา รวมทั้งในอดีตทางภักขิย์ได้มอบหมายให้สองหมู่บ้านนี้มีหน้าที่รับผิดชอบดูแลรักษาและจัดพิธีกรรมบูชาผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์ ปู่เฒ่าเฒ่า มีระบบการจัดตั้ง มีขวัญเจ้า ผู้ช่วย คนเชิดหุ่น นางเทียม อยู่ในหมู่บ้านทั้งสองนี้ แล้วผู้ประกอบพิธีกรรมนี้จะมีตำแหน่งในพระราชวัง และผู้ร่วมประกอบพิธีกรรมได้รับการยกเว้นการเกณฑ์ทหาร

จนกระทั่งในปัจจุบัน ความผูกพันระหว่างชาวบ้านกับพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่าเฒ่า ทำให้ชาวบ้านเชื่อกันว่า ปู่เฒ่าเฒ่า แท้จริงแล้วเป็นผีของชุมชน ที่คอยปกป้องรักษาลูกหลานและสมาชิกในชุมชนให้อยู่ดีมีสุข ถึงแม้ความศรัทธาจะจางหายไปจากใจของชาวหลวงพระบางคนอื่นๆ แต่สำหรับชาวบ้านอาไพ และอาฮามยังคงเหนียวแน่นในการเคารพศรัทธานี้อยู่เหมือนเดิม

ปู่เยอ ย่าเยอ จึงเป็นสัญลักษณ์แกนกลางที่สร้างความสัมพันธ์ให้กับชาวบ้านในทั้งสองหมู่บ้าน ให้มีความตระหนักในการเป็นสมาชิกกลุ่มเดียวกัน ต้องช่วยเหลือ และพึ่งพาอาศัยระหว่างกัน ทั้งนี้ชุมชนได้สร้างกระบวนการให้สมาชิกแต่ละคนได้ตระหนักร่วมในความเป็นชุมชนเดียวกัน โดยใช้พิธีกรรมปู่เยอ ย่าเยอ เป็นเครื่องถ่ายทอดอุดมการณ์นี้

พิธีกรรมกับความตระหนักในการมีส่วนร่วมในชุมชน

ในส่วนของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ โดยเฉพาะในด้านของกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมสามารถที่จะสะท้อนภาพของกลไกในการจัดความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนอาไท อาฮาม ได้ คือ เมื่อพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ เป็นสัญลักษณ์แกนกลางของการรวมกลุ่มในชุมชนบ้านอาไท และอาฮาม ดังนั้นพิธีกรรมและความเชื่อนี้จึงเป็นแกนความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนในระดับต่างๆ และสร้างจิตสำนึกทางความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนกับตัวชุมชนเอง

ในกลุ่มเด็กและวัยรุ่นโดยเฉพาะเพศชาย พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ อันเป็นพิธีกรรมและความเชื่อของหมู่บ้านตัวเองนี้ จะช่วยสร้างให้เกิดความสัมพันธ์ที่แนบแน่นระหว่างกันตระหนักในความเป็นคนในกลุ่มเดียวกัน ในการฟ้อนหุ่นปู่เยอ ย่าเยอ ถึงขร ร่วมงานบุญเดือน 5 ผู้เชิดหุ่นทั้งหมดจะเป็นสมาชิกของบ้านอาไท และอาฮาม เด็กและวัยรุ่นเพศชายเกือบทุกคนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการประกอบพิธีกรรม คือ มาเป็นผู้ที่เชิดหุ่น และเป็นทหารองครักษ์

ขวัญจำและผู้ช่วยในการประกอบพิธีกรรมจะเป็นผู้ฝึกหัดเด็กๆ ในชุมชนให้รู้จัก และมีความสามารถในการเชิดหุ่นทุกตัว ถึงแม้ว่าจำเป็นที่จะต้องเลือกเด็กที่สามารถเล่นได้ชำนาญ และสวยงามที่สุด เป็นผู้เชิดหุ่นตัวจริง แต่ก็ได้วางตำแหน่งตัวสำรองเอาไว้ด้วย และนอกจากนั้นผู้ที่ยังเล่นไม่ชำนาญเท่าไร เริ่ดอายุยังน้อยเกินไป ก็ให้มีส่วนร่วมในการเป็นทหารองครักษ์ในขบวนปู่เยอ ย่าเยอ ไปก่อน

การนำเด็กในหมู่บ้านมาเชิดหุ่น จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ให้เด็กทุกคนได้รู้จัก สนุกสนมกลมเกลียว สามัคคีกัน รู้จักการทำงานร่วมกัน ขอมรับและรับรู้ความสามารถของคนอื่นๆ มีความรับผิดชอบ และรู้จักการทำงานเพื่อส่วนรวม นอกจากนั้นประเด็นที่สำคัญก็คือ เป็นการปลูกฝังการรับรู้เรื่องชุมชนของตัวเองให้แก่เด็กเหล่านั้น เพราะเด็กเหล่านี้จะต้องเป็นผู้ที่สืบสานความเป็นชุมชนที่เข้มแข็งต่อไป

ทั้งนี้ในพิธีกรรมการเชิดหุ่นปู่เยอ ย่าเยอ ยังเป็นกระบวนการควบคุมพฤติกรรมของกลุ่มเด็กและวัยรุ่นของชุมชนตัวเองในช่วงเทศกาลงานบุญอีกวิธีหนึ่ง คือ มีการกฏข้อห้ามที่สำคัญอย่างหนึ่งคือ ห้ามผู้เชิดหุ่นและผู้ที่เกี่ยวข้องในขบวนดื่มเหล้าเด็ดขาด ถ้าใครดื่มเหล้ามาก่อน ขวัญจำจะไม่

ให้ร่วมขบวนเค็ดขาด และเมื่อเด็กและวัยรุ่นของหมู่บ้านเกือบทุกคนมีส่วนร่วมในการฟ้อนปู่เยอ ย่าเยอ แล้วไม่คืบเหล้ามาซา ปัญหาความวุ่นวายอันเกิดจากการขาดสติสัมปชัญญะของวัยรุ่นในหมู่บ้านในช่วงเทศกาลงานบุญจึงน้อยลง

ทางด้านผู้ใหญ่หรือผู้อาวุโส พิธีกรรมและความเชื่อ เป็นเวทีในการแสดงตัวตนในการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยที่กลุ่มผู้ใหญ่จะเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรม มีความชอบธรรมในการชี้แนะ เป็นผู้ที่จะจรรยาบรรณและระเบียบแบบแผนของพิธีกรรมและความเชื่อได้เป็นอย่างดี และยังเป็นผู้ที่สามารถระดมปัจจัยความช่วยเหลือจากสมาชิกของชุมชนได้

ในพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ เป็นการตอกย้ำในอำนาจของระบบอาวุโส ในกลุ่ม ผู้อาวุโสมีสิทธิและอำนาจในการตัดสินใจและควบคุมกฎระเบียบ ส่งผลถึงความสามารถควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน รวมทั้งกลุ่มผู้อาวุโสยังเป็นผู้ที่ถ่ายทอดความเป็นชุมชนในด้านต่างๆ ให้กับสมาชิก เป็นที่ปรึกษาของชุมชนในการประกอบกิจกรรมส่วนรวมต่างๆ

แต่อีกมุมมองหนึ่งที่เป็นด้านตรงข้ามของมิติตามสัมพันธ์อันดีกันระหว่างสมาชิกในชุมชน คือ พิธีกรรมและความเชื่อยังสะท้อนการต่อรอง จัดแย้ง การปรับตัว การแสวงหาทางออกของสมาชิกในชุมชน

การเลือกนำเด็กวัยรุ่นมาเชิดรุ่มปู่เยอ ย่าเยอ สิงขร มุมหนึ่งอาจเห็นความสัมพันธ์อันดีระหว่างเพื่อนฝูง ความสามัคคีของสมาชิกกลุ่มเดียวกัน แต่การเลือกเฟ้นผู้เล่นที่จะมาเป็นตัวจริงเป็นภาพสะท้อนการแข่งขันทางอุดมการณ์อำนาจ เพราะการเป็นตัวจริงย่อมมีเกียรติ มีหน้ามีตา มีความภาคภูมิใจ และได้รับการยอมรับมากกว่าเป็นตัวสำรอง หรือ การเป็นผู้เชิดหุ่นตัวสำรองก็ย่อมคิดว่าเป็นทหารองครักษ์ธรรมดาๆ และอีกปัจจัยหนึ่งที่สำคัญคือ เงินค่าตอบแทนในการเชิดหุ่น ถึงแม้จะไม่ใช่อัตราที่มากมาย เป็นเพียงแค่น้ำใจที่ ขวัญจำ จัดแบ่งออกมาให้ แต่ผู้เชิดหุ่นตัวจริงก็มักจะได้มากกว่าผู้เชิดตัวสำรอง แต่การแข่งขันครั้งนี้ไม่ได้แสดงออกมาทางใช้กำลังแย่งชิง แต่ใช้ความสามารถในการเชิดหุ่นที่มีมากกว่าเป็นเครื่องวัด ซึ่งสามารถปรับเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ผู้ที่ยังเล่นไม่เก่งในตอนนี ก็ซ้อมฝีมือต่อไป แล้วคาดหวังว่างานบุญครั้งหน้าคงจะเป็นโอกาสของตัวเองบ้าง

หรือแม้แต่ในระดับของผู้ประกอบพิธีกรรมเองที่มีภาพความขัดแย้งที่แอบแฝงมากับความสัมพันธ์อันดีด้วยเช่นกัน เช่น บางครั้งผู้ช่วยขวัญจำจะบ่นถึงความเหน็ดเหนื่อยในการเตรียมงาน และการประกอบพิธีกรรม เพราะตัวเองเป็นผู้ที่จัดการทุกอย่าง โดยที่เมื่องานพร้อมแล้ว ขวัญจำถึงจะมาประกอบพิธีกรรม บางครั้งเกิดขาดคนประกอบอะไร ก็มักจะเรียกให้ผู้ช่วยคนนี้จัดหาให้ อย่างเร็วพลัน จนผู้ช่วย กล่าวว่า ที่จริงแล้วตัวเขาเองน่าจะเป็นขวัญจำ เพราะเขาต้องทำทุกอย่าง ร่ายละเอียดขึ้นตอนดีกว่าขวัญจำ และเป็นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมมากกว่าขวัญจำเสียอีก (คือ เวลา

ขบวนปู่เฒ่า ย่าเฒ่า แห่ไปไหนมาไหน ผู้ช่วยคนนี้จะเป็นผู้คุมขบวนไป ในขณะที่ขบวนจะขบวนไปรอบที่ปลายทางก่อนแล้ว) แต่ตัวผู้ช่วยเองก็ไม่คิดจะไปช่วงชิงตำแหน่งของขบวนเจ้าแต่ประการใด แต่ที่กล่าวมาเป็นเพียงการบอกเล่าถึงระดับความรับผิดชอบของตัวเองที่มีต่อพิธีกรรมและความเชื่อนี้ให้คนอื่นได้รับรู้บ้าง

ท่ามกลางการปกครองระดับหมู่บ้าน ที่แบ่งแยกขอบเขตออกจากกันอย่างชัดเจน มีระบบจัดตั้งปกครองภายในหมู่บ้านอย่างเป็นระบบตามแบบแผนของการปกครองสมัยใหม่ ทำให้ดูเหมือนว่าในเมืองหลวงพระบางประกอบไปด้วยชุมชนหมู่บ้านหลายๆ หน่วยประกอบกันอยู่ ทั้งนี้แต่ละชุมชนก็พยายามที่จะสร้างอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้นมาเพื่อแสดงความเป็นตัวของตัวเอง และมีความแตกต่างจากชุมชนอื่นๆ ส่วนมากก็คือการหยิบยกเอาสถานที่สำคัญในหมู่บ้านขึ้นมาเป็นสัญลักษณ์ที่สะท้อนภาพของหมู่บ้านนั้นๆ เช่น วัดเชียงทองของบ้านเชียงทอง , ธาตุหมากโมของบ้านวิบูล เป็นต้น

ด้วยเหตุนี้พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า จึงได้กลายมาเป็นสัญลักษณ์ของหมู่บ้านอาไ้ อาฮาม เพื่อเป็นภาพที่แสดงอัตลักษณ์ของสองหมู่บ้าน ที่แสดงความเป็นตัวของตัวเอง และไม่เหมือนกับหมู่บ้านอื่นๆ ภาพของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า กับชื่อของหมู่บ้านอาไ้ อาฮามจึงเป็นของคู่กันเสมอมา ในขบวนแห่งานสงกรานต์ในงานบุญเดือน 5 ขบวนของบ้านอาไ้ อาฮาม ก็คือขบวนปู่เฒ่า ย่าเฒ่า และสิงขร ซึ่งเป็นขบวนที่สำคัญขบวนหนึ่งในองค์ประกอบของขบวนแห่งานสงกรานต์ทั้งหมด

และในบริบทของกระบวนการสร้างรัฐชาติลาว ,การเป็นมรดกโลกของเมืองหลวงพระบาง และการส่งเสริมการท่องเที่ยว พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ถูกรื้อฟื้นขึ้นมาและให้ความหมายใหม่ให้เป็นวัฒนธรรมที่ทรงคุณค่า แสดงความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ชาติลาว และปู่เฒ่า ย่าเฒ่าก็ได้ถูกยกขึ้นเป็นบรรพบุรุษแห่งชาติ จึงสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวบ้านอาไ้ และอาฮามเป็นอย่างมาก

บทที่ 5

การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างหลักของสังคม และการเปลี่ยนแปลงความหมายของพิธีกรรม และความเชื่อปู่ยอ ย่ายอ

การช่วงชิงความหมายพิธีกรรมและความเชื่อปู่ยอ ย่ายอแต่ละยุคสมัยก็มีรูปแบบที่แตกต่างกันไป บริบทสำคัญอย่างหนึ่งที่เป็นปัจจัยในการเปลี่ยนแปลงการให้ความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อ ก็คือ เรื่องของการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง และเศรษฐกิจ ซึ่งประเทศลาวนั้น ได้มีประวัติศาสตร์ในการเปลี่ยนแปลงระบอบการเมือง และเศรษฐกิจครั้งสำคัญมาแล้ว คือ เปลี่ยนจากระบบปกครองโดยเจ้ามหาชีวิต หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มาเป็นระบอบสังคมนิยมที่ขึ้นตรงกับพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในปี 1975 รวมทั้งเรื่องของการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจอีกหลายขั้นตอนกว่าจะมาถึงยุคปัจจุบันได้

ดังนั้นเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงปัจจัยหลักของสังคม จึงทำให้พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ในสังคมได้รับผลกระทบเปลี่ยนแปลงไปด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะพิธีกรรมและความเชื่อที่เกี่ยวกับผีต่างๆ ที่เป็ความเชื่อของสังคมดั้งเดิม ดูเหมือนจะขัดกับหลักการพัฒนาประเทศของการเมืองระบอบสังคมนิยมอย่างชัดเจน จนทำให้พิธีกรรมและความเชื่อมีบางอย่างต้องล้มเลิกการกระทำลงไป ส่วนบางพิธีกรรมและความเชื่อที่ยังอยู่ก็ต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบและความหมายให้กลมกลืนกับหลักการสังคมนิยมมากขึ้น

พิธีกรรมและความเชื่อปู่ยอ ย่ายอ ของหลวงพระบางเป็นพิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์เมือง ได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงระบอบการปกครองครั้งนี้ด้วยเช่นกัน ในขณะที่ความเชื่อเรื่องผีอื่นๆ ถูกทำลายล้างไปหมด แต่พิธีกรรมและความเชื่อปู่ยอ ย่ายอ ก็ยังสามารถที่จะอยู่รอดมาจนถึงปัจจุบันได้ ทั้งนี้เกิดจากการปรับตัวของพิธีกรรมและความเชื่อ รวมทั้งการปรับตัวของผู้ที่ศรัทธาเอง เพื่อลดแรงกดดันจากอำนาจการปกครอง ซึ่งทางผู้วิจัยจะอธิบายไปเป็นขั้นตอนต่อไป

สังคมนิยมเมื่อวิทยาศาสตร์คือการพัฒนาประเทศ

ประวัติศาสตร์ลาวในอดีต เป็นประวัติศาสตร์ที่มักจะกล่าวถึงการต่อสู้ทางการเมือง และการปกครองประเทศของกลุ่มคนต่างๆ ดังนั้น ประเทศลาวจึงผ่านระบอบการปกครองมาหลายรูปแบบ ไม่ว่าจะเป็นการปกครองด้วยหัวหน้ากลุ่มเล็ก มาเป็นหัวหน้ากลุ่มใหญ่ที่ขยายพื้นที่อำนาจมากขึ้น ,ปกครองระบบกษัตริย์ ,ถูกปกครองโดยประเทศตะวันตกเจ้าอาณานิคม จนกระทั่งมาปกครองด้วยระบบสังคมนิยมภายใต้การนำของพรรคคอมมิวนิสต์ตามลำดับ

พรรคประชาชนปฏิวัติลาว หรือพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในปัจจุบัน ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองในประเทศลาวอย่างสมบูรณ์เมื่อเดือนธันวาคม ค.ศ.1975 พร้อมเปลี่ยนชื่อประเทศใหม่เป็น สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) มีพรรคคอมมิวนิสต์เป็นแกนนำในการบริหารประเทศ

รูปแบบการบริหารประเทศของระบอบสังคมนิยมคือการใช้หลักความเสมอภาคระหว่างมนุษย์ด้วยกัน ไม่มีชนชั้นแบบระบบศักดินา และใช้หลักวิทยาศาสตร์มาเป็นรูปแบบหลักในการพัฒนาทุกๆ ด้าน

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พรรคประชาชนปฏิวัติลาวได้ประกาศว่าภารกิจหลักของพรรคคือ การส่งเสริม “สามปฏิวัติ” นั่นก็คือ (สุรัช สิริไกร, 2541 : 137)

1. การปฏิวัติในความสัมพันธ์ทางการผลิต
2. การปฏิวัติในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
3. การปฏิวัติทางด้านวัฒนธรรม

ดังนั้นการปฏิวัติโดยใช้หลักวิทยาศาสตร์ครั้งนี้ พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ได้รับผลกระทบตามไปด้วย เนื่องจากทางพรรคให้ความหมายว่าเป็นเรื่องของกรรมงาย สิ้นเปลืองทางเศรษฐกิจ และขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ มีการกำหนดขอบเขตพิธีกรรมให้เล็กลง และอยู่ในการดูแลของรัฐ

ส่วนหนึ่งของการจำกัดขอบเขตของพิธีกรรมและความเชื่อคือ การส่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไปอบรมสัมมนาอุดมการณ์ใหม่ที่เมืองเวียงไซ ทั้งนี้เป็นเพราะว่า พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ มีนัยยะทางอุดมการณ์ความเชื่อเรื่องผีแบบเก่าที่ขัดกับหลักวิทยาศาสตร์ และมีนัยยะของระบอบการปกครองแบบเจ้ามหาชีวิต ในอดีตพิธีกรรมและความเชื่อนี้ได้รับการอุปถัมภ์ให้เป็นพิธีกรรมหลวงตามีดคองประเพณีเดิมของลาว และเมื่อส่งผู้ที่เกี่ยวข้องกับพิธีกรรมไปอบรมสัมมนา จึงทำให้ไม่มีผู้ใดสามารถที่จะทำพิธีกรรมได้ รวมทั้งผู้ที่ศรัทธาในความเชื่อนี้ก็เกิดความ

กลัวและไม่กล้าปฏิบัติพิธีกรรมต่อไป เพราะรับรู้กันว่าการถูกส่งตัวไปสัมมนาที่เวียงจันทน์ ไม่ใช่การไปเรียนรู้อุดมการณ์ทางการเมืองระบอบใหม่แบบธรรมดาๆ แต่นั่นอาจหมายถึงการได้รับโทษทัณฑ์จนถึงขั้นเสียชีวิตได้

การกระทำเช่นนี้ตรงกับจุดประสงค์ของการพัฒนาประเทศของนายโกสอน พมวิหาน ที่ว่า “การสร้างระบบสังคมนิยม ไม่เพียงแต่มุ่งสร้างความสัมพันธ์ในระบบการผลิตใหม่และพลังใหม่เท่านั้น แต่ยังต้องสร้าง...คนสังคมนิยมแบบใหม่ด้วย...” (สุรชัย ศิริไกร, 2541 : 137)

การมุ่งเน้นการสร้างผลงานทางการผลิต และการส่งเสริมเฉพาะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีของรัฐบาลลาว ตามหลักการแล้วคาดว่าจะมีผลดีต่อการพัฒนาประเทศอย่างเห็นได้ชัด แต่ในความเป็นจริง การพัฒนาในหลักการนี้กลับชะลอตัวลง เพราะว่าการดำเนินชีวิตของชาวบ้านทั่วไป ไม่สามารถที่จะนำวิทยาศาสตร์มาอธิบายและเป็นหลักการในการพัฒนาได้ทุกเรื่อง กระบวนการความคิดของประชาชนยังผูกติดกับเรื่องของพิธีกรรมและความเชื่อแบบเดิมอยู่ คือ ในการดำเนินเรื่องหนึ่งๆ จะมีทั้งในส่วนที่เป็นการกระทำทางกายภาพ และเรื่องของจิตใจความเชื่อควบคู่กันไป ด้วยเหตุผลนี้ทำให้ประชาชนไม่ยอมรับหลักการพัฒนาประเทศของรัฐเท่าที่ควร และทำให้รัฐกับประชาชนมีปัญหาความขัดแย้งตามมาภายหลัง ดังตัวอย่าง

“ในช่วงกลางปี ค.ศ. 1977 ลาวประสบปัญหากับแล้งอย่างรุนแรง โดยในพื้นที่เขตนครเวียงจันทน์และภาคใต้มีปริมาณฝนตกลดลงมากถึงร้อยละ 50 และ 75 ตามลำดับ ส่งผลให้การเก็บเกี่ยวพืชผลลดลง ชาวนาที่ได้รับผลกระทบนี้เชื่อกันว่า ปัญหานี้เกิดมาจากการที่นโยบายของรัฐบาลลาวคอมมิวนิสต์ที่ห้ามประชาชนลาวจัดประเพณีการทำบุญบั้งไฟที่เคยปฏิบัติกันมาทุกปีในอดีตนับร้อยๆ ปี จึงทำให้พระยาแถนหรือเทพเจ้าท้องฟ้าโกรธ และบันดาลไม่ให้ฝนตกตามฤดูกาล รัฐบาล สปป.ลาว ต้องการที่จะลบล้างความเชื่อในผี และเทวดาแบบเก่า และต้องการสร้างคนลาวใหม่ ที่มีความคิดแบบใหม่ที่เชื่อในหลักทางวิทยาศาสตร์ และต้องการลดความพุ่มเฟิยในการทำบุญของคนลาวลง เพื่อออมเงินไว้พัฒนาประเทศ และประหยัดเวลาทำบุญเอาไว้ไปทำงานแทน แต่เพื่อป้องกันมิให้ประชาชนมีทัศนคติต่อต้านรัฐบาลและเกิดความไม่มั่นคง รัฐบาล สปป.ลาว จำต้องตัดสินใจอนุญาตให้มีการจัดทำพิธีกรรมบุญบั้งไฟในปีต่อมา” (สุรชัย ศิริไกร 2541 : 145)

เห็นได้ชัดว่าความพยายามของรัฐใหม่ในอันที่จะสร้างวัฒนธรรมใหม่ตามแนวทางสังคมนิยมจำต้องล้มเหลวลง เมื่อไปขัดแย้งอย่างรุนแรงกับประเพณีความเชื่อของประชาชนลาวโดยทั่วไป

การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของลาวกับผลกระทบทางวัฒนธรรม

ทางด้านการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจ เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม พิธีกรรมและความเชื่อของประชาชน เมื่อ สปป.ลาวเปลี่ยนระบอบการปกครองมากเป็นสังคมนิยม พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมต่างๆ ที่คิดว่างมายไร้สาระ ไม่ส่วนในการเพิ่มผลผลิต และไม่ได้ทำให้ประเทศพัฒนา ก็ถูกสั่งให้ห้ามศรัทธาเชื่อถือ

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ในช่วงเวลานี้ ถึงแม้จะไม่ถูกทำลายลงไป แต่ก็ลดขนาดของพิธีกรรมลง ขวัญจำผู้ประกอบพิธีก็ถูกส่งตัวไปสมมนาที่เมืองเวียงไซ การจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีในเดือน 6 ลาว อนุญาตให้จัดได้ แต่ต้องใช้งบประมาณของตัวเอง และให้จัดเป็นพิธีกรรมขนาดเล็กๆ ในชุมชนเท่านั้น ในขณะที่พิธีกรรมและความเชื่อเรื่องผีอื่นๆ ในหลวงพระบาง ถูกทางการสั่งห้ามนับถือ และทำลายลงหมดแล้ว

แต่เมื่อระบบเศรษฐกิจของ สปป.ลาวมีการเปลี่ยนแปลงไปตามขั้นตอนของการพัฒนาระบบเศรษฐกิจกลับเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งที่มีส่วนในการรื้อฟื้นพิธีกรรมและความเชื่อปู่เฮอ ย่าเฮอ ให้กลับมาอีกครั้ง แต่ส่วนหนึ่งก็เป็นการจัดพิธีกรรมเพื่อรองรับต่อระบบเศรษฐกิจในยุคอื่นๆ และทำให้ความหมายของพิธีกรรมและความเชื่อเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งจะอธิบายถึงการเปลี่ยนแปลงทางระบบเศรษฐกิจต่อไป

หลังจากที่พรรคประชาชนปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองในลาวได้แล้ว ทางด้านเศรษฐกิจก็พยายามส่งเสริมระบบเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม คือ มีการก่อตั้งระบบนารวม และคาดหมายว่าจะพัฒนาให้ถึงระดับสูงเป็นสหกรณ์ แต่ในทางปฏิบัติกลับประสบกับปัญหายุ่งยาก และได้รับการต่อต้านจากประชาชน เกิดปัญหาประชาชนหนีออกนอกประเทศเป็นจำนวนมาก จนทำให้ทางพรรคฯ ต้องระงับแผนนโยบายระบบนารวม แล้วปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ โดยในช่วงปี ค.ศ.1978 - 1980 รัฐบาลเริ่มอนุญาตให้พ่อค้าและชาวนาค้าขาย และเพาะปลูกได้อย่างเสรีเพื่อป้องกันความอดอยากและการต่อต้านรัฐบาล รวมทั้งมีการวางรากฐานสำหรับการพัฒนาเศรษฐกิจตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีฉบับแรกที่จะเริ่มปฏิบัติระหว่างปี ค.ศ.1981 - 1985 ซึ่งเป็นเวลาเดียวกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจของสหภาพโซเวียตและเวียดนาม

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่หนึ่งนี้ ลาวมีจุดมุ่งหมายเพื่อจัดตั้งโครงสร้างเศรษฐกิจที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจแบบสังคมนิยม ภายใต้การขึ้นมือช่วยเหลือของกลุ่มสหภาพโซเวียต กลุ่ม COMECON และเวียดนามเป็นหลัก แต่ระบบเศรษฐกิจของลาวก็ไม่พัฒนาเท่าที่ควร จึงทำให้มีการวางแผนระบบเศรษฐกิจกันใหม่

จนในที่สุดแผนพัฒนาระบบเศรษฐกิจแนวทางใหม่ของลาวก็ปรากฏออกมาในแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีฉบับที่สอง ค.ศ.1986 – 1990 มีการใช้นโยบาย “กลไกเศรษฐกิจใหม่” หรือ “จินตนาการใหม่” (New Economic Mechanism - NEM) เป็นนโยบายเศรษฐกิจที่อาศัยกลไกตลาดให้เสรีแก่ภาคประชาชน รัฐวิสาหกิจ ส่งเสริมการลงทุนจากต่างชาติ มีการเปิดประเทศและเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจเข้าสู่ระบบทุนนิยม

ผลของการเปิดประเทศในครั้งนี้ทำให้มีนักลงทุนจากต่างชาติเข้ามาในลาวเป็นจำนวนมาก และพัฒนามาจนถึงแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีฉบับที่สาม ค.ศ.1991 – 1995 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีฉบับที่สี่ ค.ศ.1996 – 2000 ลาวได้ปฏิรูปเศรษฐกิจโดยให้เสรีภาพแก่ระบบการค้า และการลงทุนอย่างมาก และการลงทุนด้านหนึ่งที่ส่งผลต่อการรื้อฟื้นพิธีกรรมและความเชื่อของลาว คือ การลงทุนทางด้านการท่องเที่ยว เพราะลาวเป็นประเทศที่มีสภาพธรรมชาติ ขนบธรรมเนียม วิถีวัฒนธรรม ประเพณี ศิลปะพื้นเมือง การดำรงชีวิตของชาวบ้าน ทั้งคางมและมีคุณค่า เป็นจุดดึงดูดของกระแสการท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก

ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจห้าปีฉบับที่สี่ ค.ศ. 1996 – 2000 รัฐบาลได้แบ่งพื้นที่ในการพัฒนาประเทศออกเป็น 3 เขตและ 6 แขวงหลัก ซึ่งจะวางรูปแบบการพัฒนาให้เหมาะสมกับพื้นที่ โดยที่เขตที่หนึ่งคือ เขตภาคเหนือของประเทศ และได้กำหนดให้แขวงหลวงพระบางเป็นพื้นที่หลักในด้านการส่งเสริมการท่องเที่ยว เพราะเป็นที่ตั้งของเมืองเก่า มีพระราชวัง วัด และโบราณสถานต่างๆ เหมาะสมแก่การท่องเที่ยว (สุชัย สิริไกร อ่างแก้ว : 264)

จากจุดนี้นับว่าเป็นการเริ่มต้นที่สำคัญของการเปิดประเทศเพื่อรองรับการท่องเที่ยวในลาว โดยเฉพาะเมืองหลวงพระบาง และด้วยความมีคุณค่า งดงาม และมีประวัติศาสตร์อันยาวนานของเมืองหลวงพระบาง ทำให้มีการผลักดันหลวงพระบางให้เป็นมรดกโลก คือ

เมืองหลวงพระบางเป็นเมืองที่อุดมไปด้วยเรื่องราวทางประวัติศาสตร์ วัด วัง สถาปัตยกรรม ขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อ ที่มีคุณค่า และมีความงดงามอย่างมาก องค์การยูเนสโกมีความเห็นว่า หลวงพระบางเป็น “The best preserved city in South-East Asia” เมื่อครั้งมีการสำรวจเบื้องต้นในช่วงปี ค.ศ. 1990 -1995 จนกระทั่งหลวงพระบางได้รับการบรรจุรายชื่อเป็นมรดกโลกเมื่อวันที่ 2 ธันวาคม ค.ศ. 1995 ในช่วงนั้นมีการจัดทำแผนให้เงินทุน

สนับสนุนจากสหประชาชาติ และองค์กรอิสระอื่นๆ หลายองค์กร ในที่สุดเมื่อเดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. 1998 หลวงพระบางก็ได้รับสถานภาพเป็นเมืองมรดกโลกอย่างเป็นทางการ

โดยปกติคณะกรรมการมรดกโลก มีเกณฑ์หลักๆ สำหรับมรดกโลกทางวัฒนธรรมอยู่ 6 ประการ ขอเพียงผ่านเกณฑ์ข้อใดข้อหนึ่งก็ผ่านแล้ว แต่หลวงพระบางมีคุณสมบัติเข้าเกณฑ์ถึง 3 ข้อ จาก 6 ข้อดังต่อไปนี้

เกณฑ์การพิจารณาที่ 2 : มีอิทธิพลอย่างสูงยิ่งเหนือคาบเวลาชยาวนาน หรือมีอิทธิพลภายในเขตวัฒนธรรมโลกอันเนื่องมาจากการพัฒนาการทาง สถาปัตยกรรม ศิลปะอันเป็นเอกลักษณ์โดดเด่น การวางผังเมืองหรือออกแบบ ภูมิสถาปัตยกรรม

เกณฑ์การพิจารณาที่ 4 : เป็นตัวอย่างชัดเจนของรูปแบบอาคาร หรือ สถาปัตยกรรม โดยภาพรวมหรือภูมิสถาปัตยกรรม ที่แสดงให้เห็นถึงขั้นตอนอันมี นัยยะสำคัญในประวัติศาสตร์ของมนุษย์

เกณฑ์การพิจารณาที่ 5 : เป็นตัวอย่างชัดเจนของการตั้งถิ่นฐานของ ชุมชนมนุษย์ หรือแสดงให้เห็นการใช้พื้นที่ซึ่งเป็นภาพแทนของวัฒนธรรม

หลังจากได้เป็นมรดกโลกแล้ว รัฐบาลลาวจัดให้มีโครงการร่วมมือระดับท้องถิ่นระหว่าง เมืองหลวงพระบาง และเมือง Vhinon ของฝรั่งเศสก่อตั้ง “ห้องการมรดก” ขึ้นทำหน้าที่สร้าง ระเบียบการเกี่ยวกับการรักษามรดกโลก ตลอดจนการพัฒนาซ่อมปรับปรุงอาคารบ้านเรือนต่างๆ เป็น ตัวอย่างแก่ชาวเมือง โดยมีเรือนไม้แบบลาวโบราณที่บ้านเชียงม่วนเป็นต้นแบบแรก เรือนไม้ที่ ปรับปรุงแล้วในปัจจุบัน ห้องการมรดกจัดให้เป็นห้องนิทรรศการแสดงภาพและข้อมูลต่างๆ เกี่ยวกับสถานภาพมรดกโลกของหลวงพระบาง

มีสถาปนิกฝรั่งเศส 2 คน และทีมงานสถาปนิก 5 คน ทำงานประจำในโครงการนี้ พวกเขา จดรายละเอียดรูปแบบบ้านและอาคารต่างๆ กว่า 600 หลัง โดยการแบ่งแยกตามการก่อสร้างและ วัสดุ อีกทั้งยังมีโครงการอื่นๆ รอการพิจารณาจากรัฐบาลลาวเพื่อเริ่มทำงานอีกมาก (ภัทรพงศ์ ทง วิจิตร 2542)

และในการที่หลวงพระบางเป็นมรดกโลกนี้เอง ที่ทำให้มีการรื้อฟื้นและสร้างใหม่ของพิธี กรรมและความเชื่อ ปู่เฮง ย่าเฮง ขึ้นมาอีกครั้ง จนเป็นที่รู้จักของนักท่องเที่ยว ว่าเป็นผีบรรพบุรุษ ของเมือง และเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของเมืองหลวงพระบาง

การรื้อฟื้น และการยกระดับความหมายของพิธีกรรม

หลวงพระบางเป็นเมืองที่ให้ความสำคัญกับขนบธรรมเนียมประเพณี พิธีกรรมต่างๆ มาเป็นเวลานาน แต่หลังจากการปฏิวัติลาวสำเร็จเสร็จสิ้นแล้ว พิธีกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีหลายๆ อย่างของหลวงพระบางก็ได้มีการปรับตัวตามไปด้วย โดยงานประเพณีที่สำคัญที่แสดงความเป็นเมืองหลวงพระบางคือ ประเพณีบุญปีใหม่ หรืองานบุญเดือน 5

เดิมนั้นนอกจากงานบุญเดือน 5 หรืองานบุญปีใหม่แล้วยังมีพิธีกรรมงานบุญเดือน 12 เป็นงานบุญส่งท้ายปี และเป็นการเฉลิมฉลองหลังเก็บเกี่ยวผลผลิตแล้ว ดังนั้นในงานบุญเดือน 12 จึงมีพิธีกรรมและการละเล่นรวมทุกอย่างที่เป็นของท้องถิ่นหลวงพระบาง ซึ่งก็รวมถึงการฟ้อนบู้เขย ย่าเขย สิงขร ด้วย งานบุญเดือน 12 นี้เป็นงานบุญที่พระมหากษัตริย์ของลาวมีส่วนร่วมในการจัดพิธีกรรมต่างๆ ด้วย นัยยะหนึ่งของงานบุญเดือน 12 คือ ทางด้านการดูแลปกครองบ้านเมืองในระบบการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ คือในช่วงงานบุญนี้ ข้าราชการ เจ้าแขวง เจ้าเมืองทุกเมืองในเขตประเทศลาว จะต้องมาร่วมงานบุญนี้ พร้อมทั้งเสนอรายงานประจำปีเกี่ยวกับสายงานที่ตัวเองรับผิดชอบอยู่ให้กษัตริย์ได้รับรู้ รวมทั้งทางพระราชวังยังจัดพิธีกรรมคืมน้ำพิพัฒน์สัตยา เพื่อเป็นการตอกย้ำความจงรักภักดีของข้าราชการต่อพระมหากษัตริย์

แต่หลังจากที่พรรคคอมมิวนิสต์ได้ปฏิวัติการปกครองสำเร็จแล้ว การจัดพิธีกรรมงานบุญเดือน 12 ได้ย้ายมาจัดที่เมืองเวียงจันทน์แทน ส่วนงานบุญเดือน 5 หรืองานบุญปีใหม่ได้จัดที่หลวงพระบางต่อไป ข้อสังเกตประการหนึ่งในการที่นำงานบุญเดือน 12 มาจัดที่เวียงจันทน์ก็เพราะว่าต้องการสร้างความสมดุลทางอำนาจทางการเมืองให้กับเมืองใหญ่ศูนย์กลางทั้งสอง (Ing – Britt Trankell, 1999 : 191) โดยยกให้เวียงจันทน์เป็นเมืองศูนย์กลางทางการเมือง และตั้งหลวงพระบางเป็นศูนย์กลางทางด้านศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆ

ส่วนงานบุญปีใหม่เป็นงานที่มีนัยยะของสถาบันกษัตริย์สมัยหลวงพระบางเป็นเมืองหลวงของประเทศ ผนวกกับระบบความเชื่อดั้งเดิมของท้องถิ่น รวมทั้งงานบุญปีใหม่ยังเป็นพิธีกรรมที่มีความเกี่ยวพันกับการดำเนินชีวิตของประชาชนในพื้นที่ทุกคน

หลังจากการปฏิวัติของพรรคคอมมิวนิสต์ลาวในปี ค.ศ. 1975 งานบุญปีใหม่ของหลวงพระบางได้ลดขนาดการจัดเล็กลง คงเหลือแต่รูปแบบของงานบุญตามธรรมเนียมประเพณี มีการทำบุญฟังเทศน์ตามหลักของพุทธศาสนา ไม่มีการจัดขบวนวอ หรือการประกวดนางตังขาน จนกระทั่งอีกประมาณ 5 ปีต่อมา คือในช่วงปี ค.ศ. 1980 ก็ได้มีการรื้อฟื้นการจัดงานบุญเดือน 5 ลักษณะเต็มรูปแบบขึ้นมาอีกครั้ง

สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่เป็นสื่อกลางในการสืบสานพิธีกรรมและงานบุญปีใหม่ของหลวงพระบางคือ “พระบาง” พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองหลวงพระบาง ซึ่งได้มีการอัญเชิญออกมาให้ประชาชนได้สรงน้ำและบูชาสักการะเพื่อเป็นสิริมงคลต่อตัวเองและครอบครัว แต่หลังจากการปฏิวัติแล้วย้ายศูนย์กลางการปกครองไปอยู่ที่เวียงจันทน์ ชาวหลวงพระบางส่วนหนึ่งเชื่อกันว่า “พระบาง” พระพุทธรูปคู่บ้านคู่เมืองนั้น ได้ถูกย้ายลงไปประดิษฐานอยู่ที่ลับในเวียงจันทน์แล้ว และพระบางที่อยู่ในหลวงพระบางองค์ปัจจุบันนี้เป็นองค์ที่จำลองขึ้นมาใหม่ภายหลัง

ดังนั้นสัญลักษณ์ที่เป็นศูนย์กลางในการสืบสานงานบุญเดือน 5 จึงได้เปลี่ยนแปลงไป จากเดิมที่เป็นพระบาง กลับมาเป็น “เทวคาหลวง” หรือ ปู่เฮอ ย่าเฮอ ซึ่งเชื่อกันว่าเป็นผีบรรพบุรุษ และผิอารักษ์เมืองที่สำคัญของหลวงพระบาง ทั้งยังเป็นสัญลักษณ์ที่แสดงเอกลักษณ์ความเป็นท้องถิ่นหลวงพระบางได้อย่างชัดเจน และที่สำคัญเป็นผีที่มีตัวตน สัมผัสได้และเป็นของหลวงพระบางแท้ๆ มาตั้งแต่อดีต ปู่เฮอ ย่าเฮอ จึงมีบทบาทมากในงานบุญเดือน 5 ในฐานะผีบรรพบุรุษ และผิอารักษ์ของเมืองหลวงพระบาง มีการทำพิธีกรรม และพื้อมร่วมขบวนไปตามสถานที่ต่างๆ

การรื้อฟื้นพิธีกรรมในช่วงงานบุญเดือน 5 หลังปี ค.ศ. 1980 ยังรวมถึงการรื้อฟื้นการประกวดนางสงฆาน และมีการปรับปรุงรูปแบบการประกวด โดยใช้รูปแบบการประกวดนางสงฆานของไทยเป็นแบบอย่าง แล้วมาประยุกต์เข้ากับความเป็นหลวงพระบาง พร้อมทั้งแทรกตำนานเรื่องท้าวทิลพรหม กับลูกสาวทั้ง 7 นาง (Ing – Britt Trankell 1999 : 204)

หรือทางด้านการรื้อฟื้นการพื้อมพระรักษ์ พระราม (รามเกียรติ์) ในปี ค.ศ. 1993 โดยทางหน่วยงานวัฒนธรรม ของกระทรวงแถลงข่าวและวัฒนธรรมได้ทำการรื้อฟื้นการพื้อมชนิดนี้ขึ้นมาใหม่หลังจากที่เลิกพื้อมกันไปเป็นเวลานาน โดยครั้งแรกรื้อฟื้นขึ้นมาเพื่อเป็นการแสดงการต้อนรับแขกบ้านแขกเมือง แต่ต่อมาก็ให้มีการพื้อมนี้ร่วมกับพิธีกรรมและงานบุญเดือน 5 ที่หลวงพระบางด้วย(Ing – Britt Trankell 1999 : 204)

จนต่อมาทางรัฐได้ยกระดับความหมายของงานบุญเดือน 5 หรืองานบุญปีใหม่ของหลวงพระบางว่าไม่ใช่พิธีกรรมงานบุญของเมืองหลวงพระบางเท่านั้น แต่เป็นงานบุญปีใหม่ของทั้งสปป.ลาว เป็นพิธีกรรมงานบุญระดับประเทศ ซึ่งส่งผลมาถึงการยกระดับความหมายของปู่เฮอ ย่าเฮอ ให้เป็นผีบรรพบุรุษของชาติต่อมา

มุมมองที่สำคัญในการรื้อฟื้นพิธีกรรม การแสดง หรือรูปแบบประเพณีต่างๆ ขึ้นมาใหม่นี้ อยู่ที่ การรื้อฟื้นนี้เป็นการชี้นำโดยฝ่ายข้าราชการรัฐ ที่ให้ความหมายเมืองหลวงพระบางว่าเป็นเมืองแห่งศิลปวัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณี พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ที่มีคุณค่าควรแก่การอนุรักษ์ สืบทอดต่อๆ กัน แต่อีกมิติหนึ่งของความหมายที่แฝงมากับการรื้อฟื้นวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นขึ้นมา คือ การรื้อฟื้นวัฒนธรรมเพื่อขายเป็นสินค้าในตลาดการท่องเที่ยว และ

ให้ความหมายของชนบทธรรมเนียม พิธีกรรม หรือการแสดงเหล่านั้นว่าเป็นสิ่งจริงแท้ และเป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นหลวงพระบาง ซึ่งความหมายเหล่านี้ก็ได้พัฒนาบทบาทขึ้นตามกระบวนการขายสินค้าวัฒนธรรมในตลาดการท่องเที่ยว จนในปัจจุบันกลับกลายเป็นว่า ชนบทธรรมเนียม พิธีกรรม หรือการเล่นเหล่านั้น เป็นเอกลักษณ์ที่จริงแท้ของชาติลาวทั้งหมด ไม่ใช่แค่ของพื้นที่หลวงพระบางเท่านั้น ซึ่งดูกันจริงๆ แล้วก็เป็นการหวังผลประโยชน์ทางการค้าในตลาดการท่องเที่ยวนั่นเอง

พิธีกรรมและความเชื่อกับสินค้าวัฒนธรรมในตลาดการท่องเที่ยว

หลังจากเริ่มนำใช้ระบบเศรษฐกิจตามแผนนโยบายเศรษฐกิจโลกใหม่ (New Economic Mechanism) ในปี ค.ศ.1980 สปป.ลาวก็เริ่มที่จะเปิดประเทศเข้าสู่กระแสการท่องเที่ยวมากขึ้น จนกระทั่ง ในปี ค.ศ.1994 เมืองหลวงพระบางถูกเสนอให้เป็นเขตรมรดกโลกด้านศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรม และการดำรงชีวิตของประชาชนที่มีคุณค่า จนในปี ค.ศ. 1998 เมืองหลวงพระบางก็ได้รับการประกาศเป็นเขตรมรดกโลกอย่างสมบูรณ์

เมื่อเมืองหลวงพระบางเป็นมรดกโลกทางด้านวัฒนธรรม งานบุญ พิธีกรรมและความเชื่อต่างๆ ของหลวงพระบางจึงเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมรดกโลกไปด้วย และความเป็นมรดกโลกก็ชักพาให้เมืองหลวงพระบางเข้าสู่ตลาดการท่องเที่ยวอย่างเต็มตัว มีการประชาสัมพันธ์ โฆษณาว่า หลวงพระบางเป็นเมืองแห่งความโรแมนติก และเป็นเมืองที่มีตำนาน มีพิธีกรรมและความเชื่อที่เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น

งานพิธีกรรม และงานบุญตามเทศกาลดั้งเดิมถูกรื้อฟื้นขึ้นมาอีกครั้ง และมีการประดิษฐ์สร้างใหม่ให้เหมาะสมกับความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวร่วมสมัย ซึ่งสิ่งที่ตลาดการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม และนักท่องเที่ยวในกลุ่มเป้าหมายประเภทนี้ต้องการก็คือ ความจริงแท้ที่แสดงความเป็นรากเหง้าพื้นฐานของความเป็นเมืองหลวงพระบาง ดังนั้นนอกจากสถาปัตยกรรมที่มีศิลปะแบบล้านช้างแล้ว พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของพื้นที่ จึงกลายเป็นสินค้าอีกชนิดหนึ่งที่ดึงดูดความสนใจของนักท่องเที่ยวได้เป็นอย่างดี

หน่วยงานมรดกโลกและหน่วยงานของรัฐบาลได้พยายามฟื้นฟูพิธีกรรมและความเชื่อ ตลอดจนงานบุญ ตลอดจนสร้างใหม่ให้มีความสมบูรณ์และมีรูปแบบและเนื้อหาให้เหมือนดังที่เคยกระทำกันในอดีต ห้ามใครมาเปลี่ยนแปลง และที่สำคัญห้ามใครมาสังกั้มเลิกการจัดพิธีกรรม จึงส่งผลให้งานบุญ พิธีกรรมและความเชื่อดั้งเดิมของหลวงพระบางยังคงอยู่ และไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงทางด้านรูปแบบมากนัก แต่ทางด้านเนื้อหาความหมายหรือบทบาทและหน้าที่ของแต่ละพิธีกรรมได้มีการปรับเปลี่ยนไปจากความหมายในอดีตไปหมดสิ้นแล้ว

ความหมายหนึ่งที่เปลี่ยนแปลงไปคือ พิธีกรรมของชุมชน ประกติจะมีบทบาทและหน้าที่ที่สนองตอบต่อชุมชนของตัวเอง แต่การรื้อฟื้นขึ้นมาใหม่ กลับเป็นการจัดพิธีกรรม ขนบธรรมเนียม ประเพณีต่างๆ ให้มีความน่าสนใจต่อนักท่องเที่ยวด้วย เพราะรัฐเริ่มตระหนักว่าศิลปวัฒนธรรมของเมืองเหล่านี้เป็นสิ่งที่ขายได้ในตลาดการท่องเที่ยว เป็นแรงดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาในประเทศ แล้วนำรายได้เข้ามาในระบบเศรษฐกิจ ดังคำกล่าวของนักการทูตคนหนึ่งว่า “รัฐบาลเห็นว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยว มีความสำคัญมากที่สุดต่อเศรษฐกิจของประเทศ โดยเฉพาะประเทศลาว เพราะรายรับด้านอื่นเราไม่สูง การผลิตต่ำ แต่การเปิดอุตสาหกรรมท่องเที่ยวจะช่วยให้รายรับได้ เงินตราทันที รวมทั้งเป็นการเผยแพร่ธรรมชาติ – วัฒนธรรม – พื้นฐานประเพณี ให้โลกข้างนอกได้รับรู้ ซึ่งรัฐบาลเห็นว่ามีความสำคัญ เพราะโลกไม่ได้รู้จักประเทศลาว” และ “ในยุคที่คนหันมานิยมการท่องเที่ยวแบบศิลปวัฒนธรรม หรือทัวร์อนุรักษ์ธรรมชาติ อาจกล่าวได้ว่า ลาว เป็นอีกประเทศหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะความที่เพิ่งเปิดประเทศ จึงยังไม่ถูกอ้ายิจากนักท่องเที่ยวมากนัก ยังสะอาด บริสุทธิ์ ชวนให้ผู้คนไปเยี่ยมชม” (เหี่ยม พรหมจัน 2542 :40)

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ กับความเป็นชายขอบ

ความเป็นชายขอบ คือ ภาวะของความสัมพันธ์แห่งอำนาจที่ไม่เสมอภาคกัน แล้วส่งผลให้เกิดความสัมพันธ์ในลักษณะการกีดกัน ต่อต้าน คั่งครอง ช่วงชิง ระหว่างสิ่งที่สามารถเข้าถึงอำนาจหลักของสังคมกับสิ่งที่ไม่สามารถเข้าถึงอำนาจนั้นๆ ได้ ความเป็นชายขอบไม่ใช่แค่เป็นเรื่องของคนเท่านั้น แต่ยังรวมไปถึงมิติของพิธีกรรมและความเชื่อในสังคมได้ด้วยเช่นกัน ดังนั้นในการวิเคราะห์พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ในประเด็นความเป็นชายขอบ จึงสามารถทำได้โดยแยกออกเป็นสองทิศทางหลัก คือ เรื่องของสถานะการกีดกันออกจากระบบความเชื่อหลัก กับทิศทางที่ตรงกันข้ามคือการถูกดึงเข้ามาสู่กระบวนการพัฒนาของชาติ

สถานะการกีดกันออกจากระบบความเชื่อกระแสหลัก

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอนั้นเป็นความระบบความเชื่อเกี่ยวกับผี ซึ่งในประวัติศาสตร์ลาวที่ได้บันทึกกันไว้ ก็นับว่าเป็นระบบพิธีกรรมและความเชื่อในยุคโบราณของลาว แต่เมื่อมีวัฒนธรรมจากพื้นที่อื่นแพร่กระจายเข้ามา โดยเฉพาะพุทธศาสนา ซึ่งได้รับการยอมรับและเชิดชูให้เป็นศาสนาและความเชื่อหลักจากผู้ปกครองรัฐ จึงส่งผลให้เกิดการปะทะประสานกันระหว่างความเชื่อระหว่างความเชื่อผีดั้งเดิม กับระบบความเชื่อ และศาสนาที่เข้ามาใหม่

เป็นที่รับรู้กันอย่างชัดเจนว่าอาณาจักรลาวโบราณรับเอาศาสนาพุทธเข้ามาและยกให้เป็นศาสนาหลักประจำชาติตั้งแต่ในยุคอดีต การเข้ามาของพุทธศาสนาจึงผลักดันให้เกิดการลบเลือนความเชื่อเรื่องผีในระบบความเชื่อเก่า โดยให้ความหมายของความเชื่อเกี่ยวกับผีว่าเป็นเรื่องซึ่งมลายพิศวงไม่ได้ ขัดกับหลักศาสนา ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีถูกทำลายลงไปอย่างมาก ดังในสมัยของพระเจ้าโพธิสารที่สั่งให้รื้อถอนหอผี และล้มเลิกการนับถือผีในเขตเมืองหลวงพระบาง แล้วส่งเสริมให้ประชาชนหันมานับถือพุทธศาสนา มีการนำใช้ชื่อและความหมายทางพุทธศาสนาเข้ามาเปลี่ยนแทนชื่อเรียกต่างๆ ที่ชัดเจนที่สุดคือ การเปลี่ยนชื่อรัฐ จากเชียงคัง เชียงทอง ล้านช้าง มาเป็น “หลวงพระบาง” ตามชื่อของพระพุทธรูปปางห้ามญาติที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์คู่บ้านคู่เมือง มีการสร้างวัดซ้อนทับลงบนพื้นที่เดิมของหอผี แล้วให้วัดเป็นศูนย์กลางความเชื่อในหมู่บ้านแทนหอผีประจำหมู่บ้าน เช่นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “นาไร่เดียว” หรือ “นาข้าวเจ้า” เป็นพื้นที่ที่มีหอผีอารักษ์บ้าน อารักษ์เมืองอยู่ ซึ่งรวมทั้งหอผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่าด้วย ก็ถูกสร้างวัดวิสุทธ และวัดอาฮามซ้อนทับพื้นที่ทางระบบความเชื่อผีดั้งเดิมนั้นไป หรือแม้ในบริเวณวัดวิสุทธ ที่เชื่อกันว่ามีหนองน้ำอันเป็นที่อยู่ของพระยานาคคนหนึ่งที่เป็นอารักษ์เมือง ก็ถูกสร้างธาตุหามาซ้อนทับพื้นที่หนองน้ำนั้นอีกที จึงเท่ากับว่าพุทธศาสนาพยายามผลักดันระบบความเชื่อเดิมให้ออกไปจากพื้นที่ทางสังคมของสังคมลาวทั้งทางนามธรรมและรูปธรรม พิธีกรรมและความเชื่อเกี่ยวกับผีจึงถูกลบเลือน หรือถูกกีดกันให้ไปอยู่ในบริเวณพื้นที่ชายขอบของโครงสร้างระบบความเชื่อใหม่ไปโดยปริยาย

พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ก็ไม่สามารถที่จะหลีกเลี่ยงผลกระทบนี้ได้เช่นกัน จึงเท่ากับว่าถ้ามองในบริบทโครงสร้างระบบความเชื่อของสังคม พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ก็จะเป็นพิธีกรรมและความเชื่อที่อยู่ชายขอบของระบบความเชื่อหลัก เพราะเป็นความเชื่อเกี่ยวกับผีเป็นความเชื่อที่ล้าหลัง เป็นของโบราณ และไม่ได้เป็นความเชื่อหลักของคนส่วนใหญ่ในสังคมชุมชนที่มีพื้นที่ติดกับหอผีปู่เฒ่า ย่าเฒ่า เดิมมีชื่อว่า “บ้านเสื้อเมือง” ซึ่งเสื้อเมืองก็หมายถึงปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ในฐานะผีอารักษ์เมือง ก็เปลี่ยนชื่อหมู่บ้านมาเป็น “บ้านอาฮาม” หลังจากสร้างวัดอาฮามซ้อนทับไปในพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ของผีเดิม

จนกระทั่งลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบปกครองโดยกษัตริย์มาเป็นระบบสังคมนิยม ภายใต้การชี้นำของพรรคคอมมิวนิสต์ลาว นโยบายหลักของทางพรรคคอมมิวนิสต์ที่มุ่งเน้น 3 ปฏิวัติ คือ การปฏิวัติในความสัมพันธ์การผลิต การปฏิวัติในด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และการปฏิวัติทางวัฒนธรรม (สุรัช สิริไกร 2541 : 137) ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ได้รับผลกระทบในเชิงกีดกันออกจากระบบวัฒนธรรมหลักของสังคมอีกครั้ง เนื่องจากทางพรรคให้ความหมายว่าเป็นพิธีกรรมและความเชื่อซึ่งมลาย ล้าหลังทางเศรษฐกิจ และขัดกับหลัก

วิทยาศาสตร์ ก็ได้ทำการพยายามลดขนาดพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ให้เล็กลง เช่น อนุญาตให้จัดพิธีกรรมกันได้ภายในชุมชน แต่ห้ามจัดพิธีกรรมขนาดใหญ่ คงให้อยู่ในวงแคบๆ ห้ามมีการลงนางเทียม(ร่างทรง) เหมือนดังแต่ก่อน เดิมทีหอผีจะมีป้ายชื่อ “หอเทวดาหลวง” ติดเอาไว้ ก็ให้ปลดลง ห้ามประกาศหรือเผยแพร่พิธีกรรมและความเชื่อ และอื่นๆ

การปรับตัวเพื่อการอยู่รอดของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ

แต่ถึงแม้ว่าพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ จะตกอยู่ในสภาพขาขอบทางความเชื่อของสังคมหลวงพระบาง แต่ก็ยังสามารถที่จะรักษาตัวเองให้อยู่รอดต่อไปได้ ปัจจัยสำคัญที่นำสังเกตในกระบวนการทำให้พิธีกรรมและความเชื่อนี้อยู่รอดได้ทั้งในอดีตมาจนถึงปัจจุบัน คือ

1. การอิงอยู่กับแหล่งอำนาจหลักของสังคม
2. การผสมผสานกับระบบความเชื่อและศาสนาหลัก
3. การเปลี่ยนแปลงบทบาทหน้าที่ของพิธีกรรมและความเชื่อ

ซึ่งเหตุผลทั้งสามประการนี้ ในสภาพความเป็นจริงมีลักษณะที่ซ้อนทับกันอยู่ และดำเนินไปควบคู่กันเสมอๆ แต่ทั้งนี้ต้องขอแยกออกเป็นประเด็นๆ เพื่อแสดงให้เห็นภาพที่ชัดเจน

การอิงอยู่กับแหล่งอำนาจหลักของสังคม

ตั้งแต่อดีตมา พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ยังคงอยู่รอดมาได้ท่ามกลางการผลักดันต่อต้าน ลบล้าง จากพลังอำนาจหลักของโครงสร้างสังคมที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา เหตุผลหนึ่งคือ เนื่องมาจากได้รับความอุปถัมภ์จากสถาบันกษัตริย์

พระมหากษัตริย์ลาวทรงรับเอาพุทธศาสนาเข้ามา แล้วประกาศให้เป็นศาสนาหลักของลาวก็จริงอยู่ และทรงส่งเสริมให้ประชาชนภายในรัฐหันมานับถือศาสนาพุทธแทนการนับถือผีแบบแต่ก่อน แต่ถึงอย่างไรการนับถือผีในสังคมก็ไม่ได้หมดไป เพราะประชาชนลาวได้นำเอาความเชื่อเรื่องผีมาผสมกับความเชื่อทางศาสนาพุทธ แล้วเคารพนับถือไปควบคู่กัน รวมทั้งแต่สถาบันกษัตริย์เอง ที่ตามประวัติศาสตร์ได้บันทึกว่าทรงสั่งให้ทำลายผีให้หมดไป แต่ก็เป็นการทำลายผีบางตัว แล้วก็รักษาผีบางตัวเอาไว้ โดยเฉพาะผีปู่เยอ ย่าเยอ

ผีปู่เยอ ย่าเยอ ได้รับการอุปถัมภ์จากกษัตริย์ในฐานะที่เป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์ตามตำนานการเล่าขานในประวัติศาสตร์ กษัตริย์จะมีส่วนร่วมในการจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีตามฮีต 12 คอง 14 ที่กษัตริย์พึงปฏิบัติ โดยทางพระราชวังจะรับผิดชอบค่าใช้จ่ายทั้งหมดในการจัดพิธีกรรม แล้วให้ผู้ประกอบพิธีกรรม ซึ่งเรียกว่าพวก “โทหอ” เป็นผู้จัดพิธีกรรม และดูแลรักษาพิธีกรรม

และความเชื่อนี้ พวกไทหอส่วนใหญ่ก็คือชาวบ้านหมู่บ้านอาไฟ อาฮวม รวมทั้งพวกไทหอนี้จะได้ รับสิทธิในการไม่ต้องเสียภาษี และยกเว้นการเป็นทหาร เพราะถือว่ามิหน้าที่ทางพิธีกรรมของพระ ราชวัง

การบูชาผีปู่เยอ ย่าเยอ เป็นไปตามระบบความเชื่อดั้งเดิม ที่เชื่อในเรื่องพลังอำนาจที่เหนือ ธรรมชาติของผี ที่สามารถคลั่งคลุ้มความอุดมสมบูรณ์ให้แก่แผ่นดิน และเพื่อให้ปู่เยอ ย่าเยอคอย ปกปักษ์รักษาความสงบสุข ความปลอดภัย ป้องกันภัยอันตราย แก่ประชาชนพลเมืองตามความ หมายผิอารักษ์ จึงทำให้พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ได้รับการดูแลจากสถาบันกษัตริย์สืบ ต่อมา

ในขณะที่ปู่เยอ ย่าเยอ มีความหมายถึงการเป็นผีบรรพบุรุษด้วย แต่เดิมอาจจะเป็นแค่ผี บรรพบุรุษของชนบางกลุ่ม แต่เมื่อเข้ามาอยู่ในการอุปถัมภ์ของกษัตริย์ ก็เริ่มที่จะมีความหมายใน ระดับสูงขึ้น ถึงขั้นการเป็นบรรพบุรุษของผู้คนในเมืองหลวงพระบาง รวมทั้งความเชื่อเรื่องแกนผู้ เป็นผีสูงสุดได้ถูกนำมาผสมกับความเป็นผีบรรพบุรุษ จึงทำให้ปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษที่มี ความศักดิ์สิทธิ์ มีอำนาจมาก ส่งผลให้พิธีกรรมต่างๆ เกี่ยวกับกษัตริย์ ที่ต้องการความศักดิ์สิทธิ์ หรือความขลัง จะต้องนำปู่เยอ ย่าเยอ มาร่วมพิธีกรรมนั้นด้วย เพื่ออาศัยพลังอำนาจความศักดิ์ สิทธิ์ของปู่เยอ ย่าเยอ มาแสดงความชอบธรรมของพิธีกรรมนั้นๆ เช่น ในการที่กษัตริย์จะขึ้น ครองราชย์ใหม่ จะต้องมิพิธีกรรมให้ ปู่เยอ ย่าเยอ ลงนั่งบัลลังก์ก่อน หรือในงานพระราชทาง เพลิงศพพระเจ้าแผ่นดิน ปู่เยอ ย่าเยอ จะเป็นผู้ที่ทรงน้ำพระศพ และถวายเพลิงศพก่อนคนอื่นๆ (ทะนงศักดิ์ วงศ์กดา, 1999 : 19) หรือในงานทรงน้ำพระบาง ซึ่งเป็นพิธีกรรมที่สำคัญของรัฐ ปู่ เยอ ย่าเยอ ก็จะเป็นผู้ที่ทรงน้ำพระบางเป็นผู้แรก

ดังนั้นเมื่อพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ เป็นพิธีกรรมที่กษัตริย์คุ้มครอง จึงทำให้พิธี กรรมและความเชื่อนี้มีแหล่งอำนาจหลักคอยคุ้มกัน และลดแรงประทะจากกระแสความเชื่ออื่นๆ ที่เข้ามาช่วงชิงพื้นที่ทางระบบความเชื่อในสังคม

จนกระทั่งเมื่อลาวหมดยุคกษัตริย์ แล้วเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นสังคมนิยม พิธีกรรม และความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ได้รับผลกระทบต่อการดำรงอยู่อีกครั้ง เนื่องจากรูปแบบและเนื้อหาของ พิธีกรรมและความเชื่อ มีนัยยะที่ขัดกับหลักการของสังคมนิยมอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งยังเป็นพิธีกรรม และความเชื่อที่มีนัยยะของสถาบันกษัตริย์ตามโครงสร้างในอดีต ทำให้ทางราชการในระบบใหม่ พยายามที่จะล้มเลิกพิธีกรรมและความเชื่อนี้เสีย

การคงอยู่ของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ในภาวะนี้จึงต้องพึ่งพิงอยู่กับความเชื่อ ของปัจเจกบุคคล และชุมชนท้องถิ่นที่พยายามช่วยกันรักษาเอาไว้ ถึงแม้จะไม่สามารถจัดพิธีกรรม ได้อย่างสะดวกและมีขนาดใหญ่เหมือนอดีตก็ตาม

มีคำพูดหนึ่งที่ชาวบ้านในเมืองหลวงพระบางพูดว่า “ถึงจะเป็นสังคมนิยมอย่างไร ก็ยังต้องไหว้พระ และยังกลัวผี” ซึ่งเป็นภาพสะท้อนการเป็นสังคมนิยมแบบลาว ที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัว ไม่เหมือนกับสังคมนิยมพื้นที่อื่นๆ ที่ถึงแม้จะเปลี่ยนระบบการปกครองภายนอกให้เป็นระบบใหม่ แต่ระบบความเชื่อภายในก็ยังฝังแน่นตามรากฐานที่มีมาอันยาวนาน และหลักวิทยาศาสตร์ก็ไม่สามารถอธิบายความเป็นจริงในสังคมได้ทั้งหมด ทำให้ประชาชนยังต้องการที่พึ่งทางใจ ยังมี ความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์อยู่ รวมทั้งระบบการปกครองแบบสังคมนิยมได้สร้างปัญหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตของประชาชนมากขึ้นเรื่อยๆ ในเวลาต่อมา ประชาชนก็เริ่มที่จะหาทางออกด้วยการ เสาะหาที่พึ่งพึ่งทางใจมากขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งก็ส่งผลให้พิธีกรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่าได้รับการ เคารพนับถือจากประชาชนในฐานะที่เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยปกป้องรักษาชีวิต บันดาลความสุข ความอุดมสมบูรณ์ ป้องกันอันตราย มากขึ้น แต่ทั้งนี้ก็สังเกตได้ว่าบทบาทและหน้าที่ของพิธี กรรมและความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า แบบเดิมที่เป็นเรื่องเกี่ยวกับชุมชน หรือสังคมโดยรวม มีการ เปลี่ยนแปลงมาเป็นหน้าที่ที่สนองความต้องการของปัจเจกบุคคลมากขึ้น

การผสมผสานกับระบบความเชื่อและศาสนาหลัก

หลังจากที่ลาวรับศาสนาพุทธเข้ามาและรับเป็นศาสนาหลักของรัฐ ทำให้พิธีกรรมและ ความเชื่อปู่เฒ่า ย่าเฒ่า ถูกกีดกันให้ไปอยู่ชายขอบ เนื่องจากเป็นระบบความเชื่อเกี่ยวกับผีอันเป็น ความเชื่อดั้งเดิม ที่ขัดกับหลักคำสอนของพุทธศาสนา ทำให้เกิดการทำลายผี ล้มล้างระบบความ เชื่อเกี่ยวกับผีไปมากในแต่ละยุค

แต่คุณสมบัติอย่างหนึ่งของพุทธศาสนา คือ สามารถที่จะนำเอาความเชื่อดั้งเดิมในท้องถิ่น เข้ามาผสมผสานในโครงสร้างของตัวเองได้ ซึ่งพุทธมักจะหยิบเอาผีมาเป็นตัวอย่างยืนยันในหลัก คำสอนเรื่องกฎแห่งกรรมของตัวเอง โดยที่ระบบโครงสร้างของผีก็จะมีการแบ่งระดับชั้นของผี ว่าเป็นผีชั้นดี – ผีชั้นเลว ตามบทบาทและหน้าที่ของผีแต่ละตัว จึงสอดคล้องกับหลักกฎแห่งกรรม ของพุทธที่ว่า ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ทำดีได้ขึ้นสวรรค์ ก็เหมือนกับเป็นผีชั้นดีที่อยู่เมืองฟ้า ทำชั่ว ก็ตกนรก ก็เปรียบดังผีชั้นเลวที่ต้องทุกข์ทรมาน

ดังนั้นปู่เฒ่า ย่าเฒ่า จึงสามารถที่จะอยู่รอดและได้รับการยอมรับ เพราะเปรียบเทียบได้ว่าปู่ เฒ่า ย่าเฒ่า เป็นผู้มีวิรกรรมกล้าหาญ ทำประโยชน์ให้แก่ส่วนรวม เมื่อตายไปแล้วจึงเป็นผีที่อยู่ บนเมืองฟ้า เป็นผู้มีพลังศักดิ์สิทธิ์ รวมทั้งมีการเรียกขานปู่เฒ่า ย่าเฒ่าเสียใหม่ว่าทั้งสองไม่ใช่ผี แต่เป็น “เทวดาหลวง” ตามความเชื่อเรื่องเทวดาในหลักคำสอนพุทธศาสนา ที่ว่าเทวดาคือผู้ที่ กระทำกรรมดีแล้วไปเกิดในภพภูมิชั้นสูง มีพลังอำนาจคอยช่วยเหลือมวลมนุษยชาติให้รอดพ้นจาก

ความลำบาก ผู้คนที่ให้ความศรัทธาใน ปู่เยอ ย่าเยอ จึงมักจะเรียก ปู่เยอ ย่าเยอ ว่า “เทวดา หลวง” มากกว่าที่จะขนานนามว่าทั้งสองเป็น “ผี”

การเรียกปู่เยอ ย่าเยอว่าเป็นเทวดาหลวง จึงเป็นการยกระดับความสำคัญของปู่เยอ ย่าเยอ ให้สอดคล้องกับระบบพุทธศาสนาที่เป็นระบบความเชื่อกระแสหลัก รวมทั้งเป็นการผลักดันให้ปู่เยอ ย่าเยอ เข้าไปอยู่ในโครงสร้างของพุทธได้อย่างสอดคล้องกลมกลืน และต่อมาเมื่อปู่เยอ ย่าเยอเป็น เทวดาหลวงแล้ว ก็ต้องประพฤติปฏิบัติตามหลักของศาสนา เช่น ปู่เยอ ย่าเยอ ต้องมีการฟังเทศน์ ฟังธรรม รับศีลก่อนที่จะออกฟ้อนร่วมขบวนพิธีงานบุญเดือน 5 หรือ ให้ความหมายว่าเทวดา หลวงนอกจากจะปกปักรักษาบ้านเมืองแล้ว ยังคอยคุ้มครองศาสนาอีกด้วย

รวมทั้งในชาวบ้านเองที่นับถือศาสนาพุทธ พร้อมทั้งมีศรัทธาในความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ นอกจากจะประกอบพิธีกรรมในรูปแบบของความเชื่อดั้งเดิมแล้ว ยังประกอบพิธีกรรมตามแบบ พุทธ แต่มีนัยยะที่กล่าวถึงความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ อีกด้วย เช่น การทำบุญเลี้ยงพระเพื่ออุทิศส่วน กุศลไปให้ปู่เยอ ย่าเยอ , การใส่บาตร กรวดน้ำไปให้ปู่เยอ ย่าเยอ หรือเมื่อมีใครจะบวช ก็จะต้อง นำผ้าไตรจีวร ไปให้ปู่เยอ ย่าเยอ อนุโมทนาด้วย เป็นต้น

การผสมกลมกลืนกันในระบบความเชื่อในแนวที่กล่าวมาแล้วนี้ นับว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่ยังสามารถรักษาให้พิธีกรรมและความเชื่อนี้ยังคงอยู่ได้ และนับว่าเป็นการปรับตัวในอีกรูปแบบหนึ่ง ของความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ในหลวงพระบาง

แต่ในขณะเดียวกัน อีกมุมมองหนึ่งพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ก็ได้รับการต่อต้าน จากพุทธศาสนาอยู่เสมอๆ โดยเฉพาะพระสงฆ์ที่มีบทบาทในการปกครองสงฆ์แขวงหลวงพระบาง ที่เน้นหลักคำสอนแนวพุทธวิทยาศาสตร์ มีการทำลายผีต่างๆ รวมทั้งนำสัญลักษณ์ที่มีนัยยะเกี่ยว กับผีไปทำลายทิ้ง เช่น หอผีป่า เสาใจบ้าน ล้มล้างการลงทรงเจ้า เป็นต้น ก็ส่งผลกระทบถึงพิธี กรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ที่ถูกให้ความหมายว่าเป็นสิ่งมหายา เป็นความเชื่อแบบเก่า เป็น อวิชาที่ควรจะต้องเลิกเชื่อถือกันได้แล้ว

การเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมและความเชื่อ

ประเด็นสำคัญอีกอย่างหนึ่งในการที่ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อนี้ยังคงดำรงอยู่ได้ คือ พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ได้ปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ของตัวเองไปตามความต้องการของชาวบ้านและสังคม

บทบาทและหน้าที่นี้เป็นการให้ความหมายของกลุ่มคนหลายๆ คือ กลุ่มคนที่ศรัทธาในพิธี กรรมและความเชื่อ กับ กลุ่มคนของรัฐ ซึ่งในกลุ่มผู้ศรัทธาก็แบ่งออกเป็นกลุ่มผู้ที่สืบทอดในการ ประกอบพิธีกรรม และกลุ่มผู้ศรัทธาทั่วไป

กลุ่มผู้ที่สืบทอดในการประกอบพิธีกรรมปู่เยอ ย่าเยอ นั้นเป็นตระกูลของขัวญจ้านคนปัจจุบัน และชาวบ้านหมู่บ้านอาไฟ และหมู่บ้านอาฮามเป็นหลัก จากความเชื่อที่ว่าปู่เยอ เป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์เมืองตามตำนาน แล้วหมู่บ้านทั้งสองนี้ก็ได้รับผิชอบในการประกอบพิธีกรรม และดูแล เก็บรักษาหุ่นปู่เยอ ย่าเยอ สิ่งขร มาตั้งแต่อดีต ทำให้ชาวบ้านมีความผูกพันกับพิธีกรรมและความเชื่อนี้อย่างเหนียวแน่น ถึงแม้ว่าในยุคที่เปลี่ยนระบอบการปกครองใหม่ๆ ทางราชการสั่งห้ามประชาชนนับถือผี และผู้นำในการประกอบพิธีกรรมจะถูกส่งตัวไปสมมนานที่เมืองเวียงไซ แขวงหัวพัน แต่ชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านก็ยังจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ ขึ้นเป็นประจำทุกปี แม้จะต้องเสี่ยงต่อการลงโทษของทางรัฐก็ตาม เพราะต่างถือกันว่า ปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษที่มีบุญคุณ คอยปกป้องรักษาบ้านเมือง และลูกหลานให้อยู่เย็นเป็นสุข ดังนั้นจะต้องทำพิธีกรรมเลี้ยงผีเพื่อเป็นการแสดงความกตัญญูรู้คุณอยู่ตลอดเวลา

มุมมองหนึ่งที่นาสนใจก็คือ ความผูกพันระหว่างชาวบ้านทั้งสองหมู่บ้านกับพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ อันยาวนาน ทำให้ชาวบ้านรู้สึกว่พิธีกรรมและความเชื่อนี้เป็นสมบัติของชุมชนตัวเอง หรือแม้แต่ในกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรมเองบ้างคิดว่าพิธีกรรมและความเชื่อนี้ตัวเองเป็นเจ้าของ ดังตัวอย่างที่ชาวบ้านในหมู่บ้านอาไฟเล่าให้ฟังว่า “ในสมัยก่อนพิธีกรรมเลี้ยงผีจะจัดใหญ่ เป็นงานบุญเฉพาะบ้านอาไฟ อาฮาม มีการขั้ดดาแหล่แล้ว คนในห้ามออก คนนอกห้ามเข้า ถ้าคนบ้านอื่นเข้ามาจะต้องเสียหมูเป็นจำนวน 2 เท่าของที่นำมาเลี้ยงผีในปีนั้น” (สัมภาษณ์นางสมจิต บ้านอาไฟ) จึงเท่ากับว่าในบางสถานการณ์ พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ถูกชาวบ้านอาไฟ อาฮาม นำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงความเป็นอัตลักษณ์ของหมู่บ้านตัวเอง แล้วปู่เยอ ย่าเยอ ก็ยังเป็นแกนกลางที่ทำให้เกิดการรวมกลุ่มกันในสมาชิกของทั้งสองหมู่บ้านนี้อย่างเหนียวแน่นมาจนถึงปัจจุบัน

ซึ่งตามความเป็นจริงทางประวัติศาสตร์แล้ว พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยออาจจะเป็นแค่พิธีกรรมและความเชื่อของชุมชนเล็กๆ ในเมืองหลวงพระบางเท่านั้น และเมื่อโครงสร้างของรัฐขยายตัวขึ้น ปู่เยอ ย่าเยอ ก็ถูกให้ความหมายให้เป็นผีในระดับที่กว้างขึ้น คือเป็นผีอารักษ์เมือง แต่ในการรับรู้หรือยอมรับของประชาชนก็ยังคิดว่า ปู่เยอ ย่าเยอ ที่แท้จริงแล้วเป็นผีในชุมชนบ้านอาไฟ อาฮามเท่านั้น แล้วเมื่อถูกยกให้เป็นอารักษ์เมืองประชาชนทั่วไปในหลวงพระบางก็ไม่ได้คัดค้านแต่ประการใด ส่วนเรื่องที่จะยอมรับเคารพศรัทธานั้นก็เป็นเรื่องของปัจเจกบุคคลไม่มีการบังคับ

ดังนั้นจึงแสดงให้เห็นว่า ถึงแม้ความหมายของปู่เยอ ย่าเยอ จะอยู่ในแนวใด แต่สำหรับหมู่บ้านอาไฟ อาฮาม และกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ยังคงเป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์ในหมู่บ้าน

บ้าน อันเป็นศูนย์กลางทางความเชื่อ เป็นพลังอำนาจที่คอยควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในหมู่บ้าน ให้มีระบบระเบียบเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างปรกติสุข

รวมทั้งภาพของปู่เยอ ย่าเยอ กับหมู่บ้านอาไฟ อาฮาม เป็นภาพที่มาคู่กันตลอด จนกลายเป็นส่วนหนึ่งของกันและกัน ถ้ากล่าวในด้านสัญลักษณ์ หรือเครื่องหมายที่แสดงเอกลักษณ์ของความเป็นหมู่บ้านอาไฟ อาฮามที่แท้จริง ก็คงต้องเป็นปู่เยอ ย่าเยอ และสมาชิกของบ้านอาไฟ อาฮามก็ต้องอยู่ในระบบในการนับถือและศรัทธาในพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ นี้ด้วย แต่ในปัจจุบันชาวบ้านในหมู่บ้านทั้งสองก็มีการเปลี่ยนแปลงเคลื่อนย้ายเข้าออกเสมอๆ คนที่มาอยู่ใหม่บางคนก็ไม่ได้ให้ความเคารพในความเชื่อนี้ คงมีแต่คนกลุ่มเดิมที่ยังสืบสานความเชื่อนี้ต่อไป แต่ถึงอย่างไร ภาพของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ก็กลายเป็นสัญลักษณ์ของความเป็นหมู่บ้านอาไฟอาฮามโดยรวมไปอย่างที่ยากจะลบเลือน

ส่วนทางด้านผู้ศรัทธาคนอื่นๆ ที่เข้าร่วมพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ต่างก็มีความศรัทธาในแนวที่พึงทางใจของปัจเจกบุคคลมากขึ้น คือ เชื่อกันว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่มีพลังอำนาจ มีอิทธิฤทธิ์คุณวิเศษ สามารถบันดาลในสิ่งที่ตัวเองมุ่งหวังได้ ดังนั้นในงานพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ นอกจากกลุ่มผู้ประกอบพิธีกรรม ชาวบ้านอาไฟ อาฮามแล้ว ยังมีปัจเจกบุคคลอื่นๆ เข้าร่วมพิธีกรรมด้วย

ปัจเจกบุคคลเหล่านั้นล้วนต้องการที่พึงทางใจ ท่ามกลางความไม่แน่นอนของการดำเนินชีวิตในระบบการเมือง และระบบเศรษฐกิจในปัจจุบัน ถึงแม้ว่าทุกคนจะยืนยันว่าตัวเองนับถือศาสนาพุทธเป็นหลักอยู่แล้ว แต่พุทธก็ไม่ได้เน้นที่จะสนองตอบความต้องการทางด้านโลกียวิสัยในชีวิตประจำวันของผู้คน ดังนั้นความเชื่อทางผีจึงเป็นพลังอำนาจที่เข้าถึงความต้องการของมนุษย์ในด้านนี้มากที่สุด และเร็วที่สุด จึงทำให้มนุษย์ยังคงรักษาการนับถือผีเอาไว้อยู่ โดยให้ความเชื่อผีนี้นำหน้าที่เป็นที่พึงทางใจ เพื่อให้เกิดความมั่นใจในการดำเนินชีวิต หรือเป็นการสร้างความหวังในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ต่อไป และความหมายที่ปัจเจกบุคคลให้กับความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ทางด้านคุณวิเศษต่างๆ แบ่งได้เป็นประเด็นหลักๆ คือ

ป้องกันผีหรือคุณไสยอื่นๆ

การให้ความหมายว่าปู่เยอ ย่าเยอ เป็นผีบรรพบุรุษ และผีอารักษ์ที่มีอำนาจเหนือกว่าผีอื่นๆ หรือการรวมว่าปู่เยอ ย่าเยอ ก็เป็นผีแดนตนหนึ่งที่มีพลังอำนาจ และความศักดิ์สิทธิ์ ทำให้เชื่อกันว่าพลังอำนาจของปู่เยอ ย่าเยอ จะช่วยปกป้องคุ้มครองชีวิตมนุษย์จากการทำร้ายจากผีอื่นๆ หรือคุณไสยต่างๆ ได้

จึงทำให้มีการนำขนปูเยอ ย่าเยอมาบูชา ในฐานะที่เป็นเครื่องรางของขลังชนิดหนึ่ง มีความเชื่อที่เล่ากันแพร่หลายว่า ถ้าเด็กเล็กร้องไห้ตอนกลางคืนโดยไม่มีสาเหตุ ให้เอาขนปูเยอ ย่าเยอ ผูกข้อมือเด็ก แล้วเด็กจะหยุดร้อง เพราะชาวบ้านเชื่อว่า การที่เด็กร้องในตอนกลางคืนเกิดจากการกระทำของอำนาจผีอื่นๆ ที่ต้องการจะแกล้ง หรือมาทำร้ายเด็ก แต่เมื่อนำขนปูเยอ ย่าเยอ ที่เป็นผีในชั้นสูง พร้อมทั้งมีพลังอำนาจที่มากกว่า จะทำให้ผีที่มาทำร้ายนั้นกลัวและหนีไป

หรือชาวบ้านอาไฟ และบ้านอาฮาม ที่เชื่อกันว่าคนในสองหมู่บ้านจะไม่มีใครเป็นอันตรายทางน้ำ เพราะเชื่อว่าอันตรายทางน้ำเกิดมาจากนาค และเมื่อเป็นลูกหลานปูเยอ ย่าเยอ ที่มีอำนาจมากกว่านาค จึงทำให้พ้นภัยแล้ว

ความปลอดภัยในการเดินทาง เป็นคุณวิเศษประการหนึ่งที่ปัจเจกบุคคลให้การศรัทธาใน ตัวปูเยอ ย่าเยอ โดยการนำเอาขนปูเยอ ย่าเยอ สิ่งขร เป็นเครื่องรางบูชา นำติดตัวไประหว่างเดินทางจะทำให้การเดินทางปลอดภัย ผู้ที่ศรัทธาในกลุ่มนี้มักจะเป็นผู้ที่ต้องมีการกิจที่ต้องการเดินทาง อยู่เสมอๆ หรือไม่ก็เป็นพวกมีอาชีพขับรถรับจ้าง

มีเรื่องเล่าที่ช่วยสร้างความศรัทธา คือ “เรื่องที่มีผู้พบเห็นว่ารถรับจ้างระหว่างแขวงคันหนึ่งมีผู้เฒ่าสองคนผิวเมืงหน้าตาดีแฉ่งๆ ประหลาดๆ นั่งอยู่บนหลังการรถ ขณะแล่นเดินทาง คนที่เห็นจึงถามเจ้าของรถว่าปล่อยให้คนแก่ขึ้นไปนั่งตากลมอยู่บนหลังคาได้อย่างไร เจ้าของรถก็รู้สึกแปลกใจว่าตัวเองไม่ได้ทำเช่นนั้นแน่ จึงถามลักษณะของคนแก่สองคนนั้น เมื่อรู้แล้วก็ถึงกับทรมองลงพนมมือไหวว่า ปูเยอ ย่าเยอ มาคุ้มครองรถตามที่ตัวเองอธิษฐานไว้ก่อนเดินทางแล้ว” (สัมภาษณ์ นายทองวัน พงพิริก) หรือ เรื่องที่รถประจำทางสายหลวงพระบาง – วังเวียง คนหนึ่งเกิดเสียหลักจะตกลงเหวข้างทาง แต่ก็ปรากฏว่ารถไปติดอยู่กับสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าจึงไม่ตกลงไป ซึ่งบางคนที่นั่งไปในรถคันนั้นก็เห็นว่า สิ่งนั้นก็ คือ ปูเยอ ย่าเยอ นั่นเองที่ช่วยเหลือเอาไว้

สาเหตุอย่างหนึ่งที่ก่อให้เกิดความเชื่อด้านนี้ก็คือ สภาพการเดินทางในลาวเป็นไปอย่างยากลำบาก ถนนสายแคบๆ ขรุขระ ที่ทอดคดเคี้ยวไปตามสันเขาที่ถ้าข้างหนึ่งเป็นหน้าผา อีกข้างหนึ่งจะต้องเป็นเหว รวมทั้งสภาพรถที่บางคันต่ำกว่ามาตรฐาน ทำให้มีความเสี่ยงในการเดินทางอยู่ตลอดเวลา ผู้โดยสารก็เสี่ยง เจ้าของรถก็เสี่ยง ดังนั้นจึงจำเป็นที่จะต้องเสาะหาที่พึ่งทางใจ เพื่อเป็นขวัญ และเป็นพลังอำนาจที่จะคลบคลานให้การเดินทางเป็นไปด้วยความปลอดภัย และนอกจากนั้นผู้ศรัทธาในด้านนี้ยังรวมถึงการเดินทางโดยยานพาหนะอื่นๆ ด้วย

การบำบัดรักษาโรค

คุณวิเศษอีกด้านหนึ่งของปู่เยอ ย่าเยอ คือเรื่องเกี่ยวกับการรักษาโรค มีความเชื่อกันว่า น้ำที่ใช้ในการประกอบพิธีกรรม จะเป็นน้ำที่ศักดิ์สิทธิ์ สามารถรักษาโรคภัยไข้เจ็บได้ ดังนั้นเมื่อมีการประกอบพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่เยอ ย่าเยอ ที่หอผี ชาวบ้านจะนำเอาน้ำใส่ขวดเล็กๆ มาร่วมพิธี และเมื่อเสร็จพิธีกรรมแล้วก็จะเอาน้ำนั้นกลับไป น้ำนี้ก็เป็นทำนองเดียวกับน้ำมันต์ ที่ใช้รักษาโรค หรือรักษาคุณไสยที่ไม่ต้องการ

รวมทั้งเรื่องของการอธิษฐานถึงพลังศักดิ์สิทธิ์ของปู่เยอ ย่าเยอ ให้ปกป้องรักษาสุขภาพกาย และใจให้มีสุขภาพดีตลอดปี หรืออธิษฐานขอให้หายจากโรคภัยไข้เจ็บที่เรื้อรัง แล้วในการอธิษฐานนี้ก็จะประกอบกับการบนบานศาลกล่าว และการแก้บน

ตัวอย่างในการศรัทธาด้านนี้ คือ มีหญิงสาวหลวงพระบางคนหนึ่งอยู่ต่างประเทศ แล้วเกิดอาการป่วยทางจิตโดยไม่มีสาเหตุมาก่อน ทางครอบครัวที่อาศัยอยู่ที่หลวงพระบางได้มาทำพิธีบนบานศาลกล่าวที่หอผีปู่เยอ ย่าเยอ ในช่วงพิธีกรรมเลี้ยงผี ว่าขอให้หญิงสาวคนนั้นหายป่วย ถ้าสมหวังจะทำบุญเลี้ยงพระถวายส่วนกุศลไปให้ปู่เยอ ย่าเยอ ต่อมาไม่นานหญิงสาวคนนั้นก็หายจากอาการป่วย ทางครอบครัวก็มาทำบุญแก้บนตามที่สัญญาเอาไว้

หรือแม้แต่ชาวบ้านทั่วไปที่มาร่วมพิธีกรรมเลี้ยงผี เพื่อแสดงความเคารพสักการะต่อผีบรรพบุรุษ ผีอารักษ์เมือง แล้วคาดหวังว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์นี้จะคุ้มครอง ปกป้องรักษาให้ตัวเองและครอบครัวมีความสุขพอนามัยที่ดีทั้งกายและใจตลอดปี พร้อมทั้งให้สัญญาว่าถ้าเป็นไปตามคาดหวัง ปีหน้าก็จะมาช่วยงานบุญนี้อีกครั้ง

ธุรกิจดี คำขายร้ายๆ

คุณวิเศษด้านให้โชคทางการค้าขาย ในระบบธุรกิจปัจจุบัน เป็นปรากฏการณ์ใหม่ที่พบเห็นได้มากขึ้นในผู้ที่มีความศรัทธาพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ โดยการมุ่งหวังให้ปู่เยอ ย่าเยอ เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่คอยนำโชค และสร้างความมั่นคงให้แก่ธุรกิจของตัวเอง

สปป.ลาว เปลี่ยนมาใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเสรีครั้งแรกในปี ค.ศ. 1998 ตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติห้าปี ฉบับที่สอง การเปลี่ยนมาใช้ระบบเศรษฐกิจระบบนี้ทำให้ง่ายต่อการเกิดความเลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ และการทำธุรกิจก็มีความเสี่ยงสูง ผู้ที่มีโอกาสในการเข้าถึงแหล่งอำนาจหลักของสังคมได้ดีกว่า ก็สามารถจะสร้างรากฐานทางธุรกิจของตนได้ดีกว่า ดังนั้นคนในกลุ่มนี้จึงเป็นกลุ่มของนักธุรกิจระดับใหญ่ แต่ในสังคมยังมีนักธุรกิจระดับย่อยๆ เช่น พ่อค้า แม่ค้า ตามตลาดทั่วไป หรือนักธุรกิจข้ามชาติที่รู้สึกถึงความเสี่ยงในการลงทุนในหลวงพระบาง

พ่อค้า แม่ค้าที่ตระหนักถึงความเลื่อมใสซึ่งหาที่พึ่งทางใจ ซึ่งก็พลิกความหมายของปู่เยอ ย่าเยอ ที่เป็นผิอารักษ์เมืองมาเป็นผีที่มีคุณทางด้านปกป้องรักษาธุรกิจของคนด้วย มีการนำขนปู่เยอ ย่าเยอ ไปบูชาเพื่อให้โชคลาภ ถ้าขายดี มีกำไร รวมทั้งนำเอาตุ๊กตาปู่เยอ ย่าเยอ ที่ขายตามร้านขายของที่ระลึกมาขึ้นหิ้งบูชาประกอบด้วย

มีนักธุรกิจไทยที่เข้าไปเปิดร้านอาหารในเมืองหลวงพระบางคนหนึ่ง ได้นำความเชื่อเกี่ยวกับปู่เยอ ย่าเยอ มาประยุกต์เข้ากับความเชื่อพื้นฐานของตนเอง โดยได้นำตุ๊กตาปู่เยอ ย่าเยอ มาบูชาในฐานะของ “นางกวัก” เพื่อเรียกโชคลาภ เงินทองเข้าร้าน

แต่ถึงจะมีความเชื่อเรื่องปู่เยอ ย่าเยอ มีคุณวิเศษทางด้านโชคลาภอย่างไร ก็ยังไม่มีปรากฏการณ์ชาวบ้านไปขอหวยจากปู่เยอ ย่าเยอ เพราะทางผู้ประกอบการที่ยังคงเน้นเรื่องพฤติกรรมการบูชาอยู่ว่า ถ้าเป็นคุณวิเศษทางด้านกำไรโชคลาภ ผู้บูชาจะต้องทำธุรกิจเอง แล้วปู่ย่าจะคุ้มครองให้ได้ผลดี แต่ปู่ย่าจะไม่ให้หวยเด็ดขาด

การเปลี่ยนแปลงบทบาทและหน้าที่ของพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ในช่วงเวลาปัจจุบันจึงเป็นเรื่องของการให้ความหมายของปัจเจกบุคคลมากขึ้น เพื่อนำเอาความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ มาเป็นที่พึ่งในกระแสด้านการดำเนินชีวิตที่ไม่มั่นคง ในบริบทเงื่อนไข และในช่วงเวลาที่แตกต่างกันไป ดังนั้น พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ก็ยังที่สามารรถจะดำรงอยู่ได้ในโลกปัจจุบัน แต่ก็ต้องมีการปรับเปลี่ยนความหมายไปจากเดิม

อีกทิศทางหนึ่งที่ทำให้พิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ ตกอยู่ในสภาพความเป็นชายขอบที่นอกจากการถูกกีดกัน ถูกลดอำนาจ หรือถูกเบียดขับ จากพลังอำนาจในโครงสร้างหลักของสังคม คือ ด้านที่ตรงกันข้าม โดยความเป็นชายขอบเกิดขึ้นมาจากการถูกดึงเข้าร่วมกระบวนการพัฒนาหลักของสังคม โดยที่การดึงเข้ามามีนี้ เป็นการให้ความหมายใหม่ที่แตกต่างจากไปจากความหมายเดิม และทำให้พิธีกรรมและความเชื่อลดอำนาจในตัวเองลงไป จนกระทั่งไม่สามารถที่จะจัดการกับความเป็นตัวของตัวเองได้ ต้องยอมถอยหลังไปตามความต้องการของพลังอำนาจหลัก

การดึงพิธีกรรมและความเชื่อปู่เยอ ย่าเยอ เข้าร่วมกระบวนการพัฒนา จะกระทำโดยรัฐ ซึ่งเห็นได้ชัดในกรณีของการดึงเข้ามาเพื่อเป็นส่วนประกอบของกระบวนการสร้างชาติของลาว จนกระทั่งปู่เยอ ย่าเยอ กลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่แสดงความเป็นรัฐชาติลาว รวมทั้งได้พัฒนาไปเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมในบริบทของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมต่อไป

การเค่งปู่ยอ ย่าเยอเข้าสู่กระบวนการพัฒนาชาติ

ปู่ยอ ย่าเยอ ในบริบทกระบวนการสร้างรัฐชาติลาว

กระบวนการสร้างรัฐชาติเป็นปรากฏการณ์ทางการเมืองอย่างหนึ่งที่เกิดขึ้นในโลก โดยอาศัยลัทธิชาตินิยมเป็นแกนหลักคั่น ซึ่งลัทธิชาตินิยมก็คือความรู้สึกที่คนมีต่อชาติหรือประเทศของตน และความรู้สึกนั้นมักจะเป็นความรักอย่างรุนแรงและลุ่มหลง ดังนั้นปัจจัยที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ลัทธิชาตินิยมใช้ในกระบวนการ ก็คือ “จินตนาการ” เพราะจินตนาการจะเป็นเครื่องมือในการสร้างอารมณ์ความรัก ความลุ่มหลง และความรู้สึกมีส่วนร่วมให้เกิดแก่สมาชิกของรัฐ และจินตนาการนั้นจะสื่อผ่านมาทางสัญลักษณ์รูปธรรมที่ทางรัฐได้เลือกขึ้นมา แล้วให้ความหมายถึงความเป็นรัฐชาติของตัวเอง รวมทั้งกระบวนการสร้างรัฐชาติยังอาศัยสื่อสารมวลชนต่างๆ ในการเผยแพร่จินตนาการความรู้สึกนั้นๆ ให้คนในหมู่มากได้รับรู้ แล้วเกิดความรู้สึกร่วมในความเป็นรัฐชาติขึ้นมา (ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2536 : 58-61)

สปป.ลาว เป็นประเทศหนึ่งที่มีกระบวนการสร้างรัฐชาติเกิดขึ้นมา หลังปี ค.ศ. 1975 ลาวเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบสังคมนิยม เปลี่ยนชื่อประเทศใหม่เป็นสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว (สปป.ลาว) แล้วเริ่มนับหนึ่งในการปกครองตัวเอง การสร้างความเป็นตัวของตัวเองจึงเป็นแนวทางพื้นฐานที่ไม่สามารถละเลยได้ ดังนั้นลาวจึงมีความพยายามอย่างมากในการที่จะหาอัตลักษณ์ที่แสดงความเป็นลาวอย่างแท้จริงให้กับประเทศของตัวเอง

แต่โดยพื้นฐานทางประวัติศาสตร์แล้ว ลาวมีความสัมพันธ์และมีพื้นฐานร่วมมากับประเทศข้างเคียงอย่างไทย เวียดนาม กัมพูชา อย่างยากที่จะแยกออก ถ้าจะเลือกอัตลักษณ์โดยทั่วไปก็อาจจะไปซ้อนทับกับอัตลักษณ์ของประเทศข้างเคียงได้ ดังนั้นลาวจึงพยายามอย่างหนักที่จะเสาะหาความเป็นอัตลักษณ์ของตัวเอง ที่แสดงว่าตัวเองมีความแตกต่างจากคนอื่นอย่างชัดเจน

สัญลักษณ์อย่างหนึ่งที่ สปป.ลาว หยิบมาเป็นสัญลักษณ์ที่จินตนาการถึงความเป็นชาติลาว ก็คือ ท่านไกสอน พมวิหาร ซึ่งได้สร้างไว้เป็นอนุสาวรีย์ในทุกๆ แขวงของประเทศ ด้วยต้องการให้ประชาชนตระหนักถึงความกล้าหาญ ความเสียสละ การปลดแอกจากระบบศักดินา และอาณานิคม โดยให้ท่านไกสอน ซึ่งเป็นวีรบุรุษในประวัติศาสตร์การเมืองเป็นสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายนั้นออกมา

แต่ภาพของรัฐชาติลาวที่เป็นรัฐที่มีอิสระ มีการปกครอง และอำนาจอธิปไตยบนดินแดนที่ชัดเจนของตัวเอง ยังเป็นภาพที่คล้ายคลึงกับประเทศอื่นๆ ที่ให้ความหมายทางอุดมการณ์ของประเทศในหลักการเดียวกัน ดังนั้น สปป.ลาวจึงต้องเพิ่มอัตลักษณ์ของตัวเองขึ้นอีก เพื่อแสดงความเป็นตัวเองได้ชัดเจนที่สุด และสิ่งที่ สปป.ลาว เพิ่มเข้าไปอีกนอกจากการเป็นประเทศที่มีเอกราช